het land van aalst

tijdschrift van de
geschied- en
heemkundige vereniging
het land van aalst

jaargang XXVI - 1974 — nummers 3 - 4

Erasmus en Dirk Martens

Op 10 oktober 1973 hield de heer C. Reedijk, hoofdbibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek te s' Gravenhage en uitgever van de Opera Omnia van Erasmus een lezing te Aalst, in het kader van de Dirk Martensherdenking. We zijn blij de tekst van deze lezing aan al onze lezers te kunnen aanbieden die hiermee weer contact kunnen opnemen met de eminente Erasmuskenner, die reeds vroeger nieuw licht wist te werpen op de dood van de Aalsterse drukker.

Erasmus en "onze Dirk,,

Dames en Heren,

Sta mij toe, dat ik allereerst uiting geef aan mijn bewondering voor de wijze waarop de stad Aalst in deze herfstmaanden van het jaar 1973 hulde brengt aan haar grote zoon, de aartsdrukker Dirk Martens, en U zeg hoe vereerd ik mij voel met de opdracht hier vanavond iets te vertellen over de samenwerking en de vriendschap tussen Martens en zijn beroemdste auteur, Erasmus van Rotterdam. Vereerd voel ik me, maar toch ook bepaald verlegen, want mijn verhaal zal nauwelijks enige gegevens bevatten die de aandachtige beschouwer van de prachtige tentoonstelling in het Oud Hospitaal, die ook de moeite genomen heeft om de uitzonderlijk rijke en doorwrochte catalogus goed te bestuderen, daar al niet aangetroffen heeft.

Maar hoe dan ook, het blijft een aantrekkelijke opdracht om, uit te mozaïeksteentjes die U al bekend zijn, een dubbel portret te ontwerpen van twee zo contrasterende sujets. Eenerzijds Erasmus, die zich door de jaren van zijn vriendschap met Dirk Martens ontwikkelde van een veelbelovende literator, die in betrekkelijk kleine kring enig opzien baarde door zijn vernieuwingsideeën op theologisch gebied, tot de onbetwiste vorst van het humanisme aan deze zijde van de Alpen. Tot de man ook die, op zoek naar de eenvoudige kernwaarheden van het geloof, in een positie geraakte, waarin van hem een keuze verwacht werd, die hem onwelkom was, tot de man tenslotte die, misverstaan, teleurgesteld, gelaten zo niet verbitterd, neurotisch en argwanend, niets anders doen kon dan door te werken, door te schrijven, met dat ene doel voor ogen dat, zo wist hij althans, tijdens zijn leven niet verwezenlijkt zou kunnen worden : eenheid binnen de kerk, met ruimte voor verdraagzaamheid en ontplooiïng van de mens in redelijke zelfstandigheid. En aan de andere kant : Dirk Martens, die Erasmus' idealen tot de zijne kon maken, omdat zij niets inhielden, dat een zuiver gemoed en een redelijke intelligentie niet kon bevatten. Wagen wij ons te ver op het pad van de psychologische interpretatie als wij veronderstellen dat Erasmus, de subtiele, over-sensitieve intellectueel, altoos betrokken in urbane discussies met collega's-humanisten, steeds meer verwikkeld in zenuwslopende polemieken met theologische tegenstanders van links en van rechts, dikwijls ook verzonken in een raadselachtig schaakspel met zijn eigen geweten — dat Erasmus zich verkwikte aan de omgang met mensen die de eenvoud des harten deelachtig waren, waarop zijn idealen gericht waren, maar die hij niet in zichzelf vond? Ligt hier de verklaring van zijn merkwaardige vriendschap met Christoffel Eschenfelder, de tolgaarder van Boppard, aan wie hij zijn allerlaatste geschrift opdroeg, zijn uitlegging van de 14e (15e) psalm, onder de titel *Over de zuiverheid van de kerk der christenen?* En voelde hij zich om dezelfde redenen aangetrokken tot

de robuuste, trouwe, ploeterende Vlaming, de gulle drinker, de hartelijke gastheer? Het lijkt zeer waarschijnlijk, maar wij behoeven ook niet over het hoofd te zien, dat de olijke, rondborstige Dirk bovendien beschikte over een eruditie die hem in staat stelde als gelijke om te gaan met zijn akademische vrienden.

Maar pas op! Dat ik probeer van Erasmus een karakterschets te geven is in zoverre verantwoord, dat zijn onvoorstelbaar groot oeuvre, en met name zijn talloze brieven, er ruimschoots het materiaal voor leveren, ook als is de keuze uit zovele tegenstrijdigheden buitengewoon moeilijk. Maar wat weten we over Dirk's persoonlijkheid op grond van concrete gegevens?

Die gegevens zijn inderdaad beperkt : behalve een aantal, meestal korte, ontboezemingen gericht tot de lezer, die hij in sommige van zijn gaven afdrukte, kennen we nog enkele passages uit brieven van Erasmus en zijn humanistische vrienden. Dat is alles. Brieven of geschriften van enige omvang van Dirk-zelf zijn niet ongeleverd.

Maar, geloof me, uit de schaarse documenten die ik zojuist aanduidde komt, zonder enige onderlinge tegenspraak, precies het beeld naar voren. dat ik daarnet voor U schetste. En ik verzeker U, dat dat beslist niet alleen mijn persoonlijke visie is : iedere wetenschapsbeoefenaar die zich met Martens bemoeit vormt zich onvermijdelijk dat beeld van de man als «onze Dirk», zoals Erasmus en zijn vrienden ook al heel gauw spraken van «Theodoricus noster».

De vriendschap tussen Dirk van Aalst en Erasmus van Rotterdam dateert van de 16e eeuw. De pionierstijd van het eerste en tweede Aalsterse atelier en van de eerste werkzaamheid in Antwerpen blijft vanavond dus buiten beschouwing. Als ik volsta met de opmerking, dat de tentoonstelling en de catalogus op bepaalde punten een verassend nieuw licht op dat stuk typografische geschiedenis werpen, is dat nog altijd maar de opmerking van een leek, want ik ben geen incunabulist.

Toch wil ik er hier op wijzen, dat Erasmus ons de sleutel in handen gegeven heeft tot het probleem van Martens' allervroegste aktiviteiten. Deze sleutel is lang verkeerd gehanteerd.

Voor de bepaling van Dirk's geboortejaar is men door de eeuwen heen afgegaan op het latijnse grafschrift dat Erasmus voor hem gemaakt heeft. Het bestaat uit drie elegische disticha, zes versregels dus, die in het Nederslands als volgt luiden : «Hier rust ik, Dirk, geboortig uit Aalst; — Mijn kunst was de weergave van het geschreven woord door gedrukte letters. — Mijn broeders, mijn echtgenote, mijn nakroost en vrienden overlevend — zag ik het achtste tiental mijner levensjaren in goede gezondheid verstrijken. — Het heilig anker - d.i. Martens' drukkersmerk - blijft bestaan, wijdvermaard bj het dankbaar nageslacht. — Ik bid U, Christus, wees nu mijn heilig anker.

Dus : Dirk passeerde, volgens Erasmus' grafdicht, in goede gezondheid de mijlpaal van zijn tachtigste levensjaar. Zijn sterfdatum staat vast : 28 mei 1534, volgens het randschrift op de grafsteen, die zich nu in de kapel van het Heilig Hart in de St.-Martinuskerk bevindt. Geconfronteerd

met deze gegevens hebben de geleerden nogal wat gegoocheld met Dirk's geboortedatum. Holtrop, mijn op één na vroegste voorganger bij de koninklijke Bibliotheek van Den Haag, die wèl een uitstekend incunabulist was, is het zuinigst : «Martens n'a pas atteint sa 81e année.» Dat leidt onverbiddelijk tot 1454 als geboortejaar. Dat zou betekenen, dat Dirk na een degelijke scholing, mogelijk bij de Wilhelmieten in Aalst, na een verblijf van enkele jaren in Italië, waar hij niet alleen het drukkersvak grondig leerde, maar zich ook de kennis verwierf nodig om zijn eigen werkplaats in te richten, zich op zijn 19e jaar — in 1473 immers — als drukker in zijn vaderstad gevestigd heeft. Dat lijkt wel heel problematisch! Holtrop was dan ook zeer sceptisch gestemd over de prestaties die pater Van Iseghem de bloedjonge Martens toedichtte. Van Iseghem, studieprefect van het Jesuietencollege hier in Aalst, had in 1852 een geleerde en nog altijd waardeerbare bio-bibliografie over Martens het licht doen zien. Bij hem vinden wij het andere uiterste op het gebied van tijdrekening. Hij neigde er toe, om het «Ootauam vegetus praeterii decadum» zo ruim mogelijk te interpreteren.» ... il vécut au-delà de huit décades d'années.» Hij vindt 94 jaren acceptabel, met het oog op de drukken van 1473, die Dirk dan op zijn 23e geproduceerd zou hebben. Maar hij voegt er aan toe : «Cependant rien ne s'oppose à ce qu'on recule encore sa naissance de deux ou trois ans; il s'en suivra seulement qu'au lieu de 84 ans, il en aura vécu 86 ou 87.» Holtrop had niet zo zuur behoeven te doen tegenover Dirk en de pater, en Van Iseghem had zijn historische geweten niet zo zwaar behoeven te belasten, als zij kennis hadden kunnen nemen van een brief van Conrad Goclenius, die toen alleen als handschrift in Bazel te raadplegen was, en die pas veel later, in 1928, door P.S. Allen gepubliceerd is. De humanist Goclenius (1489-1539) behoorde tot de Leuvense vriendenkring en doceerde van 1519 tot zijn dood Latijn aan Busleiden's Drietalencollege. De bewuste brief is gedateerd uit Leuven op, let wel, 7 november 1527. We leren er uit, dat Erasmus enige tijd tevoren, dus ongeveer zeven jaar voor het uiteindelijk afsterven van Martens, het grafschrift vervaardigd had. De oude Dirk was erg aan het sukkelen geweest, hij werd geplaagd door jicht aan handen en voeten — alleen van het tongeuvel had hij geen last, voegt Goclenius er nadrukkelijk aan toe — en hij waande zijn einde nabij. Zijn dierbaarste wens was dat Erasmus, die toen in Bazel vertoefde, zijn grafdicht zou verzorgen. Deze wens werd Erasmus door tussenkomst van vrienden overgebracht en ging in vervulling. Blijkbaar in de hoop dat de bejaarde drukker het nog even uit zou houden, gaf hij aan zijn disticha een passe-partout karakter door het gebruik van de soepele term «praeterii decadem». Zijn hoop werd waarheid. Martens werd, steeds volgens Goclenius, bij het ontvangen van het literaire kleinood zo vervuld van vreugde, dat er geen plaats meer overbleef voor jicht en andere narigheden, stond op van zijn sterfbed en leefde nog bijna zeven jaar. 1527-80 (of iets meer) levert dus als geboortejaar op 1447 of misschien nog wat vroeger. Op die manier belanden we met gemak bij het jaar waar Van Iseghem met veel kunst- en vliegwerk trachtte te geraken om aan zijn held een zo groot mogelijke

tijdsruimte te geven, waarin hij zich kon ontplooien tot de volleerde vakman die hij in 1473 geweest moet zijn. Toen ik, een kleine vijf en twintig jaar geleden deze bescheiden vondst deed, was ik er bovenmatig trots op. Ik vond dat Noord-Nederland hiermee eindelijk het verzoeningsgeschenk aan het Zuiden overreikte, dat de Tiendaagse veldtocht kon doen vergeten. En ik ben, op wat bezadigder wijze, nog altijd blij dat ik op deze manier — let wel : zonder ook maar één incunabel te bestuderen! — aan Martens terug kon geven, wat Holtrop hem niet gunde, nl. de zeven extra jaren die aan zijn vroege carrière een grondslag van waarschijnlijkheid geven. Het was dan ook met een lichte teleurstelling, dat ik enkele weken geleden vaststelde, dat Uw minister van Posterijen, lid van het beschermcomité voor deze herdenking, op de bizondere Dirk Martenszegel het geboortejaar 1453 heeft afgedrukt.

Hoe en wanneer precies Erasmus en Martens elkaar voor het eerst ontmoet hebben weten we niet, maar we mogen wel aannemen dat zij elkaar leerden kennen in de allereerste jaren van de 16e eeuw, en wel in de kringen van het ontluikend humanisme in Antwerpen, rondom het hof en rondom Hendrik van Bergen, bisschop van Kamerijk. In ieder geval bevat een Martensdruk van 1 april 1503 bijdragen van Erasmus' hand. Martens' uitgave van Erasmus' LUCUBRATIUNCULAE, die onder andere de eerste editie van het HANDBOEKJE VAN DE CHRISTENRIDDER bevat, is gedateerd 15 februari 1503, maar omdat Martens zijn werken soms volgens de Paasstijl dateerde, en soms volgens de januaristijl weten we niet met zekerheid of dit boekje in februari 1503 dan wel 1504 verscheen. Een brief van Erasmus aan Jean Desmarez (Paludanus), afgedrukt tezamen met Erasmus' lofrede op Philips de Schone, door Martens omstreeks februari 1504 gedrukt, draagt het onderschrift : «te Antwerpen, in de drukkerij.» Het is duidelijk, dat Erasmus dit werkje, dat hij terwille van zijn carrière, maar beslist niet voor zijn genoegen schreef, in Martens' atelier op de Steenhouwersvest, corrigeerde en zelfs aanvulde. Als de LUCUBRATIONES inderdaad eveneens in februari 1504 verschenen, kan hij daar tegelijk voor gezorgd hebben. Of hij toen voor lange tijd op de Steenhouwersvest de gast van Martens was, is niet bekend.

Aldus het begin van een zakelijke en persoonlijke verbintenis, die voor beide partijen van zeer groot belang zou blijken te zijn. Maar het moment van hun meest intensieve samenwerking was nog niet daar. Voor Dirk Martens, die de zestig langzaam aan naderde, zou het nog tot 1512 duren voor hij zich in Leuven, ongehinderd door concurrentie, definitief zou kunnen gaan ontplooien tot de moderne, humanistisch georiënteerde akademiedrukker van de Nederlanden. En Erasmus, hoewel een twintig jaar jonger, ook al geen snelle starter, zou nog veel rondzwerven door Europa, voordat hij, eindelijk wereldberoemd geworden, zich voor vier jaren in Leuven neer zou zetten, vier jaren : 1517-1521, die zowel het hoogtepunt van zijn invloed als het begin van zijn échec omspanden. De ruimtelijke verwijdering tussen Dirk en Erasmus in de tussenliggende jaren verhinderde overigens geenszins de zakelijke contacten. In toenemende mate drukte en herdrukte Martens Erasmus' werken.

Dat Erasmus veeleisend was ten opzichte van zijn geaecrediteerde drukkers — tegen de piratendrukkers kon hij enkel maar foeteren — blijkt uit tal van passages in zijn brieven en andere werken.

Neem zijn lofzang op de beroemde Venetiaanse drukker Aldus Manutius, die hij in 1508 neerschreef in zijn beschouwing bij het Adagium (spreekwoord) Haast U langzaam, en die hij later aanvulde met een aantal evenzeer prijzende alinea's aan het adres van zijn Bazelse drukker Johannes Froben.

De ADAGIA, die merkwaardige schatkamer van klassieke spreekwoorden en citaten die, dank zij Erasmus' toegevoegde verklaringen en soms zeer uitvoerige bespiegelingen, uitgroeiden tot een soort encyclopdie van het humanisme, hebben de grondslag gevormd voor Erasmus' roem. Welnu, uit zijn beschouwingen naar aanleiding van het Adagium HAAST U LANGZAAM, dat Aldus Manutius zich als devies gekozen had, blijkt dat Erasmus een zeer genuanceerd oordeel heeft over de invloed van de boekdrukkunst op mens en maatschappij. Mits zij beoefend wordt door bekwame, ontwikkelde en goede mannen, kan de nieuwe kunst een zegen zijn voor de mensheid. Maar in handen van beunhazen, die het alleen om het gewin te doen is, is dit instrument waardeloos of zelfs gevaarlijk. «De wet», aldus Erasmus, «draagt er zorg voor dat niemand een schoen maakt, of een kast vervaardigt, die niet bevoegd verklaard is door het desbetreffende gilde. Maar de geschriften van zulke belangrijke auteurs, ten opzichte van welke een vrome eerbied op zijn plaats zou zijn, verspreiden zij terwijl ze zo ongeletterd zijn dat ze zelfs niet kunnen lezen, zo lui dat zij zelfs geen lust hebben om te corrigeren wat gedrukt wordt, en zo gierig dat ze liever dulden dat een goede tekst wemelt van fouten dan dat ze voor een paar goudstukken een corrector zouden huren. En juist de brutaalste tekstverknoeiers doen op hun titelpagina's de schitterendste beloften. Krachtens de wet is strafbaar hij die een stof verkoopt voor purperwade wanneer vastgesteld kan worden, dat de kleurstof geen meekrap bevat, en al wie bij de handel in soortgelijke koopwaar op namaak betrapt wordt, krijgt een boete. En zou nu hij, die met één slag zovele duizenden mensen bedriegt, zijn oneerlijke winst rustig mogen opstrijken?»

Goede teksten slecht uitgeven is een schande. Maar even erg is het volgens Erasmus om dat kostbare instrument dat de drukpers is, te misbruiken voor de verspreiding van trivia of, wat nog erger is, van schadelijke lectuur. En daar slaat Erasmus op hol. In verkeerde handen kan de drukpers een instrument van tyrannie en willekeur worden. Het zal best waar zijn, maar Erasmus' redeneringen munten op dit stuk niet uit door een strenge logica. Zijn emoties zijn overigens wel te veklaren, want de desbetreffende passages komen voor in de toevoeging van 1525, conflict ontbrand is. Op een gegeven ogenblik merkt hij zelf dat hij doordraaft, en gaat op wat kalmere toon verder : «Nu zal iemand vragen: Zeg eens, profeet, wat heeft dit alles te maken met de boekdrukkers? — Mijn antwoord is dan dat de ongebreidelde willekeur van deze lieden verantwoordelijk is voor een deel van al dit kwaad. Zij overstromen de wereld met boeken, ik wil niet eens zeggen met boeken van weinig ge-

wicht, want die schrijf ik misschien zelf ook, maar met dwaze, ongeleerde, lasterlijke, eeraanrandende, dolzinnige, goddeloze en oproerige boeken, en de grote massa van deze geschriften doet het nut van de werkelijk goede boeken verloren gaan. Sommige werken worden op het mensdom losgelaten zonder titels of, wat nog doortrapter is, met fictieve titels. Soms wordt een drukker gesnapt en dan zegt hij : Geef me geld om brood te kopen voor mijn gezin, dan zal ik ophouden, dit soort vodden te drukken. Met slechts iets meer brutaliteit zou een dief, een oplichter of een souteneur kunnen zeggen : geef me geld om te leven en ik zal mijn kwalijke praktijken staken. Misschien is het echter een geringere misdaad om in het geheim iemand te benadelen dan openlijk andermans reputatie aan te tasten, minder erg om zonder geweldpleging prostitutie te bedrijven dan om een medemens naar het leven of wat nog kostbaarder is, naar zijn goede naam te staan.

Maar genoeg van dit geweeklaag, er moet een remedie aan de hand gedaan worden.» Erasmus doet dan een paar suggesties, die hier minder relevant zijn, maar komt dan to the point : «Tenslotte moeten de goede drukkers, die ijveren voor het algemeen belang, door middel van beloningen geholpen worden, hetzij door de vorsten, hetzij door bisschoppen en ambten, hetzij uit de openbare middelen, wanneer de financiële draagkracht van eerstgenoemden te kort schiet. Want het zou wel ongepast zijn om een dergelijk gebaar te eisen van de zakenlui, die doorgaans slechts de Mammon dienen.» Dus, heel modern gezien : subsidies voor wetenschappelijk verantwoorde uitgaven.

En nu, dames en heren, laat ik U bij onze Dirk de zuivere echo beluisteren van Erasmus' woorden. Het is een in fraai latijn geschreven nawoord aan de lezers, dat Martens toevoegde aan zijn uitgave van Erasmus' PARAFRASEN op de Romeinenbrief van 1517. «Dirk Martens van Aalst, boekdrukker, aan zijn oprechte lezers, heil. Van hoe groot belang de boekdrukkunst is voor de bevordering van de wetenschapsbeoefening kan reeds het voorbeeld van die ene beroemde Aldus Manutius aantonen. Evenzo trachten ook wij naar vermogen om de Universiteit van Leuven, welke een rijke bloei vertoont op elk gebied van studie en wetenschap, van dienst te zijn met onze drukkerij. Wij doen onze uiterste best er voor te zorgen dat uit deze werkplaats U boeken bereireiken en U kennis en beschaving bij te brengen doch die bovendien zo min mogelijk fouten bevatten .Het is maar al te waar : zekere lieden die, overmatig belust op winst, ongecorrigeerde boeken uitgeven, bewijzen een dubbele ondienst : ten eerste aan de auteurs wier werken zij verzieken en aan een kwade roep helpen en ten tweede aan de lezer, wien zij in plaats van een boek een hersenfoltering aanpraten. Doch moge dit mijn pogen daarentegen met succes bekroond worden. Voor wat hoort wat. Mijn ijver om boeken te drukken zal extra gestimuleerd worden door de gretigheid waarmee U lieden ze koopt. En dat zal geschieden indien voor U de aantrekkelijkheid van een boek niet afhangt van zijn omvang, maar van zijn kwaliteit en van de zorgvuldigheid waarmee het gedrukt is. Vaart wel. Uit onze Leuvense werkplaats, in het jaar 1517.» U zult het, hoop ik, met mij eens zijn, dat de parallel met de eerder weer-

gegeven gedachtengang van Erasmus frappant is. De Rotterdammer zou het zelf geschreven kunnen hebben. Maar op dat delicate punt kom ik straks nog terug. Het nawoord van Dirk, dat ik U zojuist voorlas, is overigens geen toevalstreffer. Telkens keert dezelfde thematiek in zijn voor- en nawoorden terug : hij wil de akademiebevolking het beste van het beste bieden en wil de beurzen van zijn kopers zoveel mogelijk ontzien door bij voorkeur in bescheiden formaten te drukken, speurt naar zetfouten met de ogen van een lynx, maar, allez, hij moet toch enigermate uit zijn kosten komen. Zowel zijn idealisme als zijn bescheiden aanspraak op een eenvoudige boterham klinken oprecht en spontaan. Soms heel spontaan : «Dirk Martens van Aalst groet U, studenten, en geeft U zijn typografische zegen (salutem, et typographicam benedictionem). Hoewel ik geweldig opgelet heb bij de correctie, zo zelfs dat ik allebei m'n ogen gebruikt heb, en onder het werk zelfs ettelijke malen Bacchus ervoor verwaarloosd heb, was toch niet te vermijden dat enkele zetfouten mij ontgaan zijn. De verbeteringen daarvan volgen hier.» Een merkwaardig naschrift bij Erasmus' doodernstige verweerschrift tegen Diego Lopez Zuniga, de theoloog van Alcala, die zijn uitgave van het Nieuwe Testament aangevallen had.

Maar toen hij het volgende neerschreef, meer dan tachtig jaar oud, had Dirk toch beslist de wijnfles niet met rust gelaten : «Maar toch zullen geen moeilijkheden mij beletten te ijveren voor 't nut van het algemeen, zolang de geest van de wijn deze mijne ledematen bestuurt. Nuchter of zat, ik zal volhouden en als het profijt van mijn arbeid mij niet gegund zal zijn, dan zal ik toch dit genoegen smaken dat ik gezorgd heb voor de studerende jeugd.» Aan de verhevenheid van deze gevoelens wordt nauwelijks te kort gedaan door een zeker gebrek — in de gegeven omstandigheden alleszins begrijpelijk — aan logische samenhang.

Het was niet voor niets, dat Maarten van Dorp in een brief aan Erasmus sprak over «Theodorico nostro, Bacchi mystae» — onze Dirk, geïnitieerde van Bacchus. Martens schijnt zelf zeer gepreoccupeerd geweest te zijn met zijn relatie tot de wijngod. Dat blijkt ook uit de twee Griekse spreuken, die hij meestal toevoegde aan zijn drukkersmerk, het vrome symbool dat in Erasmus' grafdicht bezongen wordt. De ene spreuk luidt : «in de wijn steekt de waarheid» en de andere : «op de golven van de wijn kan men licht schipbreuk lijden». Het eerste overmoedige devies komt voor in Erasmus' SPREEKWOORDEN en in dezelfde omgeving vindt men het correctief ook terug.

Ik kom nog even terug op de zojuist aangehaalde brief van Maarten van Dorp. In dat schrijven, dat Van Dorp op 14 juli 1518 verzond aan Erasmus, die toen in Bazel vertoefde, schildert hij de ontmoeting die hij in Martens' werkplaats had met Jacob de Neve, een amanuensis van Erasmus, die met nieuws van en over zijn meester naar Leuven gekomen was. De Neve antwoordde uitvoerig op alle vragen die Van Dorp hem stelde. «En zie, terwijl wij naar hartelust praatten, was Dirk naar hartelust aan het drinken, en werkte intussen flink door, zonder daarbij echter zuinig te zijn met zijn verhalen. Hij sprak, of moet ik zeggen : brulde er tussen

door in vrijwel alle talen : in het Duits, Frans, Italiaans en Latijn. Je zou zeggen dat een man uit het apostolisch tijdperk weer opgestaan was. Hij zou zelfs met een polyglot als Hieronymus kunnen wedijveren, zo niet in bevalligheid van spraak, dan toch in veelheid van talen.»

Van Iseghem, wiens vereing voor Martens groter was dan zijn gevoel voor humor, concludeert uit deze beminnelijke, maar ironische beschrijving zonder blikken of bozen : Nous avons vu Martin Dorp affirmer, non seulement qu'il parlait le français, l'allemand, L'italien, le latin, hébraisant saint Jérôme, pour le grand nombre de langues qu'il avait apprises». Van Iseghem schrijft dit in een hoofdstuk dat, let wel, getitelt is «Martens savant et professeur». Op deze pogingen om het bewijs te leveren dat Martens tenminste gedurende enige tijd professor in de oude talen aan een van de colleges van de Leuvense Universiteit is geweest, kan ik hier niet ingaan. Het moet me wel van het hart, dat ik die bewijsvoering als beslist ontoereikend beschouw. Maar wij behoeven Martens waarachtig niet de professorentoga om te hangen om in hem een wegbereider van het humanisme in de Nederlanden te herkennen. Hij is het die, na voorafgaande experimenten, gespreid over 25 jaar, in 1516 de eerste volledige Griekse tekst drukte, die in onze streken verscheen. Van zijn pers, U weet het allen, verscheen in hetzelfde jaar de eerste uitgave van één der belangrijkste monumenten van de 16e-eeuwse cultuur, ja van de wereldliteratuur : More's UTOPIA. Zijn volledige Homerus-uitgave van 1521 was, voor zijn tijd, een prestatie van de eerste orde. Van de rond 250 drukken, die wij in totaal van hem kennen, stammen ruim 170 uit zijn tweede Leuvense periode, die loopt van 1512 tot 1529, toen hij zich definitief uit de zaken terugtrok. Daar in Leuven richtte hij zich in sterke mate op de behoeften van de Universiteit, wij konden dat al aflezen uit zijn berichten aan de studenten. De vernieuwingen van het onderricht in humanistische geest, welke culmineerden in de officiële toelating van het Drietalencollege op 20 september 1519, weerspiegelden zich duidelijk in zijn fondslijst. Waarschijnlijk was zijn produktie vooral in die jaren nog aanzienlijk groter dan het aantal uitgaven waarvan wij exemplaren kennen. Wij mogen namelijk veronderstellen, dat hij vele teksten in betrekkelijk kleine oplagen heeft gedrukt, speciaal ten gebruike van de studenten omdat deze stukgelezen en geheel verdwenen zijn.

Van Erasmus zagen bij Martens tenminste 71 drukken het licht, dat wil zeggen 48 teksten van Erasmus zelf, waaronder 21 eerste uitgaven, 15 door Erasmus vertaalde werken en door hem bezorgde tekstuitgaven, waaronder 4 eerste edities en 8 uitgaven welke erasmiaanse bestanddelen bevatten. Vanzelfsprekend had Erasmus tijdens zijn Leuvense periode alle belang bij een goede drukker ter plaatse. In 1518 schrijft hij aan zijn Elzassische vriend Beatus Rhenanus, dat Martens een zo oprechte vriend was, dat hij volkomen gelukkig zou zijn om met hem te volstaan als Martens' financiële draagkracht maar in overeenstemming zou zijn met zijn geestdrift en toewijding. Wel, over die zorglijke kant van het schone drukkersvak heb ik daarstraks Dirk zelf al aan het woord gelaten. Hoe dan ook, als Erasmus het wenste, stond Martens

voor hem klaar. Toen Erasmus zijn PARAFRASEN op de BRIEVEN AAN DE CORINTHIERS onderhanden had, ontstond wedloop tussen hem en Martens, waarbij de drukker met zijn zetlood de vlugge pen van de humanist bijhield. Daar, in de Proefstraete, speelden zich dus spannende tonelen af als zo dikwijls in Froben's werkplaats te Bazel, en destijds in de zetterij van Aldus Manutius in Venetië.

Daarstraks heb ik er even op gezinspeeld, dat een bepaald bericht aan de lezer, door Martens ondertekend, in werkelijkheid misschien wel eens door Erasmus geschreven zou kunnen zijn. Op gevaar af dat ik me hier, in Martens' vaderstad, op slag impopulair maak, wil ik daar nog iets over zeggen. Wij weten dat het meer dan eens voorkwam, dat Erasmus dergelijke drukkersberichten zelf schreef. Zo bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek te Kopenhagen de originele tekst van Johannes Froben's voorwoord tot Erasmus' uitgave van Hilanus, echter van begin tot eind geschreven in Erasmus' onmiddellijk herkenbare handschrift. In het geval van Dirk Martens moet ik vaststellen dat verschillende van zijn voor- of naschriften van een zodanige kwaliteit zijn dat wij beslist niet de mogelijkheid mogen uitsluiten dat zij geschreven zijn door humanisten uit zijn vriendenkring c.q. zijn auteurs, bijvoorbeeld Erasmus. Welgekozen ontleningen aan de Adagia kunnen in dezefde richting wijzen. Een demonstratie aan de hand van voorbeelden zou ons nu te ver voeren, en ik zie er ook van af omdat het bewijs wel nooit te leveren zal zijn. Men kan de argumentaties immers altijd omkeren en zeggen : Kijk, zo'n zuiver Latinist was Dirk, en zo subtiel zijn aanvoelingsvermogen dat hij er toe kwam Erasmus' stijl moeiteloos en spontaan te reproduceren. En, zo zou men verder kunnen argumenteren, neem nu eens die passages waar de zinsbouw en de redenering zelve in alcoholische nevelen vervliegen, wie kan dat anders geschreven hebben dan onze Dirk?

Antwoord : Zo'n effect kan ook bereikt zijn door Erasmus of door een andere humanist die beschikt over gevoel voor humor en een fijn versneden pen. En bovendien, zou Dirk, na ontnuchtering, bij de correctie zulke onzin hebben laten staan als het zijn eigen pennevrucht was en geen goedaardige spot van bevriende zijde? Misschien niet, misschien wel. Maar die onzin kan ook neergeschreven zijn door een broodnuchtere Dirk, die zichzelf goed kende en er plezier in had om zijn eigen zwakheden te parodieëren.

Neen, dames en heren, we zullen deze puzzle vandaag niet oplossen. Laat ons vooralsnog maar aannemen dat het weinige dat ons op deze manier is opgeleverd, van Dirk Martens zelf stamt.

Ik heb nogal wat nadruk gelegd op de komische tickjes in Martens' ontboezemingen tot zijn lezer, maar om nog eens duidelijk te maken dat hij ook een ernstige toon kon aanslaan, lees ik U een fragment voor uit zijn voorwoord tot een bloemlezing uit het werk van de christelijke dichter Prudentius. Hij wil, zo zegt hij, niet alleen boeken drukken, die mensen knapper maken, hij wil ook datgene uitgeven wat de lezer tot een goed mens maakt. Vandaar deze keuze uit de gedichten van Prudentius, «door dewelke zorgvuldig te lezen, beste jongelui, U grote vorderin-

gen zult maken op de weg naar de vroomheid. Die vroomheid gaat mij, oude man met mijn grijze kop en mijn vele rimpels, en een lang leven vol zorg en geploeter boven alles. Zodoende weet ik dat geen studie God welgevallig kan zijn, als zij niet gepaard gaat met de vroomheid, die van geen tweedracht weet, en die bewerkt dat wij Christus, de redder van het menselijke geslacht met ons ganse hart beminnen, en dat wij alle mensen lief hebben als onze broeders». Ziehier een ontroerend getuigenis van een simpel en in de praktijk verwezenlijkt Christelijk geloof. En ik voeg er aan toe dat hier toch wel zeer duidelijk de invloed merkbaar is van — of de affiniteit te bespeuren valt met — het erasmiaanse evangelisme.

Dirk schreef dit getuigenis neer in november 1518, kort nadat Erasmus van hem ondervonden had wat echte christelijke naastenliefde kan zijn. Op 21 september van dat jaar was Erasmus ziek en ellendig uit Bazel in Leuven aangekomen. Omdat de verdenking bestond, dat hij aangetast was door de pest, waagde hij het niet zijn kamer in het College van de Lelie te betrekken; hij werd liefderijk door Dirk opgenomen, die hem wekenlang verpleegde in zijn huis, de Gulden Toirtse, en dat terwijl de ene arts na de andere wegbleef uit angst voor besmetting. Wij kunnen ons voorstellen dat de twee vrienden in de weken van Erasmus geleidelijk herstellen veel gepraat hebben over de fundamentele dingen van het menselijk bestaan. Wij kunnen ons ook voorstellen dat er een verband lag tussen deze gesprekken en de uitgave vna Prudentius, die Erasmus' lievelingsauteur was, en dat ook de toon van Martens' voorwoord de invloed van die gesprekken verraadt.

Dames en heren, de historicus, hoe positief ook gestemd, mag niet voldstaan met het afschilderen van alleen maar stichtelijke taferelen. In deze samenhang mag ik niet verhelen, dat ik het ernstige vermoeden heb dat precies in de weken dat deze vrome idylle zich afspeelde in de Gulden Toirtse, Dirk bezig was met de herdruk van de geruchtmakende dialoog IULIUS EXCLUSUS. Deze felle anonieme satyre op paus Julius II, die vergeefs bij Petrus aanklopt om tot de hemel toegelaten te worden is ongetwijfeld geschreven door Erasmus. Maar om begrijpelijke redenen heeft hij het auteurschap er van altijd van zich afgeschoven en wel volgens een behendige verdedigingstactiek-in-de-diepte, die het hem mogelijk maakt, zich van het pamflet te distanciëren zonder zijn geweten met met een directe leugen te belasten. De grondgedachte van de IULIUS is bepaald niet onvroom, maar een juweeltje van rechtzinnigheid was deze samenspraak evenmin. Zo brachten de twee vrienden de tijd van de ziekte en het herstel van Erasmus niet alleen door met godsvruchtige gesprekken, maar ook met een opwindend en driest complot. Dirk mag een vroom man geweest zijn voor angstvallig orthodox kan hij moeilijk doorgaan. Wij weten dat een paar jaar later een groot aantal Lutherse boeken bij hem in beslag genomen zijn. Het is mogelijk dat het ging om werken die hij zelf gedrukt had, maar in zijn fondslijst, zoals wij die kennen, komen we, behalve IULIUS EXCLUSUS en wellicht het pamflet NEMO van Ulrich von Hutten, nauwelijks iets tegen dat voor con-

fiscatie in aanmerking kwam. Of zouden bepaalde werken van Erasmus er toen al aan hebben, moeten geloven ? Het ziet er naar uit. Waarschijnlijker is dat het gevaarlijke spul stak onder de boeken die Martens uit Duitsland importeerde, en in zijn winkel te koop had.

Het bericht over deze inbeslagneming ontlenen we aan een brief van de grote kettermeester van die jaren, de nuntius Hieronymus Aleander, pauselijk legaat bij keizer Karel V Aleander was eens Erasmus' broeder in Apollo geweest. Als aankomende, berooide humanisten hadden ze destijds in Venetië een schamele kamer gedeeld. In de loop der jaren, en naarmate het geloofsconflict zich toespitste, was echter de vriendschap verkeerd in argwaan en in een bittere haat, die van de kant van Erasmus zelfs pathologische vormen aannam. Welnu, in de zomer van 1521 moest Martens op persoonlijke last van Aleander het EDICT VAN WORMS drukken en de legaat zond het resultaat toe aan kardinaal Giulio de Medici, de latere Clemens VII. In de laatste alinea van de begeleidende brief schreef Aleander : «In Leuven ben ik negen dagen geweest; alles gaat er naar wens. De rechtzinnige universiteit ligt aan de voeten van Zijne heiligheid, aan dewelke zij zich aanbeveelt. Ik heb de nodige orders gegeven; dat deze niet sneller uitgevoerd zijn is de schuld van de drukker, die wegens gebrek aan letters slechts één vorm per dag kon zetten en omdat hij geen correctors had moest ik noodgedwongen zelf corrigeren. Bij genoemde drukker heb ik eerder langs gerechtelijke weg een groot aantal boeken van Luther in beslag laten nemen; misschien heeft hij mij daarom gedwarsboomd, en heeft hij, hoewel hij het edict op drie vel had kunnen drukken, het op vijf vel gedaan om er meer aan te verdienen. Overigens is het een behoorlijk mens, en nu stellig teruggekeerd op de goede weg, waarvan hij tevoren afgedwaald was door toedoen van U weet wel wie ik bedoel, degene die heel dit Vlaanderland heeft verpest. (collui, che a putrefatto tutta questa Fiandra).

Dames en heren, staat U me toe dat ik U nog één keer een historisch document presenteer als een stukje menselijke comedie, met sombere ondertonen ditmaal. Aleander, die voor Martens geen onbekende was, want deze drukte tot driemaal toe een onschuldig werkje van een christelijk-humanistische inslag dat de cameleontische Italiaan samengesteld had — Aleander was de Gulden Toirtse binnengekomen met de tekst van het Edict van Worms, dat Erasmus enige dagen later zou bestemplen als een «edictum terribile». Dirk stond blijkbaar met de rug tegen de muur en kon niet weigeren het omineuze stuk te drukken. Maar, met nog vers in het geheugen de overval die Aleander een kleine negen maanden tevoren op zijn magazijn gepleegd had, gevolgd door de openbare verbranding van meer dan tachtig Lutherse boeken op de markt van Leuven, nam hij zijn toevlucht tot de enige tactiek die zijn gram wat soelaas kon bieden : stille sabotage. Nee, er waren niet genoeg letters om meer dan één vorm tegelijk te zetten. Dus : iedere dag één vorm zetten, afdrukken, de letters over de kast distribueren en morgen is er weer een dag. Nee, er waren geen correctors bij de hand. Aleander moest het zaakje zelf maar corrigeren. En dat Dirk het zetsel tot over tien bladen

wist uit te drijven, blijkt inderdaad uit de beschrijving, die Maria Kronenberg gegeven heeft van het enige exemplaar dat zich in de archieven van het Vaticaan bevindt.

Niettemin kreeg Dirk nog een redelijk goed rapport van Aleander. U hebt het zojuist gehoord. De grote boosdoener was Erasmus. Met hem had de nuntius in Keulen nog een leven lang en moeizaam gesprek gehad in november 1520. Dat onderhoud eindigde, terwille van de vroegere vriendschap, weliswaar, met een kus, maar dat was wederzijds meer een judakus geweest, want Erasmus had geweigerd met Aleander te dineren uit angst vergiftigd te worden. Intussen : ook al schilderde Aleander in zijn brief aan de toekomstige paus Clemens VII Erasmus in de zwartste kleuren af, dit heeft niet kunnen verhinderen dat de humanist later op redelijk goede voet met deze paus kwam te staan.

De tragi-comedie die zich in de Toirtse rondom het Edict van Worms afspeelde was voor Erasmus één van vele tekenen aan de wand. Op zijn verjaardag, 28 oktober 1521 keerde «de pestilentie van Vlaanderland» Leuven en de Nederlanden voorgoed de rug toe om zich in Bazel te vestigen, waar het geestelijk klimaat weliswaar roerig, maar vooralsnog minder oppressief was. Hij ging er nog jaren van koortsachtige activiteit tegemoet. In Leuven bleef Dirk, ondanks zijn hoge leeftijd, ook voortzwoegen. In 1524 besloot hij de zaken aan zijn zoon Petrus over te dragen, maar door diens dood kwam in hetzelfde jaar een tragisch einde aan de rust van de oude heer. Erasmus, die in Bazel natuurlijk geheel op Froben en diens erfgenamen aangewezen was, heeft Dirk niet vergeten. Dat bewijst het fameuze grafdicht van 1527, en dat blijkt ook uit een brief van 1523, waarin hij de groeten doet aan alle vrienden uit de kring rondom het Drietalencollege, en bij die gelegenheid Dirk Martens uitdrukkelijk noemt onder zijn oude strijdmakkers veteres congerrones .

In of omstreeks 1529 trok Dirk zich eindelijk voorgoed terug uit de zaken en vond zijn verdiende rust, hier in zijn geboortestad, in het convent der paters Wilhelmieten. In 1529 ook dwong de definitieve overgang van Bazel naar het Protestantisme Erasmus tot een keuze die hem overigens tegenstond. Hij week uit naar het Katholieke Freiburg in Breisgau en vond er geen rust. Noch de tijdsomstandigheden, noch zijn neurotische karakter stonden hem die toe. Hij bleef schrijven en tobben over de échec van zijn idealen.

Op 28 mei 1534 stierf Dirk Martens, «s'éteignit doucement dans les bras des Pères», schrijft Van Iseghem, alsof hij er persoonlijk bij aanwezig was geweest. Erasmus kon zich niets ergers voorstellen dan te sterven in de armen van de Franciscanen, waarvan hij een bijna pathologische afkeer had, en die, zo meende hij, in Freiburg in groten getale loerden op het moment, waarop zij triomfantelijk hun buit binnen zouden kunnen helpen. Om die, en om andere redenen, liet hij zich, ziek en wel, naar Bazel voeren, waar hij op 11 juli 1536, volgens zijn eigen wens, in eenzaamheid stierf, zonder enige geestelijke bijstand, van welke zijde ook.

Van beide makkers kan men zeggen dat zij stierven zoals zij geleefd hadden. Een ongelijker vriendenpaar kan men zich nauwelijks voorstellen. Maar hun belangrijkste ideaal hadden zij gemeen : de mens te leren zichzelf te ontplooien in redelijke harmonie met zichzelf en met zijn medemensen en in overeenstemming met de essentiële waarheden van het christelijk geloof.

Den Haag, 17-22 september 1973 C. REEDIJK

Bijdrage tot de reguliere en sekuliere gemeenschappen in het Land van Aalst gedurende de 17e en 18 eeuw

Het «Land van Aalst» bezat zowel reguliere als sekulière gemeenschappen, zo van mannen als van vrouwen. In deze bijdrage werden de gegevens samengebracht, die voorkomen in de dekenale verslagen (D.V.), in de *Miscellanea Mechliniénsia* (Misc. Mechl.), in de bundels van het fonds : bisdom Gent (M.) en in het archief van de dekenij te Asse (Asse of L.E.) (1), en ook uit bijdragen aan een van die instellingen gewijd. Uiteraard zijn de gegevens betreffende de mannelijke kloosters schaarser dan voor de vrouwelijke, daar de eerste eksempt waren en aan het toezicht van de sekuliere overheid ontsnapten.

Wat de regulieren betreft komen gemeenschappen van mannen voor te Aalst, nl. de Jezuïeten, de Kapucijnen, de Wilhelmieten en de Geschoeide Karmelieten; te Bottelare de Ongeschoeide Karmelieten; te Ename de Benediktijnen, evenals te Geraardsbergen, waar ook de Minoriëten en de Karmelieten een klooster hadden; te Liedekerke de Geschoeide Karmelieten; te Ninove de Norbertijnen; te Melle de Reguliere Kanunniken van Sint-Augustinus; te Moerbeke de Dominikanen; te Ronse de Oratorianen; te Sint-Martens-Lierde de Kartuizers en te Velzeke de Minderbroeders. Verschillende van deze kloosters telden slechts enkele leden.

Vrouwelijke reguliere gemeenschappen kende men te Aalst, nl. de Annuntiaten, de Cisterciënserinnen, de Theresianen, de gasthuiszusters van Sint-Augustinus en de Zwartzusters; te Asse (behorend tot de dekenij Aalst) de gasthuiszusters, evenals te Berchem (Oud.); te Geraardsbergen de Arme Klaren, de Benediktinessen en de gasthuiszusters van Sint-Augustinus; te Grimminge de Cisterciënserinnen; te Herzele de gasthuiszusters evenals te Liedekerke, te Merchtem (behorend tot de dekenij Aalst) en te Neigem; te Ninove de Rekoletten-Penitenten en de gasthuiszusters; te Ronse de gasthuiszusters en de Zwartzusters; te Schorisse de gasthuiszusters; te Serkamp de Norbertinessen; te Velzeke de gasthuiszusters, evenals te Viane. De meeste van de gemeenschappen, en meer bepaald de gasthuiszusters en de Zwartzusters, kenden vanaf hun stichting een beperking wat het aantal betrof en telden minder dan tien kloosterzusters.

(1) D.V. en M. komen voor op het Rijksarchief te Gent en de Misc. Mechl. in het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen.

Als sekuliere gemeenschappen komen in het Land van Aalst voor: een kollegiaal kapittel te Aalst en te Ronse; eveneens een klein kapittel te Meerbeke en verder een Onze-Lieve-Vrouwbroederschap te Geraardsbergen. Voor de vrouwen kende men de begijnhoven te Aalst, te Geraardsbergen, te Ninove en te Ronse.

I. DE REGULIEREN.

Onder de regulieren waren er mannelijke en vrouwelijke gemeenschappen, waarvan niet slechts de mannelijke, maar ook de meeste vrouwen. De vrouwelijke orden waren verdeeld in aktieve- en beschouwende orden, die eveneens eksempt waren, op een paar na in de door ons de orden, die eveneens eksempt waren, op een paar na in de door ons behandelde dekenijen.

De hierna volgende gegevens zijn dan ook over het algemeen slechts bedoeld om een opsomming te geven van de kloostergemeenschappen, die het parochieleven in onze dekenijen door hun aktiviteit en gebedsleven hebben beïnvloed.

§1. GEMEENSCHAPPEN VAN MANNEN

1. Te AALST waren de Jezuïeten, de Kapucijnen, de Wilhelmieten en Geschoeide Karmelieten gevestigd.

a. De *Jezuïeten* kregen in 1620 de toelating hier een stichting te beginnen. De aartsbisschop verleende op 6 september 1619 die toelating op verzoek van de deken, de konsul en de pensionnaris van Aalst (2). Buiten hun aktiviteit in een kollege, waren zij hier gedurende de eerste decennia van hun verblijf werkzaam als katecheten op verschillende parochies van het Land van Aalst.

Op 20 juli 1644 werd een overeenkomst gesloten tussen pastoor Nicolaus de Walsche en de rektor van het Jezuïetenkollege omtrent de predikatie in de Sint-Maartenskerk. Aan de Jezuïeten werd toegestaan te prediken in de kollegiale:

1°. Om de 5 jaar gedurende de vasten te 7 uur 's morgens vanaf de preekstoel, evenals op Pasen, Beloken Pasen, de kruisdagen, O.-L.-Heer-Hemelvaart en de kerkwijding. Gedurende de andere jaren predikten andere *stationarii;*

2°. Jaarlijks in de derde week van de advent wanneer het feest van Sint-Thomas erin voorkwam;

3°. Op Witte Donderdag een half uur na de avonddienst vanop de preekstoel; een half uur op de eerste, tweede en derde zondag van iedere maand aan het altaar van O.-L.-Vrouw en op de vierde zondag vanop de preekstoel aan het altaar van de H. Barbara. Op 33 dagen werd gepreekt ten tijde van het lof ter gelegenheid van een of ander feest.

(2) Misc. Mechl., nr. 10, p. 107v°.

In 1698 was het tot moeilijkheden gekomen tussen de pastoor en de rektor van de Jezuïeten, omwille van de preek op Sint-Rochus, wanneer tegen de traditie en de overeenkomst van 1644 in de pastoor in 1697 en 1698 een kapucijn liet prediken.

Vooraanstaande burgers van Aalst verklaarden op 18 oktober 1695 dat de Jezuïeten sinds vele jaren gewoon waren de jongens en de meisjes op de eerste kommunie voor te bereiden, die hen voor de H. Kommunie naar de Sint-Maartenskerk brachten. Op 6 maart 1714 schreef het vikariaat aan de rektor dat men het probleem kon oplossen door de pastoor de Kommunie aan de kinderen te laten uitreiken. Toch bleek het probleem niet opgelost. Pastoor Nuyts was van oordeel dat die kommunie het werk in de paastijd stoorde. De rektor schreef dan op 9 maart 1714 dat die kommunie voortaan zou doorgaan in *aula solidalitatis* buiten de paastijd.

In 1729 bekloegen de proviseurs van Sint-Maartenskerk zich bij de aartsbisschop dat de Jezuïeten doende waren een kerk te bouwen op kleine afstand van de parochiekerk. De provinciaal antwoordde op 17 april 1729 dat de Jezuïeten niet zinnens waren hun dienst in de parochiekerk op te geven en dat geen nieuwe kerk werd gebouwd, maar de kapel, voor ruim 14 jaar begonnen, met een nieuwe gevel werd voltooid.

Op 21 juli 1773 werd de orde door paus Clemens XIV afgeschaft. Ter uitvoering van deze breve kreeg de deken op 20 september opdracht aan de Jezuïeten te Aalst te verbieden nog te prediken, biecht te horen, in de kerk van het kollege nog publiek mis te lezen en hen voor te houden hun eigen toog af te leggen en door het gewoon priesterkleed te vervangen (3).

b. De *Kapucijnen* vestigden zich in de stad in 1614. De aartsbisschop konsakreerde op 3 mei 1623 hun kerk en het hoogaltaar ter ere van Sint-Maria-Magdalena en zijaltaren ter ere van O.-L.-Vrouw en Sint-Franciscus (4). Op 28 februari 1797 werden zij door de Fransen uit hun klooster verdreven.

c. De priorij van de *Wilhelmieten* of Sterheren werd hier gesticht in 1268. Op het einde van de 14e eeuw verplaatsten zij zich naar de binnenstad in het klooster van de afgeschafte broeders Lollarden. Zij noemden hun klooster «Onze-Lieve-Vrouw ter Sterre» (5). In 1582 werd het klooster in as gelegd, maar in 1594-1629 heropgebouwd. Gedurende de 17e en 18e eeuw telde het klooster steeds een tiental paters. In zijn verslag voor de *visitatio ad limina* schreef aartsbisschop Andreas Cruesen (14 oktober 1661) dat bij de Wilhelmieten de hervorming dringend nodig was(6). Bij besluit van Jozef II werd het klooster op 15-4-1784 afgeschaft. In 1790 werd zowel aan de Staten Generaal van Vlaanderen

---

(3) Asse, III.

(4) Misc. Mechl., nr. 11, p. 23.

(5) PRUD. JANSSENS, *De Wilhelmieten te Aalst;* ERIK HOUTMAN, Het Wilhelmietenklooster te Aalst. — Een lijst van de gekende priors en paters wordt in deze bijdage opgenomen.

(6) JEAN PAQUAY, *Les Rapports diocésains de la province ecclésiastique de Malines... au Saint-Siége,* p. 12.

als aan de aartsbisschop het verzoek gericht opnieuw in het bezit te worden gesteld van hun goederen en hun archief om hun kloosterleven te herbeginnen. Dit verzoek was ondertekend door F. Lenaert, P. Haelterman, J. Cool, J. Mouris, J. Beeckman, P. van den Bossche, G. Schepens en P. van Caudenberg(7).

d. De *Geschoeide Karmelieten* of Lieve-Vrouwbroeders stichtten te Aalst een klooster in 1411. Op 17 maart 1498 (n. st.) hechtte Henricus de Berges, bisschop van Kemerijk, zijn goedkeuring aan de overplaatsing van het klooster van Muilem - Liedekerke naar Aalst, en spoorde de pastoor aan verder op de hulp van deze kloosterlingen als biechtvaders en predikanten beroep te blijven doen(8).

In het konflikt gerezen tussen de Karmelieten van Aalst en deze van Brussel sprak de provinciaal zich op 14 januari 1634 uit voor deze van Aalst aan wie de *Stationes* in de streek van Asse en Lennik reeds in 1411 en 1519, evenals door het provinciaal kapittel van 1633, waren toegewezen.

Op 12 september 1668 kloeg deken A. Papenbrouck de Karmelieten bij de aartsbisschop aan daar deze het volk uit de parochiekerk naar hun kerk trokken en een nieuwe devotie verspreidden nl. tot O.-L.-Vrouw van Napels, als «mirakuleus» vereerd, met een processie door de stad op 8 september en met een biddag op 1 augustus t.e. van *het mirakuleus beeldt van O.-L.-Vrouw van Napels,* om van de heersende pest te worden verlost. De verhouding tussen de deken en de custos van de Karmelieten schenen niet al te vriendelijk, want op 11 augustus 1675 beschuldigde hij deze laatste op de dag van de kerkwijding (30-6-1675) tegen de overheid te hebben gepredikt, wat zowel door de magistraat van Aalst als door de biechtvader van de Annintiaten Jozef de Haze en de rektor van de Jezuïeten Guilielmus van Loo, werd tegengesproken. Op 26 juli 1678 schreef de deken opnieuw dat de Karmelieten, spijts het verbod, processie hielden door de straten van de stad op 17 juli, feest van O.-L.-Vrouw van de Karmel; zonder toelating stelden zij onder de hoogmis op maandag 13 juli 1682 het Allerheiligste uit (9).

Op dezelfde dag als de Kapucijnen werden ze door de Franse republikeinen uit hun klooster verdreven.

2. Te BOTTELARE werd in 1667 een vikariaat van de *Ongeschoeide Karmelieten* gesticht(10). Deze waren behulpzaam in de parochiekerk waar het «mirakuleuze beeld» van Sint-Anna een grote verering kende. In 1763 werd een nieuw klooster en een nieuwe kapel gebouwd. De kloostergemeenschap bestond uit ongeveer 10 leden, w.o. drie of vier lekebroeders (1738, 1762, 1786). Ook dit klooster werd in 1796 afgeschaft.

---

(7) M. 211.
(8) M. 207.
(9) M. 207.
(10) GASTON DE SMET, *Het Karmelietenklooster te Bottelare.* — Op blz. 209-211 komt een lijst voor van de oversten en van de kloosterlingen aldaar overleden.

3. Te ENAME werd de St.-Salvator *Benediktijner abdij* opgericht in 1063.

Volgens het dekenaal verslag van 1629 wenste de pastoor van Nedername een onderhoud met de aartsbisschop ten einde hem te spreken over de ergernis die de monniken hier geven. Eveneens in 1657 was de levenswijze van de kloosterlingen er niet voorbeeldig, maar de deken hoopt dat het met de nieuwe abt zal verbeteren(11). In 1733 was het de verhouding en de omgang van de abt (†1735) met vrouwen die ergernis verwekte (12).

De abdij werd afgeschaft in 1796.

4. Tussen 1079 en 1081 werd de Sint-Pietersabdij van Dikkelvenne naar GERAARDSBERGEN overgebracht. Midden de 12e eeuw werd deze *Benediktijner abdij* St.-Adriaansabdij genoemd en achtereenvolgens vanaf het midden van de 16e eeuw bestuurd (13) door abt Petrus Vincq (14), Martinus te Brun (15), Hubertus Meurant (16), Victor Warnant (17), Longius Foucquier (18), Gislenus Couck (19), Adrianus Roelants, Bartholomeus de Haseler (20) Idelfonsus van Hoorde (21) Robertus van Adorp (22) en Gislenus van Havermaet (23). De laatste keuze verliep

---

(11) *Verendum est quod inordinata religiosorum vita plurimos pussillos in hisce* paribus scandaliset, quod avertat Deus in posterum fieri, novo jam existente *Prelato* (D.V. 1657).

(12) D. V. 1733.

(13) Wanneer Simon Barluzel in 1586 ontslag neemt als abt, volgde Benedictus Sejournet, kloosterling van Sint-Lambert *Liessiensis*, hem op (Misc. Mechl. nr. 2 p. 70r^{n}, 16-7-1586). In 1587 nam deze op zijn beurt ontslag en op 3-11-1587 werd Jeronimus Moureau, kloosterling van Sint-Vedastus te Arras, als voorlopig administrator benoemd (Misc. Mechel., nr. 2, p. 110, 3-11-1587).

(14) Werd abt van de abdij te Saint-Denis (Misc. Mechl., nr. 11, p. 50, 1624).

(15) Werd door de aartsbisschop abt gewijd op 7-9-1624 (Misc. Mechl., nr. 11, p. 50. 7-9-1624).

(16) Werd abt gekozen op 27-6-1657 en gewijd op 8-7-1657 in opvolging van M. le Brun, overleden (Misc. Mechl., nr. 17, p. 478-480, 481-484, 486-489).

(17) Werd tot abt gekozen op 17-2- in de plaats van H. Meurant, overleden (Misc. Mechl., nr. 27, p. 128, 129, 23-2-1677), en gewijd op 7-3-1677 (Misc. Mechl., nr. 75, p. 493).

(18) Werd in opvolging van V. Warnant, overleden (Misc. Mechl., nr. 33, p. 139, 140, 30-7-1686) tot abt gewijd op 18-8-1686 (Misc. Mechl., nr. 76, p. 334).

(19) Werd op 20-12-1703 tot abt gekozen en op 2-2-1704 gewijd in opvolging van L. Foucquier, overleden (Misc. Mechl., nr. 77, p. 223r°).

(20) Werd op 16-11-1726 tot abt gekozen in opvolging van Adrianus Roelants, overleden, en op 7-1-1727 gewijd (Misc. Mechl., nr. 78, p. 225v°, nr. 79, p. 1r°, v°).

(21) Werd tot abt gewijd op 9-1738 i.p. van B. de Haseler, overleden (Misc. Mechl., nr. 79, p. 200-201 v°).

(22) Deze prior werd op 25-1-1769 tot abt gekozen en op 23-4-1769 gewijd (Misc. Mechl., nr. 80, p. 158).

(23) Rob. van Adorp overleden, voerde de prior Bartholomeus de Gheytere het beheer (Misc. Mechl., nr. 56, p. 82v°, 83v°, 24-11-1786), die op 8-1-1787 als prior ontslag nam; de aartsbisschop benoemde Gislenus van Havermaet als zijn opvolger (Misc. Mechl., nr. 55, p. 128v°), die op 22-9-1788 abt werd gewijd (Misc. Mechl., nr. 81, p. 153).

vermoedelijk niet zeer vlot, want op 31 juli 1791 stuurde de aartsbisschop twee afgevaardigden om in de abdij een onderzoek in te stellen omtrent de oorzaak van de moeilijkheden die daar heersten (24).

Een gedeelte van de monikken werd in 1625 bereid gevonden de kloosterhervorming te aanvaarden en zich hieromtrent in de abdij van St.-Denis te gaan vergewissen. Er bestond o.m. een betwisting of men al dan niet in de professieformule diende in te lassen de belofte van armoede en kuisheid. In 1627 werd een overeenkomst bereikt tussen de abt en enkele religieuzen die de reformatie afwezen, waarbij hen onderhoudsgeld buiten de abdij werd toegekend. Van nu af kon met de geplande hervorming ernst worden gemaakt. In 1629 werd een overeenkomst afgesloten tussen de abt en de magistraat van Geraardsbergen betreffende de dotatie van het kollege met de inkomsten van de leprozerie; wat door de aartsbisschop werd goedgekeurd en waarvoor hij zijn steun en deze van de monikken van Affligem toezegde (25).

De abten van Sint-Adriaansabdij waren gedurende de 17e eeuw (en ook voordien) franssprekend. In de abdij heerste ongetwijfeld eenzelfde geest, met als gevolg dat kandidaat-kloosterlingen uit Vlaanderen werden geweerd en de voorkeur ging naar de franstaligen. Hiertegen kwam vanaf het midden van de 17e eeuw verzet, dat na een vinnige strijd aan de vlaamse groep de meerderheid zou berzorgen.

Op 5 juni 1663 schreef de aartsbisschop aan de abt en de kloosterlingen van deze abdij dat hij met droefheid had vernomen dat er tussen hen moeilijkheden waren gerezen bij het aanvaarden van een novice en dat in het klooster de eendracht en onderlinge liefde nochtans noodzakelijk waren om tot volmaaktheid te komen. Hij zou een onderzoek instellen en verbood inmiddels alle gerechtelijke betwistingen (26). Op 13 juni zag hij er evenwel vanaf zelf te komen of een kommissaris te sturen, maar hij verwees naar het 2e hoofdstuk van de Regel waarin gezegd wordt dat het verzamelde kapittel een beslissing treft voor gans de gemeenschap, waardoor alle moeilijkheden kunnen worden uit de weg geruimd. Wie twist verwekte omwille van de aanvaarding van die novice, moest gestraft worden (27). De monniken waren het oneens omtrent de taal waarin de vespers moesten gelezen worden. De aartsbisschop meende dat men de geprofesten niet kon verplichten deze in het vlaams te bidden, maar men kon ze er wel toe aanzetten; intussen deed men er goed aan te onderzoeken of het niet paste te bepalen dat voortaan slechts als novicen zouden aanvaard worden jongelingen die de vespers in het vlaams konden lezen (28). Wat de lezing in de refter betrof moesten de vlaamse kloosterlingen zich onderwerpen aan wat de prelaat op 20 en 27 juli ll. voorlopig had bepaald en dit tot wanneer de aartsbisschop er zelf kwam (29). Op 5 januari 1677 verordende de aartsbisschop (een

(24) Misc. Mechl., nr. 55, p. 212v°.
(25) M. 246.
(26) Misc. Mechl., nr. 21, p. 126, 127.
(27) Misc. Mechl., nr. 21, p. 127, 128.
(28) Misc. Mechl., nr. 25, p. 240, 12-7-1674.
(29) Misc. Mechl., nr. 25, p. 244, 2-8-1674.

voorschrift dat door de Privé Raad werd bijgetreden) dat de abt zoveel vlaamse novicen moest aanvaarden dat tweederden van de monikken die stemrecht hadden Vlamingen waren. Nadien zou men, tot welzijn van de gemeenschap, als hulp voor de pelgrims en om tot een evenwicht te komen, om beurt een Vlaming en een Waal toelaten, maar niemand mocht aanvaard worden, tenzij hij vlaams en frans kon lezen en ook wat spreken; voortaan zou men in de refter in het frans lezen 's middags en 's avonds in het vlaams, en voor de overige geestelijke oefeningen zou men latijn gebruiken (30). Aangezien de abt en de prior ziek waren droeg de aartsbisschop de subprior op aan de verzamelde kloosterlingen in het kapittel zijn dekreet van 5-1 ll. voor te lezen (31). Alles laat vermoeden dat tegen het dekreet van de aartsbisschop beroep werd aangetekend, want op 4 december 1677 werd aan de fraters Simon Eeckman en Floribertus Bijl (of Petrus Almaert) toegestaan te Brussel de aartsbisschop te gaan opzoeken (32).

In 1679 stelde de Privé Raad zich opnieuw achter de beslissing van de aartsbisschop van 5 januari 1766 (33).

Toch heerste er nog geen vrede en de tweedracht duurde voort. De aartsbisschop schreef op 14 januari 1684 voor, dat het *scrutinium* omtrent het aanvaarden van twee novicen geheim zou wezen en dat nadien in het kapittel het lot zou worden geworpen om te weten wie op de eerste plaats kwam. Opnieuw drong hij aan op vrede en eendracht en het vermijden van ieder woord dat zou kunnen kwetsen (34). Op 24 januari 1688 kregen Joannes Layman, kannunik graduatus van Sint-Rombout te Mechelen, en Antonius Papenbrouck, deken van het distrikt Aalst, opdracht in de abdij een onderzoek in te stellen en hierbij iedere kloosterling afzonderlijk te ondervragen (35). Op 30 december van datzelfde jaar verbood de aartsbisschop de monniken hun haar te laten groeien of een pruik te dragen, wat door sommigen onder hen van de abt werd afgedwongen (36).

Als gevolg van het onderzoek van 24 januari 1688 schreef de aartsbisschop op 10 maart 1689 dat de kloosterlingen zich meer moeten toeleggen op het verzorgen van de goddelijke diensten en op groter verdraagzaamheid; tevens drong hij aan om zo spoedig mogelijk te zorgen voor een *lector* in de filosofie en de teologie (37).

In 1684 werd de aartsbisschop verzocht de mirakelen die men zegde te zijn geschied op voorspraak van Sint-Adriaan, wanneer zijn relieken ten tijde van de oorlog binnen het klooster van de benediktinessen te Dendermonde waren in veiligheid gebracht, goed te keuren (38).

---

(30) Misc. Mechl., nr. 27, p. 109, 110.
(31) Misc. Mechl., nr. 27, p. 112, 113, 22-1-1677.
(32) Misc. Mechl., nr. 27, p. 209.
(33) Misc. Mechl., nr. 27, p. 345, 21-6-1679.
(34) Misc. Mechl., nr. 32, p. 7, 8.
(35) Misc. Mechl., nr. 33, p. 585.
(36) Misc. Mechl., nr. 55, p. 167v°, 168.
(37) Misc. Mechl., nr. 34, p. 28.
(38) M. 246.

Op verzoek van aartsbisschop Humbertus besliste de koning op 4 juni 1697 dat de aartbisschop van Mechelen recht had toezicht uit te oefenen op de abt en de kloosterlingen van Sint-Adriaansabdij die zich aan zijn voorschriften moesten onderwerpen (D.V. 1719). Omtrent dit punt werd aan de religieuzen door de grote Raad in 1732 het *perpetuum silentium* opgelegd (39).

De abdij werd afgeschaft in 1796.

b. Te Geraardsbergen was ook een klooster van de *Minorieten*, gesticht op verzoek van de abt van Sint-Adriaansabdij. Toelating tot deze stichting werd verleend op 13 mei 1623 en de paters kregen tevens bezit van de kapel van Sint-Katharina en de hierbij horende gronden (40). Midden de 17e eeuw telde de gemeenschap een 40 tal kloosterlingen. In 1640 bouwden ze een nieuwe kerk. Op 1 september 1796 werd het klooster afgeschaft.

c. Het *Karmelietenklooster* werd hersticht in 1466 (een eerste stichting dagtekent van 1323), wanneer Maria van der Gracht, weduwe van ridder Rogier van Schoorisse, op haar domein een klooster liet bouwen, dat zij met vele goederen begiftigde. Dit klooster van de O.-L.-Vrouwbroeders (zoals zij ook worden genoemd) droeg de naam van «klooster van het dal van Josaphat». De kerk die op 16 februari 1514 door de storm werd vernield, werd heropgebouwd. De gemeenschap wijdde zich aan het onderwijs (1547). Het klooster leed zware schade onder de godsdienstroebelen van de 16e eeuw. De bouw van een nieuwe kerk, aangevangen in 1717, werd slechts in 1729 voltooid. Het klooster werd opgheven ten tijde van het Frans Bewind (41).

d. De poging van *Rekoletten* om hier in 1648 een klooster te stichten stuitte op het verzet van de Karmelieten en van de Miniemen van Geraardsbergen die de Geheime Raad van de koning verzochten dit te verbieden, daar de stad te klein was en de gevestigde kloosters er konden instaan voor de zielelast. Op 10 september 1648 werden ze verplicht de stad te verlaten binnen de 14 dagen, onder de bedreiging hun *stationes* te verliezen (20-10-1648) (42). Er mocht hier evenwel een pater met een frater resideren als *terminarius*, wanneer de zusters van hun vlucht naar Gent wegens oorlogsomstandigheden naar hun klooster waren teruggestuurd (43).

5. Te HEKELGEM-AFFLIGEM (44) werd de SS, Pieter en Paul *Benidiktijner abdij* ,gesticht in 1085, grotendeels herbouwd in 1770-1778. Op 11 november 1796 werd ze door de Fransen gesloten en nadien verwoest.

---

(39) M. 246.
(40) Misc. Mechl., nr. 11, p. 23. — V. FRIS, *Geschiedenis van Geraardsbergen.*
(41) AUG. DE PORTEMONT, *Rechreches historiques sur la ville de Grammont*, p. 263-167.
(42) M. 244.
(43) M. 246.
(44) ALBERTUS VAN ROY, *Affligem, roem van ons land.*

In een schrijven aan de proost van 3 februari 1651 behandelde de aartsbisschop (die sinds 1559 tevens abt van Affligem was) twee zaken die met mekaar niets te maken hadden : de proost moest zorgen voor een behoorlijke uitvoering van de zang en kreeg verbod sterk bier te brouwen of te kopen. Slechts licht bier werd voor de monniken en de gasten toegelaten; wanneer er zwaar bier werd gebrouwd, moest men dit verkopen of tot licht bier versnijden (45).

6. Te LIEDEKERKE in het bos te *Muilem* werd in 1497 een priorij van *Geschoeide Karmelieten* gesticht. Het klooster, dat gedurende de godsdienstberoerten van de 16e eeuw werd verwoest, werd heropgebouwd. In 1727 waren er 10 paters en 2 lekebroeders (46).

Ten tijde van het frans republikeins bewind onderging het klooster het lot dat voor allen was bestemd.

7. Te NINOVE werd o. 1139 de *Norbertijnerabdij* van Sint-Kornelius en Sint-Cyprianus gesticht; afgeschaft in 1796 (47). Gedurende de 15e eeuw waren hier ca. 30 kloosterlingen. Enkele Norbertijnen vervulden in de naburige parochies een taak als pastoor of helper van de pastoor. Zij namen de zielzorg waar te Denderwindeke, Ninove, Okegem, Outer, Voorde en Liedekerke.

Als abt fungeerden gedurende de 17e en de 18e eeuw achtereenvolgens : Joannes David, Christiaans Roelofs (48), Joannes de Neve (49), Ferdinandus de Moor (50), Carolus Charité (51), Dionysius Freyers (52), Ferdinandus van der Haeghen (53), Ferdinandus van der Eecken (54) en Joannes Pameleere (55).

8. Te MELLE werd de priorij van O.-L.-Vrouw ten Hole van de orde van de *Reguliere Kanunniken van Sint-Augustinus* gesticht in 1424 (56). De priorij werd in 1579 verwoest. De aartsbisschop schreef op 24 januari 1667 een brief aan de generaal van de kongregatie van Windesheim nopens de gedragingen van de overste van het klooster, wiens levenswijze hij niet religieus, maar ontstichtend vond (57). De vorming van de kloosterlingen was er trouwens heel summair : één jaar novici-

(45) Misc. Mechl., nr. 17, p. 3.
(46) D. V. 1727.
(47) H. VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove*, II, p. 51-61, 151-185, 609-613.
(48) Op 10-1-1634 abt gewijd in vervanging van Joannes David, overleden (Misc. Mechl., nr. 74, p. 54, 55).
(49) Op 4-11-1657 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 17, p. 533); diezelfde abtswijding wordt vermeld op 10-1-1658 (Misc. Mechl., nr. 75, p. 117).
(50) Op 6-5-1685 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 76, p. 272).
(51) Op 1-6-1698 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 77, p. 125).
(52) Op 28-5-1702 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 77, p. 196v°).
(53) Is abt (M. 223, 27-4-1727).
(54) Op 11-8-1754 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 80, p. 28).
(55) Op 8-4-1788 abt gewijd (Misc. Mechl., nr. 81, p. 148v°, 149).
(56) H. VERBIST, *Geschiedenis van Melle*, p. 141. — Met een lijst van de priors op p. 152.
(57) Misc. Mechl., nr. 22, p. 15.

aat, één jaar wijsbegeerte en één jaar teologie, waarna de wijding volgde (58). Afgeschaft bij dekreet van Jozef II in 1748, telde het klooster toen acht kanunniken en één broeder.

De augustijnen hadden hier op het einde van de 17e eeuw een klein kollege met een internaat voor 40 studenten (59).

In 1718 waren hier drie priesters, twee *clerici* en vier lekenbroeders (D.V.); in 1722 vier priesters, die op zon- en feestdagen de mensen naar hun kerk trokken (D.V.), waartegen de pastoor protesteerde, daar dit nadelig was voor de parochiekerk (1723). In 1738 en 1762 waren hie zes of zeven kloosterlingen (priesters en broeders). Ook in 1774 kloeg de pastoor van Melle er over dat hier op zon- en feestdagen mis werd geleven, tot nadeel van de parochie *tam pro spirituali quam pro temporali, verbi gratia offertorium, etc. (D.V.).*

9. Te MOERBEKE in het *Raspaillebos* vestigden zich in het laatste van de 17e eeuw in de nabijheid van een Mariakapel twee of drie *Dominikanen,* die jaarlijks 2 pond groot aan de kerk schonken (60). Werd de toelating om het noviciaat van de *Dominikanen* van Brussel naar hier over te brengen, uitgevoerd? (61). De pastoor vond dat de paters in het biechthoren te breed waren, zodat het volk er van alle kanten heenstroomde (62).

10. Te RONSE vestigden zich in 1712 priester-*Oratorianen* van de orde van Berrulle. De kongregatie, die drie priesters, twee aspirantpriesters en twee broeders telde, leidde tot 1787 een latijnse school (D.V. 1717).

11. Te SINT-MARTENS-LIERDE werd in 1329 de kartuize van Sint-Maarten-ten-Bos van *Kartuizers* gesticht en door Jozef II in 1783 afgeschaft (63). Zoals op menige andere parochies waren ook hier wel eens moeilijkheden tussen de pastoor en de prior van de Kartuizers, die de parochianen toeliet in de kapel (1730), spijt de belofte van 22 december 1719 de kerkpoort op zon- en feestdagen voor de gelovigen gesloten te houden (belofte die slechts gedurende 3 maand werd nageleefd) (64). Onder de bedreiging dat de pastoor in het vervolg in zijn kerk niet meer zou prediken (1732) werd de kapel ten slotte in 1734 voor de gelovigen gesloten.

---

(58) H. VERBIST, *a.w.*, p. 161.
(59) H. VERBIST, *a.w.*, p .163.
(60) D.V. 1688, 1739; Drie of 4 priesters en 1 of 2 broeders (D.V. 1693).
(61) Misc. Mechl., nr. 34, p. 256, 25-5-1691.
(62) *Et ut hinc inde audio etiam sexum femineum admittunt ad confessiones in horto suo et extra cancellas, contra decretum Emenentissimi Domini* (D.V. 1731). In het overlijdensregister staat anno 1720 : *2a aprilis obiit Petronila Goes, filia devota, omnibus ecclesiae sacramentis praemunita, cujus corpus ex speciali gratia ipsi concessa sepultum est per pastorem in sacelo Divae Virginis in sylva Raspalliensi, habitabat in territorio domus Dominicanorum et in sacello erat, ut vulgo dicitur «de kerskensvrouw» (D.V. 1750).*
(63) V. GAUBLOMME, *De stichter van de Kartuize te Sint-Martens-Lierde, in Het Land van Aalst,* jg. I, 1949, p. 16, 43; *Necrologie van de Karthuize Sint-Martens-Bos te Sint-Martens-Lierde, in het Land van Aalst.* jg. IX, 1957, p. 133.
(64) (65) M. 199.

In 1769 werd de nieuwe kapel van het Kartuizer klooster door de deken ingezegend, waarin alleen de inwonenden zullen mogen mis horen (65).

12. Te VELZEKE werd in 1692 een praterij van de *Minderbroeders* opgericht om er dienst te doen bij de zusters Derde Orderlingen (later Grauwzusters genoemd). In 1699 werd de praterij gebouwd voor drie of vier paters (66).

§2. GEMEENSCHAPPEN VAN VROUWEN.

1. Te AALST vestigden zich de Annintiaten, de Cistericiënserinnen, de Ongeschoeide Karmelietessen, de gasthuiszusters van Sint-Augustinus en de Zwartzusters.

a. De *Annuntiaten* (of voorheen Grauwe Zusters) werden hier midden de 15e eeuw gesticht door Dirk Teerpenninck. De zusters volgden de regel van de H. Franciskus en het klooster telde binnen- en buitenzusters. Gedurende de godsdiensttroebelen van de 16e eeuw werden zowel de kerk als het klooster vernield. In 1591 werd een nieuwe kerk gebouwd en nadien het klooster hersteld. In 1628 werd de kerk herbouwd.

Teneinde het door de tijdsomstandigheden verslapte kloosterleven te herstellen, verzocht de gemeenschap in 1637 enige zusters van de Boodschap uit Leuven hierheen te sturen. Vijftien zusters van het klooster te Aalst namen het kleed en de regel aan van de Annutiaten en legden de geloften af. Over de naleving van deze strengere regel waakte de gardiaan van de minderbroeders van de Brabantse Provincie. Deze kloosterorde had in de nabijheid een vikarie, waarvan een pater voor de dienst in de kapel van de zusters instond en er tevens de geestelijke zorg verzekerde. De eksaminatie voor de inkleding en professie geschiedde evenwel door de deken.

Zowel uit de *Miscellanea* als uit de dekenale verslagen en M. 209 bis blijkt dat gedurende het laatste kwart van de 17e eeuw (misschien ook reeds vroeger), en ook gedurende de 18e eeuw, de rekrutering van novicen regelmatig plaats vond (67).

---

(66) Mij welwillend meegedeeld door eerw. pater Anchangelus Hoebaert, provinciaal-archivaris te Sint-Truiden, waarvoor hartelijk dank.

(67) Toelating tot professie van zuster Maria Berens, °Geraardsbergen (17 j.) (M. 209bis, 30-8-1640); — van Joanna-Françoise Demarets (22 j.) (ibidem, 1-9-1640); — van Joanna-Maria van der Cruycen (16 j.) (ibidem, 1-9-1640) — van Marie-Louise de Cocq (18 j.) (ibidem, 22-1-1670); — van Anna Raoul (19 j.) (ibidem, 10-2-1672); — van Anna Stevens (23 j.) (ibidem, 10-12-1672); — van zuster Castaneda (Misc. Mechl., nr. 27, p. 42, 22-5-1676); — van een lekezuster (Misc. Mechl., nr. 33, p. 514, 19-5-1688); — van Josepha van Elsacker, Gabrielle van den Brande en Elisabeth de Vits (Misc. Mechl., nr. 34, p. 57, 14-5-1689); — van Helena Sels en Agnes Huygheloot (18 j.), °Brussel, d. Joos x Anna van den Berghe (Misc. Mechl., nr. 34, p. 181, 21-2-1691); — van twee novicen (Misc. Mechl., nr. 35, p. 269, 27-9-1694; — van een novice (Misc. Mechl., nr. 35, p. 385, 21-3-1695; — van Maria-Magdalena Gelijn (19 j.), °Antwerpen, de Ciprianus x Maria Sprockeels (M. 209bis, 26-8-1717); — van Catharina Moons (22j.), °Dilbeek,

d. Joos x Catharina Heijvaerts (ibidem, 27-1-1718); — van Catharina van Kerckhove (23 j.), °Sint-Pauwels, d. Adriaan x Josijtien Vinck (ibidem, 4-6-1721); — van Marie-Anne de Bruyne (20 j.), °Brussel, d. Petrus x Clara de Keersmaecker (ibidem, 7-1-1722); — van Rosa de Bruyne (24 j.), °Dendermonde, d. Gillis x Joanna van Hoije (ibidem, 7-1-1722); — van Josephine Baston (21 j.), °Aalst, d. Charles x Theresia Vileyn (ibidem, 7-1-1722); — van Joanna de Troch (22 j.), °Aalst, d. Joannes x Maria van de Keer (ibidem, 30-8-1725); — van Victoria Beeckman (24 j.), d. Jan x Joanna Triest (ibidem, 29-12-1728); — van Anthonia de Petter (19 j.), d. Michiel (ibidem, 23-8-1730); — van Maria de Hauwer (22 j)., d. Gerard x Anna Praet (ibidem, 11-5-1733); — van Maria-Rosa de Lateur (19 j.), d. Emmanuel x Maria Bruggeman (ibidem, 31-8-1734); — van Maria-Joanna de Coster (23 j.), d. Peter x Catharina Bartholomesen (ibidem, 25-4-1735); — van Maria-Josephine de Deijn (26 j.), d. Judocus x Agnes de Wagemaker (ibidem, 8-8-1737); — van Philippina Verbeeck (17 j.), d. Joannes x Joanna de Meyer (ibidem, 23-12-1737); — van Theresia van Hanswijck, d. Peter x Lisbet Albrecht (ibidem, 28-12-1737); — van Joanna-Catharina de Meester (20 j.), d. Michiel x Isabella Schoekart (ibidem, 22-11-1740); — van Dorothea de Clercq (20 j.), d. Judocus x Barbara de Greve (ibidem, 11-9-1743); — van Maria-Delphine de Quanter (23 j.), d. Martinus x Isabella Hagemans (ibidem, 20-3-1748); — van Lucia Clauwaert (23 j.), d. Peter x Maria Cooreman (ibidem, 24-9-1748); — van Cecilia Timmermans (25 j.), d. Gillis x Anna van Molhem (ibidem, 21-1-1751); — van Anna-Maria van Hoymisse (23 j.), d. Judocus x Maria Savoet (ibidem, 26-8-1752); — van Maria-Francisca Liénard (18 j.), d. Michiel-Joseph (ibidem, 26-8-1752); — van Isabella Collijn (17 j.), d. Jan x Jacobina Pesseler (ibidem, 18-10-1755); — van Angelina de Bryer (26 j.), d. Melchior x Theresia van Palinhove (ibiden. 14-11-1756); — van Joanna-Maria de Bus (24 j.), d. Jacobus x Catharina de Mol (ibidem, 3-2-1757); — van Barbara Timmermans (24 j.), d. Gillis x Anna van Molhem (ibidem, 10-5-1758); — van Maria-Josepha de Clercq (25 j.), d. Philippus x Isabella Costers (ibidem, 6-9-1758); — van Caroline d'Henne (26 j.), °Brussel, d. Jo.-Baptist x Joanna-Catharina Courtois (Misc. Mechl., nr. 51, p. 16v°, 21.6.1759, D. .V.); — Judoca Haeck (20 j.), °Wichelen, d. Judocus x Maria Peternelle de Beul (M. 209bis, 16-11-1761); Elisabeth Verleysen (26 j.), °Hekelgem, deed professie als lekezuster op 26-3-1763 (D.V.) en Ludovica Stockmans (18 j.), °Pamel, d. Laurijs x Françoise Appelmans, op 19-4-1764 (D.V., M. 209bis, Misc. Mechl., nr. 51, p. 116); Joanna-Catharina van Auwermeiren (24 j.), °Lede, d. Joannes x Catharina Blondeel, werd geprofest op 11-6-1765 (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 135 v°) en op 16-10-1765 Cornelia Moock (24 j.), °Denderhoutem, d. Peter x Maria van Gijseghem, als lekezuster (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 142); — van Bernardine van Namen (26 j.), °Waasmunster, d. Jacobus x Joanna-Maria Verleijsen (M. 209 bis), als religieuse en Clara Jespers (26 j.), °Hombeek, d. Geeraert x Barbara van Moer (M. 209bis) als lekezuster (Misc. Mechl., nr. 52, p. 163v°, 10-9-1767); — van Barbara Bosteels (26 j.), °Moorsel, d. Hubertus x Angeline — Josine van Gucht (M. 209 bis, 9-4-1773); — van Josephina de Luyck (25 j.), °Mere, d. Petrus-Marianus (koster) x Isabella Coppens (ibidem, 4-8-1777); — van Joanna Redant (25 j.), °Welle, d. Adriaan x Josina van Schandewijl; Joanna-Gabriele van Branteghem (28 j.), °Aalst, d. Franciscus x Catharina van den Hauwe, deed professie op 24-5-1781 en Livina van der Stockt, °Nieuwerkerken, op 6-9-1783 als koorzuster (D.V., Misc. Mechl., nr. 55, p. 38); Joanna Hoebeke (28 j.), °Zottegem, d. Jacobus x Anna-Maria Willeket, werd op 3-5-1785 als religieuse geprofest (D.V., Misc. Mechl., nr. 56, p. 42v°); — van Joanna Himbrecht (of Imbrechts) (32 j.), °Keerbergen, d. Pieter x Anna Holeman (M. 209bis, Misc. Mechl., nr. 56, p. 91, 19-4-1787); — van Maria-Constantia van der Stockt (25 j.), °Nieuwerkerken, d. Judocus x Livina Roelant (M. 209bis, Misc. Mechl., nr. 56, p. 156, 10-3-1789); Maria-Catharina Frans van Sint Jans te Mechelen, deed professie op 26-5-1790 *ad chorum* (D.V., Misc. Mechl., nr. 56, p. 185v°); toelating tot professie van Anna-Catharina

In 1783 — en dit om aan de wetten van Jozef II op de onnutte kloosterinstellingen te ontsnappen — openden de Annuntiaten een pensionaat. De gemeenschap, onder de leiding van zuster Philippine Verbeeck, telde toen 17 slotzusters en 11 lekezusters.

Op 27 februari 1797 werden de zusters uit hun klooster verdreven.

b. De *Cisterciënserabdij* van O.-L.-Vrouw-ter-Rozen op Aalst-Mijlbeek bestond reeds in 1228, op grond geschonken door Oda van Noville, onder het toezicht van de abt van Baudelo, De gebouwen, door de geuzen verwoest, werden spoedig heropgebouwd. Het Klooster telde steeds een dertigtal koorzusters en een vijftiental lekezusters.

Achtereenvolgens waren hier abdis: Margareta Wasteels (1582), Catharina Bellet (1620), M. Coene (1632), Laurentia van Damme (1676) Constantia Noens (1719), Victoria Tack (1725), Maria-Joseph Dupré (1747 - † 1-11-1767) en Felicita Bijl (1768).

De aanwerving van novicen gevolgd van de professie geschiedde regelmatig, nadat de kandidaten door de deken werden ondervraagd (68). De gemeenschap werd opgeheven ten tijde van de Franse revolutie.

c. Het klooster van de *Theresianen* of Ongeschoeide Karmelietessen werd hier in 1632 opgericht tegenover het begijnhof door uitgeweken Karmelietessen van 's Hertogenbos, die in 1639 ook een kapel lieten bouwen. Op 12 maart 1632 was de toelating verleend door de aartsbisschop en op 7 april werd de stichting door de stad Aalst goedgekeurd. In 1643 werd de nieuwe kapel gewijd. Dit klooster moet midden de 17e eeuw een grote bloei gekend hebben, aangezien in 1667 aan de aartsbisschop de toelating werd gevraagd tot een nieuwe stichting te Diksmuide te mogen overgaan (69). In 1669 werd dit vernieuwd verzoek door het aartsbisdom beantwoord met er op te wijzen dat zij moesten

---

van den Bossche (Misc. Mechl., nr. 56, p. 201, 17-8-1790); — van Joanna Nichels (24 j.), °Aalst, d. Petrus (licentiaat in de medicijnen) x Barbara de Noose (M. 209bis, Misc. Mechl., nr. 55, p. 239, 30-4-1792); — van Carolina Lienard (29 j.), °Gibecq-bij-Aat, d. Joannes-Henricus x Catharina Cuvelier (M. 209bis); op 13-5-1795 deden professie als koorzusters Maria-Angela de Decker (27 j.), °Aalst, d. Guilielmus x Joanna Speeckaert, en Philippina Weverbergh (24 j.), °Brussel, d. Joannes x Catharina Noé, en als lekezuster Anna Catharina Baeyens (27 j.), °Kerksken, d. Frans x Lucie van de Perre (M. 209bis, D.V., Misc. Mechl., nr. 58, p. 69r°).

(68) Taelating tot professie van Joanna Scheppers (Misc. Mechl., nr. 35, p. 388, 15-4-1695); — van een novice (Misc. Mechl., nr. 35, p. 545, 10-5-1696); Antonia Bracke, van Schellebelle, en Felicitas Bijl, van Geraardsbergen werden geprofest op 1-8-1759 (D.V.), Seraphina de la Hoese op 22-8-1762 (D.V.), Bernarda Beeckman, van Aalst, op 8-8-1766 (D.V. Misc. Mechl., nr. 52, p. 140), Nivarda Michiels en Lutgardis van Nieuwenhove op 22-8-1767 (D.V. Misc. Mechl., nr. 52, p. 160), Bernarda de Celle alias Felicitas op 17-5-1770 (D.V. Misc. Mechl., nr. 52, p. 247 v°), Theresia van Herle op 24-9-1771 (D.V. Misc. Mechl., nr. 51, p. 247), Maria-Judoca Luyck op 14-3-1780 (D.V.), Elisabeth Eeman en Joanna-Catharina de Vylder op 25-5-1781 (D.V.), Anna-Catharina de Keersmaecker, Joanna-Maria de Roover en Anna-Theresia de Clercq op 26-8-1783 (D.V. Misc. Mechl., nr. 55, p. 37), Victoria Ieman (Misc. Mechl., nr. 56, p. 9, 16-12-1783), Lucia Vercauteren, van Lokeren, op 4-1-1791 (D.V., Misc. Mechl., nr. 56, p. 163, 212v°).

(69) Misc. Mechl., nr. 22, p. 40r°, v°, 14-4-1667.

weten over welke middelen zij beschikten en de voorwaarden kennen die de bisschop van Ieper stelde (70).

Aan het hoofd van het klooster stond een priorin, die door de geprofeste zusters bij meerderheid van stemmen moest worden verkozen voor de duur van 3 jaar, terwijl bij de herverkiezing 3/4 van de stemmen werden vereist.

Op 9 januari 1643 werd de subpriorin Theresia de S. Josepho tot priorin gekozen in plaats van de overleden subpriorin werd zuster Agnes de S. Maria (de zuster van de bisschop van Ieper) gekozen (71).

Op 23 januari 1652 werd de herverkiezing van zuster Theresia a Sancto Josepho goedgekeurd (72); op 20 april 1655 volgde de goedkeuring van de keuze van Anna-Theresia a S. Ignatio (73); op 24 december 1657 (74) en op 25 augustus 1664 (75) werd Theresia a S. Josepho opnieuw gekozen. De verkiezing van Ludovica-Theresia de la Croix of a Sancta Cruce werd op 29 augustus 1661 goedgekeurd (76), evenals de herverkiezing op 14 mei 1673 (77); zij mocht voorlopig aanblijven (78) en bekwam nog 3 jaar bij (79). Als haar opvolgster werd Adriana-Beatrix a Jesu gekozen; die keuze werd op 30 september 1705 goedgekeurd (80). Op 8 oktober 1708 werd de verkiezing van Maria-Magdalena a Pasione goedgekeurd (81), die op 9 november 1717 bij herverkiezing een nieuwe goedkeuring kreeg (82), evenals op 2 december 1720 (83), nadat de verkiezing van 16 november 1720 was ongeldig verklaard, aangezien zij geen drievierden van de stemmen verwierf. De sekrtaris van de aartsbisschop schreef dat de verkiezing ongeldig was en dat opnieuw moest worden gestemd, desnoods een derde, vierde of vijfde beurt. Indien tevergeefs zou de aartsbisschop iemand aanduiden (84).

Bij de visitatie van de aartsbisschop op 26 augustus 1727 bestond de gemeenschap uit 14 slotzusters en 3 lekezusters. De misbruiken waren er onbeduidend. Slechts de klacht van een zuster die beweerde dat al te gemakkelijk werd toegelaten de sluier voor het gelaat te verwijderen in

---

(70) Misc. Mechl., nr. 23, p. 20r°, v°, 21-2-1669.
(71) M. 206.
(72) Misc. Mechl., nr. 17, p. 76, 77.
(73) Misc. Mechl., nr. 17, p. 419, 420. — zuster Theresia bekwam op 14-4-1655 bij de eerste stembeurt 9 st. op 17, bij de 2e en 3e 11 op 17 (M. 206).
(74) Misc. Mechl., nr. 17, p. 557, 558.
(75) Misc. Mechl., nr. 21, p. 296.
(76) Misc. Mechl., nr. 17, p. 897.
(77) Misc. Mechl., nr. 25, p. 119.
(78) Misc. Mechl., nr. 27, p. 42, 20-5-1676.
(79) Misc. Mechl., nr. 28, p. 505, 23-6-1681, nr. 32, p. 120, 3-7-1684, nr. 33, p. 350, 5-7-1687, herkozen op 28-8-1692, nr. 34, p. 538, nr. 35, p. 423, 4-9-1695, nr. 36, p. 246, 22-8-1699 en nr. 38, p. 47r°, v°, 16-9-1702.
(80) Misc. Mechl., nr. 38, p. 193v°.
(81) Misc. Mechl., nr. 39, p. 197v°.
(82) Misc. Mechl., nr. 40, p. 126v°, 127.
(83) Misc. Mechl., nr. 40, p. 268.
(84) Van de 10 stemmende zusters had zij er slechts 7; zuster Adriana Beatrix a Jesu was evenmin gekozen, daar zij geen volstrekte meerderheid behaalde (L.E., I, 3).

het bijzijn van buitenstaanders, en de wens gedurende een uur gemeenschappelijk gebed te hebben 's morgens en 's avonds (85).

Op 19 januari 1724 werd de verkiezing van Adriana-Beatrix a Jesu goedgekeurd (86); nadat 3 verkiezingen waren verbroken, werd zij voor 3 jaar aangeduid (87). Op 31 januari 1727, 13 februari 1730, 13 maart 1733, 24 maart 1736, 24 maart 1739 en 9 april 1742 was het opnieuw Maria-Magdalena a Passione die overste werd (88). Op 31 maart 1745 liet de aartsbisschop een schrijven sturen, waarin hij zich verzette tegen een gebeurlijke herverkiezing van dezelfde overste, die gedurende 30 jaar priorin was, met een onderbreking van slechts 3 jaar. De kardinaal drukte er zijn verwondering over uit dat in een zo grote en goed gedisciplineerde kommunauteit slechts één religieuze zou bekwaam zijn om tot overste te worden verkozen; hij verlangde de toepassing van artikel 6 van de kloosterregel, zoniet diende men de naam van 3 of 4 monialen op te sturen, waaruit de aartsbisschop zelf een keuze zou doen (89). Deze brief werd aan de rektor van de Jezuïeten gestuurd om mee te delen aan de priorin en in het kapittel uit te hangen (90). De deken werd verzocht de eerstkomende verkiezing voor te zitten, de voorschriften te doen naleven en zuster Maria-Magdalena a Passione onverkiesbaar te verklaren. De zusters hielden hiermee evenwel geen rekening en herkozen op 6 april de vroegere overste (91); deze keuze werd door de aartsbisschop, die zelf 4 kandidaten voordroeg (92), nietig verklaard (93). Onder de voorgedragen kandidaten werd Ludovica Theresia a Matre Dei gekozen; keuze, die op 29 april 1745 werd goedgekeurd (94). Haar volgende verkiezing bij meerderheid van stemmen werd nietig verklaard (95). Op 24 mei 1748 volgde de goedkeuring van de verkiezing van Maria-Josepha a Misericordia (96), evenals nadien van de herverkiezingen (97). Op verzoek van de subpriorin Marie-Carolina a S. Josepho namens de ganse gemeenschap, mocht de voornoemde overste voor de derde maal worden herkozen (98). Deze verkiezing zou nochtans ongeldig worden verklaard, aangezien de priorin

---

(85) C. VAN DE WIEL, *a.w.* p. 407, 408.
(86) Misc. Mechl., nr. 40, p. 329.
(87) Misc. Mechl., nr. 49, p. 52v°, 53r°.
(88) Misc. Mechl., nr. 45, p. 314, nr. 46, p. 155, nr. 48, p. 13r., 158, M. 206.
(89) Misc. Mechl., nr. 49, p. 52v°-53v°.
(90) L.E., II, 5.
(91) *Quomodo conscientiam suam tranquillam habeant non obediendo Fundatricis Regulae et ordinationi Eminentiae Suae, non capio, et presertim de Sanctimonialibus obedientiam professis (L.E., II, 7).*
(92) Ludovica-Theresia a Matre-Dei, Anna-Josepha a S. Trinitate, Maria-Francisca a S. Alberto en Francisca-Xaveria a S. Theresia.
(93) Misc. Mechl., nr. 49, p. 55; L.E. I,I 8.
(94) Misc. Mechl., nr. 49, p. 55v°.
(95) Misc. Mechl., nr. 49, p. 178v°; L.E., II, 20, 14-5-1748.
(96) Misc. Mechl., nr. 49, p. 181.
(97) Misc. Mechl., nr. 50, p. 32v°, 24-5-1751, 22-5-1754, p. 214r°, 25-5-1757; M. 206.
(98) L.E., III, 12, 18-8-1764, 14, 3-9-1764.

geen drievierden van de stemmen behaalde en de subpriorin niet de helft (99). Op 15 september 1758 werd zuster Theresia-Ignatia ab Immaculata Conceptione tot overste gekozen en op 15 september 1761 en 5 oktober 1770 herkozen (100). Op 25 september 1764 werd Maria-Carolina a S. Josepho, voorheen subpriorin, tot overste verkozen en op 3 oktober 1767 volgde de herverkiezing (101), evenals op 1 oktober 1770, 11-10-1776, 29-10-1779 (102) en de toelating op 18 november 1782 nog één jaar langer overste te blijven (103). Zij zou de laatste priorin zijn, want de gemeenschap die 14 slotzusters en 4 lekezusters telde werd op 3e paasdag 1783 opgeheven.

De priorin werd terzijde gestaan door een subpriorin en een raad, die eveneens werden verkozen : in 1681 werden tot subpriorin verkozen Anna Theodora a S. Cruce en tot raadsleden Maria-Anna a S. Benedicto en Eugenia a Jesu Mariae (104); in 1702 Agnes de Jesu tot subpriorin en Anna-Theodora de la Croix en Theresia de Jesu tot raadsleden (105); in 1717 Maria-Josepha a Puero Jesu tot subpriorin en Adriana-Beatrix a Jesu en Angelina a S. Josepho tot raadsleden (106).

Het geestelijk leven van de monialen werd gedurende de 18e eeuw behartigd door de Jezuïeten, die zowel voor een gewone als voor een buitengewone biechtvader zorgden. Bij de afschaffing van de orde kregen de zusters tijdelijk de toelating een biechtvader te kiezen onder de priesters, die van de kloosterzusters mochten biechthoren (107).

Niet enkel bij de verkiezing van een overste kende men wel eens wrijvingen. Maria-Felicitas a Corde-Jesu, geprofeste religieuze, hier sinds ongeveer 3 jaar in het klooster, vroeg de toelating naar een strenger klooster over te gaan (108). Op 3 februari 1781 bekwam zij de toelating van bij de Rekollettienen-Penitenten te Ninove over te gaan naar de Benediktinessen te Menen, waar ze aan de ovevrste moest gehoorzamen (109).

Vanaf het midden van de 17e eeuw blijkt zowel uit de *Miscellanea* als uit de dekenale verslagen dat zich regelmatig novicen aanboden als koorzusters, terwijl het aantal buitenzusters eerst beperkt tot drie tot vier werd uitgebreid (110). Zowel de aanvaarding als de inkleding

---

(99) III, 15.
(100) D.V.
(101) D.V., Misc. Mechl., nr. 52, p. 163.
(102) D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 213.
(103) D.V., Misc. Mechl., nr. 55, p. 20v°.
(104) Misc. Mechl., nr. 28, p. 309.
(105) Misc. Mechl., nr. 38, p. 47r°, v°.
(106) Misc. Mechl., nr. 40, p. 127.
(107) L.E., IV, 34, 1773.
(108) L.E., V, 6, 16-7-1774.
(109) Misc. Mechl., nr. 53, p. 203 r°, v°.
(110) Misc. Mechl., nr. 17, p. 698. Aldus mag Anna-Margareta de Chabreier worden aanvaard (3-5-1659) en werd op 18-8-1659 toelating tot inkleding verleend (Misc. Mechl., nr. 17, p. 736).

en professie geschiedden voor de deken, hiertoe door de aartsbisschop gedelegeerd (111).

Midden de 17e eeuw telde de gemeenschap 17 stemgerechtigde zusters, om begin van de 18e eeuw tot slechts 10 te zijn gedaald en nadien in de dertiger jaren opnieuw tot 16 te zijn aangegroeid en achteraf tot 12 te verminderen.

d. De gasthuiszusters van Sint-Augustinus.

Het hospitaal of gasthuis te Aalst is reeds gekend in 1236 en werd na de schenking van het *Zelhof* door Joanna van Konstantinopel in februari 1242 (n. st.) aldaar gevestigd, met broeders en zusters die er zich wijdden aan de verpleging van zieken en onderdak verleenden aan pelgrims en reizigers. In 1266 wijzigde de bisschop van Kamerijk de voorlopige regel van 1246 in een vaste orderegel, waarbij er slechts 5

---

(111) Toelating tot aanvaarding (Misc. Mechl., nr. 17, p. 131) en professie (Misc. Mechl., nr. 17, p. 433) van Maria-Barbara de Haen (zuster Maria-Hyacinthe de Jesus); — aanvaarding en inkleding van Maria-Therisia Sprangers (Misc. Mechl., nr. 22, p. 186v°. 13-8-1669, p. 195r°, 30-9-1669); — inkleding van N. van der Meersch (Misc. Mechl., nr. 23, p. 42, 15-5-1673); — aanvaarding van Maria van den Meerssche (Misc. Mechl., nr. 25, p. 226, 6-5-1674); — inkleding van Adriana-Beatrice l'Evesque (Misc. Michl., nr. 28, p. 189, 9-8-1680) en professie als zuster Adriana-Beatrice de Jesu (Misc. Mechl., nr. 28, p. 316, 2-81681); — inkleding van N. Dubuye (Misc. Mechl., nr. 28, p. 197, 2-9-1680); — professie van zuster Catharina-Josepha de S. Elia (Misc. Mechl., nr. 28, p. 316, 2-8-1681); — aanvaarding als lekezuster (Miscellanea Mechlinscénia, nummer 29, p. 293, 26-9-1682), inkleding (Misc. Mechl., nr. 29, p. 548, 26-10-1683) en professie van Barbara (H)ylens (Misc. Mechl., nr. 32, p. 219, 5-11-1684); — inkleding van Anna-Margarita de Smet (Misc. Mechl., nr. 33, p. 509, 1-6-1688); — professie van Anna-Josepha (Misc. Mechl., nr. 34, p. 57, 17-5-1689); — aanvaarding van Catharina Elaut (Misc. Mechl., nr. 31, p .62, 23-12-1689); — inkleding van Anna-Maria van Buren (Misc. Mechl., nr. 34, p. 93, 1-9-1690); — professie van Maria-Magdalena van Buren (Misc. Mechl., nr. 34, blz. 295, 31-7-1691); — inkleding (Misc. Mechl., nr. 35, p. 63, 24-3-1693) en professie van een novice (Misc. Mechl., nr. 35, p. 346, 5-3-1695); — professie van N. Baston (Misc. Mechl., nr. 36, p. 40, 2-2-1698); — inkleding van N. de Terbecq, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 36, p. 180, 9.4.1699) en professie als zuster Ludovica-Theresia a Matre Dei (Misc. Mechl., nr. 36, p. 377, 5-7-1700); — inkleding van N. van den Broeck en N. Clippel, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 36, p. 223, 10-7-1699); — professie van Maria-Theresia a resurrectione (Misc. Mechl., nr. 36, p. 359, 12-5-1700); — professie van Norberta-Theresia a S. Maria (Misc. Mechl., nr. 36, p. 386, 11-8-1700); — inkleding van Bernardina de Dirix, *scholaris*, (Misc. Mechl., nr. 38, p. 250, 6-6-1707); — inkleding van Francisca Baston, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 40, p. 204v°, 21-5-1719); inkleding van Anna-Maria Eijblom (Misc. Mechl., nr. 40, p. 276v°, 23-3-1721); — professie van Theresia a Jesus (Misc. Mechl., nr. 40, p. 293v°, 19-3-1722); — inkleding van N. Hubert (Misc. Mechl., nr. 45, p. 9, 24-10-1724); — inkleding van Clara de Wageneer, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 45, p. 64v°, 27-8-1725); — professie van zuster Francisca-Xaveria a S. Theresia (Misc. Mechl., nr. 45, p. 71v°, 25-9-1725); — professie van zuster Maria-Aloysia a S. Clara (Misc. Mechl., nr. 45, p. 122, 6-8-1726); — inkleding van Isabella Meert (Misc. Mechl., nr. 45, p. 226, 25-6-1728); — inkleding van N. du Triut, wed. N. Sophie (Misc. Mechl., nr. 45, p. 237v°, 15-10-1728); inkleding van Angelina vander Meere (Misc. Mechl., nr. 45, p. 249v°, 8-2-1729); — professie van

zuster Isabella-Theresia a Cruce (Misc. Mechl., nr. 45, p. 272, 25-5-1729); — prof. van zuster Maria-Josepha (sic) (Misc. Mechl., nr. 45, p. 293, 1-10-1729); — inkleding van Francisca van der Haeghen, Teresia du Tillieul en Maria de Jonge (Misc. Mechl., nr. 45, p. 310, 23-12-1729); — professie van zuster Seraphina a Corde Jesu (Misc. Mechl., nr. 45, p. 310, 6-1-1730); — professie van zusters Maria-Carlina a S. Josepho, Theresia-Ignatia ab Immaculata Conceptione en Ephrosina a. S. Maria Matre Dei (Misc. Mechl., nr. 45, p. 385v°, 27-11-1730); —inkleding van Josina Bernaerts, *scolaris* Misc. Mechl., nr. 46, p. 175v°, 15-6-1733); — professie van zuster Catharina des Anges (Misc. Mechl., nr. 46, p. 245v°, 16-6-1734); — inkleding van N. van Hulle (Misc. Mechl., nr. 47, p. 147v°, 7-4-1737) en professie als zuster Maria-Helena (Misc. Mechl., nr. 47, p. 202v°, 11-4-1738); — inkleding van Isabelle Nouiotty (Misc. Mechl., nr. 47, p. 202v°, 11-4-1738); — professie van zuster Emmanuel a S. Theresia (Misc. Mechl., nr. 48, p. 17v° 19-4-1739); inkleding (Misc. Mechl., nr. 48, p. 96v°, 17-12-1740) en professie van zuster Catharina de Gijter (Misc. Mechl., nr. 48, p. 17v°, 19-4-1739), — inkleding van N. Janssens (Misc. Mechl., 49, p. 229v°, 11-8-1749); — professie van Maria-Theresia de Ronckenburg (Misc. Mechl., nr. 50, p. 25, 30-3-1751); — professie van Maria-Agnes a S. Anna (Misc. Mechl., nr. 50, p. 55v°, 16-12-1751); — professie van zuster Theresia a S. Josepho (Misc. Mechl., nr. 50, p. 195v°, 9-7-1756); — professie van zusters Maria-Constantia de Providentia en Dorothea de Puero Jesu (Misc. Mechl., nr. 50, p. 220v°, 25-8-1757); — professie van Ludovica-Theresia (Misc. Mechl., nr. 51, p. 122, 16-8-1764); inkleding op 31-8-1763 en professie op 3-9-1764 van Maria-Josepha de Smet (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 122); inkleding op 4-10-1763 en professie op 8-10-1764 van Joanna-Isabella ter Linden (D.V.); inkleding op 28-12-1764 van N. Pijl, van Kortrijk (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 131v°); toelating tot professie van zuster Maria-Seraphina a S. Joanne-Nepomuceno (Misc. Mechl., nr. 51, p. 144, 29-11-1765); inkleding op 29-7-1766 van Theresia-Josepha Ovijn, van Kortrijk, geprofest op 11-8-1767 als zuster Anna-Theresia a S. Aloysio (D.V., Misc. Mechl., nr. 52, p. 139v°, 29-7-1766, p. 160v°, 26-7-1767); inkleding op 16-1-1770 van Anna-Francisca de Schultze, van Brussel, die het klooster verliet (D.V., Misc. Mechl., nr. 52, p. 234); — inkleding op 21-1-1770 van Sophia Demling of d'Emling, van Mentz, die eveneens het klooster verliet (D.V., Misc. Mechl., nr. 52, p. 234); inkleding op 24-1-1770 van Catharina Smits, van 's Hertogenbos en professie op 23-4-1772 als zuster Maria-Felicitas a Corde Jesu (D.V., Misc. Mechl., nr. 52, p. 234, nr. 53, p. 31); inkleding op 24-10-1770 van Maria-Constantia-Josepha Leduc, van Kamerijk, die echter vertrok naar een Karmelietessenklooster in Frankrijk (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 215); inkleding op 20-9-1771 van Maria-Anna Cooman, van Ninove, en professie op 26-9-1772 als zuster Maria-Ferdinanda a S. Norberto (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 246v°, nr. 53, p. 41v°); toelating tot professie van zuster Maria-Celestina a S. Francisco (Misc. Mechl., nr. 51 p. 246v°); inkleding op 6-8-1773 van Anthonia van Horenbeeck, van Antwerpen, die als zuster Maria-Seraphina a S. Spiritu werd geprofest op 8-8-1774 (D.V., Misc. Mechl., nr. 53, p. 55v°, 62v°); inkleding op 25-10-1773 van Ferdinanda-Angela-Josepha de Waepenaert, van Dendermonde, die als zuster Maria-Angela a S. Spiritu werd geprofest op 26-10-1774 (D.V., Misc. Mechl., nr. 53, p. 65v°); inkleding op 21-10-1778 van de edelvrouw Wilhelmina-Theresia-Josepha de Meer, van Moorsel, (die tot haar 30e jaar verbleef in het klooster van Bairlamont te Brussel) en op 23-10-1779 als zuster Theresia de Jesu werd geprofest (D.V., Misc. Mechl., nr. 53, p. 155); inkleding op 14-11-1778 van Maria-Anna van Horenbeeck, van Antwerpen, en professie op 11-4-1780 als zuster Theresia-Francisca-Xaveria de Corde Jesu (D.V.); toelating Maria Beekman als zuster Martha a Joanne a Cruce te professen (Misc. Mechl., nr. 53, p. 162v°, 30-5-1779); inkleding op 5-2-1779 van Justina de Waepenaert, van Aalst, die op 6-2-1780 als zuster Maria-Sophia a S. Ignatio werd geprofest (D.V.); toelating tot professie van Maria-Anna ab Angelis (Misc. Mechl., nr. 53, p. 22[illegible], 16-12-1781).

zusters en 2 broeders mochten worden aanvaard (112). In 1441 besliste de bisschop van Kamerijk dat zich voortaan alleen nog 6 zusters aan de verpleging zouden wijden.

Naast de opbrengst van hun onroerende goederen, beschikten de zusters sinds 1242 over het *lepelrecht* op de verkoop van alle graansoorten, die er van buiten de stad op de markt kwamen.

In 1574 (eveneens in 1625) telde de gemeenschap 5 zusters die samen een toegewijde kommunauteit vormden. Na de godsdiensttroebelen werd Catharina Cobbaerts er op 30 maart 1591 aangesteld als overste (113), opgevolgd door Maria Herbout. Maria Limnander werd op 22 oktober 1625 verkozen; op 10 februari 1630 werd de verkiezing van Elisabeth van Ghent door de aartsbisschop voor de duur van één jaar goedgekeurd (114); zij werd opgevolgd door Maria Goethals (1634 - †9-1656) en in 1656 door Elisabeth Kindts, die tot bij haar overlijden op 28 december 1668 bestuurde.

Op 19 juli 1611 vaardigde de aartsbisschop *ordonantien ende stastuten* uit voor de religieuzen van het hospitaal (115).

Bij de keuze van een nieuwe overste op 22 oktober 1625 verklaarde een van de zusters dat de huidige overste minder geschikt was (116) en beter door zuster Maria Limnander zou worden vervangen (117).

Aartsbisschop Jacobus Boonen vaardigde bij zijn visitatie aan het kosnitaal op 2 september 1628 enkele punten uit die men diende te onderhouden :

1. men moest de stilte onderhouden, op de vastgestelde uur opstaan, samen de getijden lezen en mishoren (in de week te 7 en 's zondags en op de heiligdagen te 8 uur), die zou gediend worden door een jongen die de kapelaan meebracht;

2. in plaats van 20 Onze Vaders en 20 Wees Gegroeten voor de metten en 42 Onze Vaders en 42 Wees Gegroeten voor de andere zes getijden, zou men de rokenkrans (15 Onze Vaders en 150 Wees gegroeten) mogen bidden;

3. het was verboden te spreken in de kapel; bezoek moest men ontvangen in het werkhuis of in een andere geschikte plaats, in aanwezigheid van een medezuster;

4. om onledigheid en tijdverlies te vermijden, zou de overste er voor zorgen dat de religieuzen samen kwamen in het werkhuis, tenzij ze door haar werden ontslagen;

---

(112) Cfr. FR. DE POTTER, *Geschiedenis der stad Aalst*, dl. 3, p. 65, v. en p. 423-436.

(113) Misc. Mechl., nr. 2, p. 182. — In opvolging van zuster Martijnken sBeeren.

(114) Misc. Mechl., nr. 12, p. 9.

(115) M. 210.

(116) *Impedit devotionem religiosarum per clamorem et turbas quas excitat et valde austera erga pauperes (M. 210).*

(117) *Pia et benigna erga pauperes* (zuster Catharina Beulemans); *magis piam et peuperes benignorum quam sit Maria Herbaut* (zuster Barbara Guens) (M. 210).

5. in het werkhuis zou men «iets goeds» voorlezen, waarna men mocht spreken *behoudens weerlijcke off. ongheestelijck clappernijen;*

6. men diende alle laster of verwijtingen te vermijden, vooral aan de overste op *pene van penitentie te doen eenen off meer daeghen tot waeter ende te broode;*

7. de zusters mochten 's avonds buiten huis in de stad niet blijven eten en niemand mocht binnen het hospitaal van buiten 's avonds tot de maaltijd worden uitgenodigd, uitgezonderd *de gasten van buyten hier gelogeert sijnde;*

8. aan tafel zou gedurende gans de maaltijd gelezen worden, volgens art. 16 van de statuten;

9. de overste kon toelaten aan tafel te spreken uitgezonderd gedurende de vasten, advent, vastendagen, biechtdagen en kommuniedagen, *behoudens dat men alsdan mijde alle ongeschicktheijt ende ongeestelijcke clappernijen,* en dan minstens gedurende een derde deel van de maaltijd werd voorgelezen;

10. de buideldragers mochten voortaan in de keuken niet meer komen om er te drinken, maar op een andere plaats waar de zusters niet kwamen;

11. voor ieder overledene zuster zou een mis gelezen worden, *mits dat den afval van de overleden aent hospitaal blijft;*

12. *dat de fondatie van den heere dactoir Calvenaer nopende de lichters volbrocht;*

13. aan de *chirurgijn* zou men een nieuwjaar of potwijn geven, met het verzoek niet slechts gekwetsten, maar ook de andere zieken de gepaste medicijnen te geven en de zieken 2 of 3 maal per week te bezoeken;

14. aan niemand mocht men buiten de maaltijd te eten of te drinken geven, tenzij in nood of aan de arbeiders als deel in het loon;

15. verbod de zieken in dezelfde lakens te leggen waarin een andere gelegen had, tenzij nadat deze gewassen waren:

16. men diende steeds te eten zonder vertraging op de vastgestelde uur;

17. de overste mocht geen grote hoeveelheden graan verkopen zonder goede raad;

18. wekelijks zonder fout diende men kapittel te houden;

19. de overste zou voor een goede *coken-maerte* zorgen, die de religieuzen zou bijstaan.

Deze ordonnanten moest men onderhouden en de overtredingen bestraffen en men zou ze zes of zeven maal per jaar aan tafel en op de kwatertemper vrijdagen in het kapittel voorlezen (118).

Op 15 februari 1634 verscheen een nieuwe ordannantie van dezelfde bisschop in 14 punten :

1. de verplichting voortaan de getijden van O.-L.-Vrouw samen in het koor te bidden, nl. de metten, lauden, primen en tertsen vóór de mis

(118) M. 210.

en de seksten en nonen erna, 's namiddags de vespers en kompleten en 's avonds de litanie van O.-L.-Vrouw met gewetensonderzoek;

2. 's morgens vóór of na de metten een halfuur inwendig gebed om des te beter de uitwendige dienst in vereniging met God te vervullen; 's zondags en op feestdagen, en vooral wanneer zij te kommunie geweest waren, zouden de zusters zich onttrekken aan *uitwendighe convenrsatie* en wereldse zaken en niet spreken met personen van buitenhuis zonder nood of toelating van de overste;

3. *men sal voortaen achterlaeten de curieusheyt diemen bevonden heeft in het habijt ende niet meer gebruycken eenighe wilen (sluiers) van lampers, noch ooc cleederen van casjant, groefgrain, kinet oft eenighe sayen, noch sullen inde selve niet moghen wesen eenighe bandekens van sijde, maer in alles gemaekt naer de religieuse eenvoudigheyt, gelijck St.-Augustijn inden Reegel gebiet dat de cleederen niet merckelijck en zullen uytsteken. Ooc en sullen die religieuzen niet draeghen die cleyne weerlijcke hoykens. Het is ooc onbetaemelijck dat de religieusen een carotse hebben, daerom salmen diezelve vercoopen;*

4. bij verhuren, verkopen of veranderingen aan de gebouwen zou men naast de Raad ook de proost van Affligem raadplegen;

5. geen zuster mocht buitenhuis in de stad gaan eten;

6. niemand mocht buiten de maaltijden eten of drinken, tenzij in nood, mits toelating van de overste;

7. verbod *maeltijden of banquetten* te houden of *tot dezelve buyten huyze te gaen,* daar de inkomsten van het hospitaal voor de zieken en religieuzen die ze bedienen, waren;

8. men mocht voortaan buiten het klooster niet gaan eten zonder toelating van de proost van Affligem, die het slechts uitzonderlijk mocht toestaan en nooit 's avonds of op kommuniedagen of voor bruiloften of kermissen;

9. het was een misbruik bij de kleding of de professie twee of drie personen uit de familie van iedere zuster uit te nodigen, daarom zou men voortaan zo weinig mensen mogelijk voor deze maaltijden nodigen en slechts de naaste vrienden van de te professen novice en bij de kleding werden de maaltijden verboden, zoals het Koncilie van Mechelen en de statuten voorschreven;

10. iedere vrijdag moest men kapittel houden, tenzij het een heiligdag ware;

11. de zusters, die geen waakdienst hadden bij de zieken, moesten te 21 uur op de slaapzaal zijn;

12. men moest zich toeleggen op de liefde en de eendracht onder de religieuzen en twist *off kijvagie* vermijden en over mekaar steeds *eerlijck spreken ende zaeken van den huyse aen vremde persoonen niet te kennen geven;*

13. de religieuzen die door de zieken niet werden opgehouden, moesten hun tijd doorbrengen *met het gemeyn handtwerck om het clooster*

daermede te vooren te brenghen ende de ledicheyt te schouden, gelijck in de leste statuten bevolen wert;

14. die de last vande keucken heeft sal dezelfde bedienen een geheel jaer lanck, ten waere de oversten anders geraden vonden (119).

Uit sommige van die voorschriften komt de Jansenistischo opvatting van de aartsbisschop tot uiting!

Wanneer men in 1634 voor de verkiezing van een overste stond, schreef deze (Elisabeth de Gent) op 2 maart aan de aartsbisschop, waaruit blijkt dat ze niet onbezorgd deze keuze tegemoet ziet en tevens wijst op bepaalde punten, die zij in de toekomst beloofde *met de Gratie Godts in alle neerstickheyt (te) verbeteren de fauten van (hare) voorgaende slappe ende onachsame regeringe ende profijtelijcker soecken huys te houden, den regel ende statuyten doen onderhouden ende de selfde op haeren tijde de religieusen doen voorlesen, de getijden van Onze-Lieve-Vrouwe choorgewijs doen lesen, eens ter weken capittel te houden en d'onder saeten in godtvruchticheyt, soberheijt, manierelijcke stillicheijt, soo in (hare) woorden als uytwendige conversatie goet exempel geven, oock besorgen dat het gemeene handtwerck op bequaeme tijden gedaen werde. Dat ik oock geen maeltijden en sal houden, oft uyt eten gaen ofte 't selve de religieusen toelaeten sonder consent van onsen oversten mijnheer den proost van Affligem ende voorts dat ick onderhouden zal alle 't gene dat wij vanwegen zijne hoochwerdigheijts door onsen Oversten zal geboden worden* (120). Uit dit schrijven blijkt duidelijk dat heel wat ordannantieën op toepassing wachtten. De uitvoering ervan zou evenwel door haar opvolgster dienen te geschieden.

Ingevolge de visitatie van Vicaris-generaal Peeter van de Wiele en van kanunnik Jan van Wachtendonck volgden opnieuw op 17 juni 1634 een hele reeks ordonnantieën, die moesten nageleefd en tweemaal per jaar voorgelezen worden in het kapittel :

1. de liefde, het fundament van alle goede werken, diende bevorderd te worden en daarom zouden de zusters zachtmoedig met mekaar leven, elkander verdragen en wie met een medezuster getwist had, diende vóór zonsondergang of vooraleer te gaan slapen aan de andere vergiffenis te vragen, *op arbitraire correctie;*

2. de overste moest de onderdanen vermanen *met discretie ende haer wachten van spijtighe offt ongescickte woorden te spreken offt verhaelen om hun nijet te bedroeven;* de onderdanen moesten de overste eerbiedigen en haar vermaningen, zonder tegenspraak, nakomen, *al offt se van Godt quaemen;*

3. *caerschap* (= biezondere vriendschap) *is oirsaecke van groote affscheijdentheyt der herten* en is nadelig voor de gemeenschap, daarom werd deze onder de zusters verboden *op pene van exemplaire straffe* van de schuldige;

---

(119) M. 210.
(120) M. 210.

4. matigheid in spijs en drank werd voorgehouden; bij overtreding werd gestraft in verhouding tot het *exces;*

5. niet te veel familiariteit *met de boden, knechten ende meyskens, oick met het ghemeijn ende slecht volck* en daarom slechts omgang hebben met hen in de mate het nodig is voor het werk;

6. toezicht op de *eerbaerheijt, stillicheijt ende seegbaerheijt* volgens de voorschriften van het godshuis en de richtlijnen van de proost van Affligem;

7. op het kapittel dat wekelijks diende gehouden, moest de regel en de statuten voorlezen;

8. de meubelen moesten in behoorlijke staat wezen en waar nodig tijdig vernieuwd worden;

9. afgelegde renten dienden onverwijld opniew geplaatst, waarbij de proost van Affligem zou optreden;

10. zonder toelating van de proost mocht men geen geld lenen;

11. verplichting *een pertinenten staet* op te maken omtrent de schulden van het godshuis en naar de middelen zoeken om deze te delgen;

12. de rekeningen mochten slechts de *effectuelycke betaelinghen* bevatten;

13. men diende voor een goed beheer van de goederen en inkomsten te zorgen;

14. men zou hiertoe volgen de *particuliere instructie,* die werd opgesteld;

15. sommige zusters brachten *de secreten van den huijse aen weerelijcke personen* over, wat ten strengste verboden werd, daar dit tot opspraak aanleiding gaf; de overtreders werden bedreigd met uitsluiting uit de gemeenschap voor een maand (121).

Op 28 juni 1634 volgde een instruktie van Jan van Wachtendonck tegen de misbruiken die voortsproten uit een slecht beheer van de goederen (122) en op 29 juni een speciale instruktie voor de overste (123).

---

(121) M. 210.

(122) 1e Men zou een register doen maken met al de goederen van het hospitaal; 2e een register met de voorwaarden en pachtbrieven van de goederen; 3e ieder pachter zou bij de eerste pacht op zijn kosten de partij doen meten en hiervan in het register notitie geven; 4e men zou een partikulier manuaal doen maken met de ontvangsten, accidenten, aalmoezen, lepelrechten en onvaste inkomsten; 5e eveneens een partikulier notitieboek van *meubelen ende katheylen* om na te gaan, welke dienden vervangen te worden; 6e op het einde van het jaar moest de overste of de rentmeester de rekening van ontvangsten en uitgaven aan de aartsbisschop of zijn vertegenwoordiger voorleggen. Bij het afsluiten van de rekening zou de proost van Affligem een gedeelte van de overschot beleggen en een ander gedeelte gebruiken voor de zieken en andere noodwendigheden (M. 210).

(123) De overste moest toezien dat de regel, de statuten en de ordonnantieën van 15-3 ll. en de artikelen van de visitatie werden onderhouden; — zorgen voor stilte in woorden en omgang en dat het gemeenschappelijk handwerk op gepaste tijd werd gedaan; — zich wachtten van maaltijden te houden en uit te gaan of dit aan de religieuzen toe te staan, zonder de toelating van de proost van Affligem; — zich wachtten van *spijtige en verwijtende*

Als gevolg van de visitatie ter gelegenheid van de verkiezing van een nieuwe overste op 28 juni 1634 werden door Peter van de Wiele en Johan van Wachtendonck op 20 september niet minder dan 20 punten voorgehouden :

1. men moest de statuten onderhouden omtrent de stilzwijgendheid, het opstaan, het lezen van de getijden en het mishoren in de week te 7 uur en 's zondags te 8 uur;

2. de metten, lauden, primen en tertsen zou men lezen vóór de mis en de seksten en nonen erna; na de noen de verspers en kompleten ten gepasten tijd; 's avonds de litanie van O-.L.-Vrouw en gewetensonderzoek;

3. na de metten een half uur meditatie om zich op het handwerk voor te bereiden;

4. op zon- en feestdagen, en vooral als zij te kommunie geweest waren zouden de zusters zich onttrekken aan uitwendige konversatie en *vuyghestortheyt* tot wereldlijke dingen en niet spreken met personen van buiten het klooster;

5. verbod te spreken in de kapel ,terwijl de bezoeken moesten plaats vinden in het werkhuis in aanwezigheid van een medezuster door de overste aan te duiden;

6. alle vrijdagen kapittel, tenzij op een feestdag, en dan 's anderdaags;

7. aangezien ledigheid en tijdverlies nadelig waren voor de ziel, moest de overste er zorg voor dragen dat de zusters op de gepaste tijd samen werkten;

8. in het werkhuis zou men iets goeds voorlezen en daarna behoorlijk spreken;

9. men zou zich onthouden van *spijticheyt, versmaeheijt offt verwijten,* vooral aan het adres van de overste; overtreding werd met één of meer dagen op water en brood gestraft;

10. verbod de gebreken van de zusters aan buitenpersonen mee te delen;

11. men zou op het gepaste uur gaan eten;

12. men zou aan tafel voorlezen;

13. de overste mocht toelaten te spreken, maar niet op de vastendagen, advent, vasten en biecht- en kommuniedagen;

14. men zou in het habijt alle buitensporigheden vermijden dit in overeenstemming met de regel van Sint-Augustinus;

15. de meubelen moesten in behoorlijke staat gehouden en de versletene vernieuwd;

---

woorden en woorden van bitterheid aan haar onderdanen te richten; — er voor zorgen dat de regel van S. Augustinus eens per week aan tafel volledig werd voorgelezen en dat de getijden van O.-L.-Vrouw werden gebeden; — de staat van het huis opmaken en aan de proost van Affligem overmaken, aan de welke de overste in alle gewichtige zaken om advies moest vragen (M. 210).

16. de inkomsten dienden gebruikt voor het doel waartoe ze waren bestemd; het was de overste verboden enige uitgave te doen zonder de proost te raadplegen;

17. zij mocht geen geld ontlenen;

18. men moest een goederenstaat opmaken;

19. in de rekeningen zou men slechts de gedane ontvangsten en uitgaven optekenen;

20. *men sal volghen in desen seker particuliere instancie die bij ons tot prouffijt van dit godtshuys velborgen ghestelt is (124).*

Op het einde van het jaar 1634 werd opgetreden tegen misbruiken in verband met de *buyldraeghers en graenmeters* die graan *gelepelt hebben* voor het hospitaal en dit aldaar brachten, de zusters verplichtten hen eten en drinken te geven, soms aan drie, vier, zelfs acht of tien te samen, wat niet bevorderlijk was voor de goede geest in het hospitaal. De aartsbisschop stuurde kanunnik J. van Wachtendonck om een oplossing te zoeken. Met de magistraat, de overste van het hospitaal en de deken van de buildragers werd een overeenkomst gesloten, die *ten eeuwigen dage* geldig zou blijven. Hierbij werd beslist dat eten en drinken voortaan werden afgeschaft evenals het *molesteren van de Vrauwe ende religieusen om eenighe nieuwe jaeren,* maar in de plaats hiervan ontvingen zij wat zij als lepelrecht naar het hospitaal brachten (125) vijf groten en bovendien de 40 buideldragers jaarlijks daags na Driekoningen een half vat tarwe en verder driemaal per jaar een hesp met een groot roggebrood (wat ze vroeger met Kerstmis kregen) (126).

In opdracht van de aartsbisschop hield Michiel Zackmoorter, deken van het kollegiaal kapittel van Sint-Veerle te Gent, op 15 september 1654 een visitatie, waarbij eerst de rekeningen van 1645 tot 1648 werden aanhoord en onderzocht, waarna op 18 september de ondervraging van de zusters begon. Hieruit bleek, volgens de verklaring van zuster Elisabeth de Ghendt, dat de regel viermaal per jaar werd voorgelezen in het kapittel dat iedere vrijdag plaats vond, en dat de regel en de geloften, evenals de stilzwijgendheid op de slaapzaal, goed werden onderhouden, terwijl de zieken (uitgezonderd de besmettelijke) in het hospitaal werden opgenomen en verzorgd. Een paar zusters kloegen over de voorliefde van de overste, zuster Maria Goethals, voor zuster Elisabeth Kint, die met twee andere jongere zusters teveel samen was, en aan wie veel toegevingen werden gedaan. Als besluit van dit onderzoek stelde Michiel Zackmoorter vast dat over het algemeen alles in orde was en dat de werken die zuster Elisabeth Kint voor de zieken had laten uitvoeren zeer nuttig waren, maar er diende een einde gesteld aan de overdreven zorg van de overste voor die zuster, die niet langer in dezelfde kamer mocht slapen, ook al was het om te vermijden dat de jonge zusters

---

(124) In de tekst werden 17 en 18 geschrapt (M. 210).

(125) In een andere tekst leest men wat volgt : *aen elcke van dien brenghende een geheel vat corens eenen stooter ofte 2 stuyvers ende eenen halven brenghende een halff vat, eenen braspenninck en soo de reste naer proportie* (M. 210).

(126) M. 210, 2-12-1634.

in haar cel zouden samenkomen. Dat zou immers kunnen leiden tot oppositie tegen de overste. Het probleem van de overtollige (ziekelijke) novice diende een oplossing te krijgen, na onderzoek van de dokter. De overste moest al de zusters even liefhebben. De deur in het hospitaal tussen het kwartier van de mannen en de vrouwen diende bij nacht gesloten. De drie jongere zusters werden vermaad om hun *extraordinaire liefde* (127). Op 27 september verleende de aartsbisschop de toelating het aantal zusters van zeven op acht te brengen, omwille van het vele werk (128).

Op 19 september 1656 schreef men dat *over eenighe jaeren* (aan de kapel) *verscheyde beternissen sijn geschiet gelijck nu wert gesien ende naementlick eenen nieuwen autaer met eene schilderije van Crayer, vier silveren candelaren en vier silveren blompotten ende silver crucifix (129).*

Eindelijk werd op 17 juni 1670 op verzoek van vikaris-generaal Coriaché de rekening over vele jaren voorgedragen, waarbij de ontvangsten 950 pond vlaams 9 schell, 8 groten 6 deniers bedroegen en 1062 ½ vaten graan, tegenover een uitgave van 903 pond 16 schell. en 978 vaten graan (130).

In 1671 stichtte jonker Alexander Stuaert, wiens dochter in 1675 overste werd benoemd, op zijn goederen te Wolvertem een wekelijkse mis op zondag aan het O.-L.-Vrouwaltaar in het hospitaal (131).

Inmiddels waren de buideldragers opnieuw in beroering tegen het hospitaal omwille van het lepelrecht : zij verloren het proces zowel voor de Raad van Vlaanderen als voor de Grote Raad en hun recht bleef : 1 stuiver *van ieder vat graen twelck sij souden hebben gelepelt.* Zij deden in 1671 beroep op de aartsbisschop om enige verhoging; de overste stemde toe i. pl. van 1 stuiver 2 blanken te geven en op zondag na Driekoningen 4 stukken vlees wegende ieder 8 pond en 2 tonnen bier, op voorwaarde dat zij de rechten van het hospitaal overal (soo te *waeghen als te schepen)* opeisten, zonder zich te laten omkopen of onvoldoende toezicht uit te oefenen; zoniet verviel deze overeenkomst (132).

Op 19 november 1674 schreef A. Coriache aan de deken dat men naar zijn mening best als overste een zuster uit een ander klooster zou aanstellen en de zusters de kleding doen dragen zoals te Brussel, Vilvoorde en Mechelen (133). Dit zal nochtans niet geschieden, want op 22 november 1674 werd moeder Magdalena van den Bossche (verkozen in januari 1668), die overleden was, als voorlopige overste voor één jaar opgevolgd door zuster Theresia van Linthout (134).

Het was de jongste zuster, die zelf bekende te jong te zijn en onbekwaam tot deze taak, maar ongetwijfeld door de pastoor werd voorgesteld, «om geldelijk voordeel uit het hospitaal te krijgen». Op 30 november 1674 schreef vicaris-generaal Coriaché aan de deken dat Eli

---

(127) (128) (129) M. 210.
(130) D.V. 1670.
(131) (132) (133) M. 210.
(134) Misc. Mechl., nr. 25, p. 280, 281.

sabeth Stuaert met een medezuster bij hem was gekomen op 27 september en op 29 was teruggekeerd met een dokter van Brussel om ten spoedigste een overste te kiezen. Verscheidene vooraanstaanden (o.m. Dhane van Gent, baron de Quincy en 5 baljuws van het Land van Aalst) steunden de kandidatuur van Stuaert (135). Dezelfde Vicaris-generaal schreef op 7 december opnieuw aan de deken dat hij uit zijn brief van 4 ll. vernam dat de rust in het hospitaal terugkeerde, dank zij het schijven van de vikaris van voor enkele dagen, waarin tot gehoorzaamheid werd aangemaand; op 27 november werd door de magistraat van Aalst aan de aartsbisschop geschreven ten voordele van Stuaert en tegen Van Linthout (136). Dezelfde deelde op 22 december 1674 aan de deken mee dat hij een kwade brief ontving van zuster Van den Bossche (137).

De Vicaris schreef nogmaals aan de deken op 7 februari 1675 om hem mee te delen dat hij een brief ontving van zuster van Branteghem in naam van alle zusters, waarbij op zijn komst werd gewacht om de vrede en eendracht te herstellen, die naar zij beweerden door de houding van de pastoor werd verstoord (138); de aartsbisschop zei hem dat aan dit knorrig gedoe diende een einde te worden gesteld (139).

De kloostergemeenschap, die mistevreden was, richtte in april 1675 een schrijven aan de koning om zich bij hem te beklagen dat, spijt herhaald aandringen bij de aartsbisschop zuster Elisabteh Stuaert eerst als voorlopige overste aan te stellen en nadien een te laten kiezen, dit na maanden nog niet was geschied. Men meende dat de schuld lag bij de pastoor van Aalst, die onder het beheer van de voorgaande overste een grote som geld (o.m. een obligatie van 700 gulden) wist te verwerven ten nadele van het hospitaal (140).

Zuster Elisabeth Stuaert, op 9 mei 1675 voor een termijn van 3 jaar benoemd, werd aangemaand voor een betere naleving van de kloosterregel te zorgen (141). Aartsbisschop Alphonsus de Berghes vestigde bij die gelegenheid de aandacht op een twaalftal punten, waaruit blijkt dat de kloostergeest zeker te wensen overliet. De overste zou :

1. er zorg voor dragen dat de regel en de statuten van aartsbisschop Hovius (van 1611) werden nageleefd en zij zou beletten *alle conversatien met weerlijcke ende ongelijcke persoonen ende het onnoodich uijtgaan in de stadt ende noch veel meer buyten de stadt;*

2. er voor zorgen dat er vrede zou heersen onder de zusters, die zij allen moest liefhebben;

3. de overtredingen met matigheid straffen;

4. het beheer van het tijdelijke overlaten aan personen die door de aartsbisschop werden aangesteld (142).

5. de middelen met *sorghvuldicheit* gebruiken;

---

(135) (136) (137) M. 210.
(138) *Quam turbet asperior agendi modus Reverendae Vestrae* (M. 210).
(139) (140) M. 210
(141) Misc. Mechl., nr. 25, p. 329.
(142) De aartsbisschop benoemde Franciscus de Middeler tot rentmeester over de goederen van het hospitaal (Misc. Mechl., nr. 25, p. 335, 336, 339).

6. en hierbij de raad volgen van de aangestelde kommissarissen;

7. alle wereldlijke praal in de kleding weren, zodat de zusters vooral in de kerk stichtend gekleed waren; de religieuzen dienden samen te gaan en de overste, om toezicht te hebben, achteraan;

8. toezicht uitoefenen opdat niemand wijn of andere drank binnen het klooster bracht of er in de geburen ging drinken;

9. de gewone biechtvader bij moeilijkheden raad laten geven;

10. er voor zorgen dat de zieken over de nodige kruiden beschikten;

11. *dat sij de meur vanden dormter* (slaapzaal) *werderomme sal doen sluyten gelijck hij was te vooren;*

12. er zich bewust van zijn dat zij slechts voorlopige overste was, tot wanneer de aartsbisschop een nieuwe verkiezing voorschreef (143). Zuster Elisabeth ondertekende op 10 mei wat voorafgaat en beloofde het na te leven (144). Op 24 mei schreef zij namens de gemeenschap aan de aartsbisschop om hem te danken voor de visitatie en bereid te zijn in vrede te leven en zich aan de ziekenzorg te wijden (145).

De verhoopte verbetering trad evenwel niet in. De aartspriester van Aalst kreeg op 6 augustus 1675 de opdracht na te gaan of de voorschriften van 10 mei van dat jaar al dan niet werden nageleefd en tevens toezicht uit te oefenen op de rekeningen (146). De deken moest ook onderzoeken of de zusters (en eventueel welke?) aanwezig waren geweest op het Sint-Jansvuur (147), evenals op 20 juli (148), en verder nagaan hoeveel keren zij de stad hadden verlaten en om welke redenen. Ook of de lezing aan de tafel niet wegviel omwillen van de gasten; welke gasten er waren en hoelang zij er waren gebleven? Eveneens omtrent de administratie van de inkomsten en of een afgelegd kapitaal van 1200 gulden reeds opnieuw was bezet? Al die verzoeken wijzen op een tekort en op misbruiken in de kloostergemeenschap, zoniet op klachten van de pastoor die met de zusters van het hospitaal in ruzie leefde.

Wegens moeilijkheden met de pastoor oordeelde de overste dat het niet verder ging om hem als biechtvader te hebben en vroeg aan de deken om een biechtvader. Deken J. van de Wiele die hieromtrent inlichtingen moest inwinnen, vernam dat de zusters de proost van de kollegiale zouden wensen, maar hij wist hen te bewegen tevreden te zijn met 2 buiten-

---

(143) Misc. Mechl., nr. 25, p. 331, 332; M. 210.

(144) (145) M. 210.

(146) Misc. Mechl., nr. 25, p. 360, 361.

(147) *Off se Sint Jansvier niet en hebben gesien buyten de gewoonte ende sulcx niet en is geschiet inde Camer vanden Sanghmeestere, wie van de religieusen daer sijn geweest ende hoe spade* (hoelang)?

(148) *Off se opden 20 july 1675 des avonds niet 'n sijn op straet geweest ten elff uren, gaende hier ende daer om te sien de vieringhe ende eerst t'huijs omtrent de drij uren. Waer dat sij inden nacht al hebben geweest, in wiens huysen? waer gedroncken?*

gewone biechtvaders kapucijnen, die regelmatig biecht zouden mogen horen (149).

Pastoor A. Papenbroeck bleef op het oorlogspad met de zusters van het hospitaal! Op 28 juni 1676 schreef hij aan de aartsbisschop dat hij beroep op de koning had voorzien, klaagde de gedragingen aan van de zusters Van der Elst en Lautens... en betrapte de zuster Van Branteghem en Van der Elst terwijl zij met de kaarten speelden (150).

Op 26 augustus 1676 kloeg Maria van Steerteghem (151) «misbruiken» aan (die wel meer gelijken op kletspraat), welke toen in het klooster waren binnengeslopen, nl. *het dragen van seyde voilen* (sinds 1667) (vroeger een *huyck)*, het houden van *drie meysens* (vroeger één die zorgde voor 2 koeien en daarbij nog in de keuken hielp) en 1 of 2 knechten (vroeger geen), verandering in het schuren en in het wassen van het lijnwaad en het schoonmaken van huis en hof, in *'t overbrengen ende dienen van siecken dickwels door de meyskens, int ontbieden van wasschersen ende schueressen* (vroeger slechts één), in het dragen van gekleurde rokken (vroeger bruin), witte handschoenen (vroeger *bruyne of seeme), lileyn meufels met vellekens bekleet (vroeger mueffels met swert laken overdekt), de mauwen open tot half de aermen (vroeger toegespelt sonder bloot sijn van de aermen),* men liep achter het huis *sonder perpet* (vroeger steeds met perpet), witte kousen (vroeger bruine), *catoene voirschooden* (vroeger witte *van sterck lijnwaert)* (152).

De overste van het hospitaal schreef op 1 september 1676 aan J. van de Wiele, pastoor te Merchtem en deken van het disstrikt, dat zij geweigerd had de rekening door pastoor Papenbroeck voorgelegd te ondertekenen en zij bekloeg zich er over dat hij de zusters, die zich aan de verpieging van de zieken wijdden voortdurend plaagde (153). Daarbij had hij zich op 2 mei 1676 nog verzet tegen de aanvaarding van twéé novicen (die volgens de overste beide goede kandidaten waren), daar slechts één mocht worden aanvaard om het aantal toegelaten religieuzen niet te overschreiden (154). De deken pleitte trouwens op 3 mei bij de aartsbisschop beide te aanvaarden aangezien vooral vader Charité bereid was voor zijn dochter een dotatie van 1300 gulden en een bed te geven (155).

De deken verleende op 9 juli 1676 aan de overste van het hospitaal, die verzocht wegens de oorlogslasten 600 gulden die de ontvanger nog had liggen te mogen gebruiken tot het afleggen van schulden, de toelating er 400 gulden van te gebruiken (156). In september moest men 600

---

(149) M. 210, 4-10-1675. — Wanneer de biechtvaders — kapucijnen naar het generaal kapittel moesten vroeg de overste in naam van de zusters de proost van de Sint-Maartenskollegiale aan te duiden, zoniet de gardiaan van de kapucijnen of iemand door hem aan te wijzen (M. 210, 1678).

(150) M. 210.

(151) Geestelijke dochter (43 jaar), die op 27-8-1660 door Elisabeth Kint als *scholiere* werd aanvaard en nadien als novice (11 maand), wanneer ze werd weggestuurd omdat zij gesprekken uit het klooster aan de Jezuïeten had overgedragen (M. 210).

(152) M. 210.

(153) (154) (155) (156) (157) (158) M. 210.

gulden afgeloste renten voor de zieken (er waren er 50) en religieuzen, aan wie ten gevolge van de legers geen pachten werden betaald, gebruiken (157).

Op 4 september 1676 bekwam iedere zuster van de aartsbisschop de toelating jaarlijks 8 dagen in verlof te gaan (158).

De aartsbisschop moest wel bezorgd geweest zijn omtrent de ongunstige toestand in het hospitaal te Aalst, want op 28 september stuurde hij een schrijven aan de overste, waarbij hij haar vermaande strenger toezicht uit te oefenen op de omgang van de zusters met de soldaten (159).

Op 3 mei 1679 kwam uit het aartsbisdom een verwittiging dat een afgevaardigde zou worden gestuurd om tot de verkiezing van een nieuwe overste over te gaan. Elisabeth Stuaert werd met algemeenheid van stemmen herkozen en uit de antwoorden op de gestelde vragen zou moeten blijken dat in het hospitaal alles goed ging. De overste bood op 20 juni 1681 haar ontslag aan en stelde voor in haar plaats een overste aan te stellen uit een ander klooster; zij meende dat de zusters best een zwarte onderrok zouden dragen met wit habijt en zwarte skapulier en wanneer ze uitgingen gans in het zwart gekleed; de overste droeg een huik in de stad en in de kollegiale kerk, maar buiten *sey wijlen* en in de kapel van het hospitaal de *wijle* (= sluier) met de witte mantel (160). Zij trok zich terug in het hospitaal te Geraardsbergen, waartoe dit van Aalst bereid was voor haar onderhoud jaarlijks 20 pond groot te betalen (161).

Blijkbaar leverde al dat geschrijf weinig op, want op 3 juni 1681 kreeg de aartspriester van Aalst de opdracht een onderzoek in te stellen omtrent de misbruiken die in het hospitaal zouden voortbestaan (162). De aartsbisschop kwam op 23 juni 1681 zelf ter plaatse, en op 6 augustus stelde hij vast *dat de reguliere discipline is te niet gaende,* zodat de statuten van 1611 van aartsbisschop Hovius en de voorschriften van 1669 en 1675 beter moesten worden nageleefd. De deken diende van de overste te eisen dat zij hiervoor zou instaan en zou zorgen voor een

---

(159) *Eerw. Moeder. Alsoo wij met droefheijt wederom hebben verstaen, dat u religieuzen, niettegenstaende onse eerste vermaeninge, al te familiere conversatie ende tsaemenspraeckinge sijn hebbende met soldaeten, tsij Spaenschen, tsij Franschen, waerdoor opspraecke comt te reijsen onder de weerelijcke personen: soo ist dat wij sulcx willende beletten, U scherpelijck belasten u religieusen, vande welcke gij aen Godt sult moeten rekeninge geven, aff te trecken van alsulcke familiere conversatien ende tsamenspraeckinge, opdat wij dusdaenige claechten niet meer en hooren of andere wij sullen genootsaeckt wesen met crachtiger middelen daerinne te versien. Daerenboven wij vermaenen U in desen droevigen tijt soberlijck te leven ende alles te reguleren volgens U.I. innecommen. Hier mede wij verleenen U ende allen u religieusen onse vaderlijcke benedictie ende blijven Eerw. Moeder u geaffictioneerden Vader in Godt* (Misc. Mechl., nr. 27, p. 193).

(160) M. 210.

(161) M. 210, 26-6-1681.

(162) Misc. Mechl., nr. 28, p. 295.

passende kleding (163), evenals voor de aangestelde biechtvader, nl. de gardiaan van de kapucijnen, en voor de naleving van het verbod anderen van de inkomsten van het hospitaal te laten profiteren. Op dezelfde datum keurde de aartsbisschop de verkiezing tot overste goed van Theresia van Linthout (164).

Zowel op 3 als op 4 juli 1681 schreef de aartsbisschop aan pastoor Van Papenbroeck een brief omtrent *het kleetsel van de religieusen*. Deze antwoordde op 10 juli betreffende het habijt en de sluier, waaromtrent sinds 1667 zoveel moeilijkheden waren gerezen. Twee ingezetenen van de stad schreven op dezelfde datum dat de zusters van het hospitaal vóór 25 jaar bij het uitgaan in de stad een huik droegen (165). Op 5 november 1685 zou de pastoor van Sint-Janshospitaal te Brussel verklaren dat vóór 28/29 jaar de zusters van het hospitaal te Aalst wanneer ze naar de hoofdkerk gingen een lange zwarte huik droegen en daarop een zwarte hoed, ongeveer zoals de gasthuiszusters te Brussel (166).

Op 7 augustus 1681 werd door de aartsbisschop een onderzoek bevolen omtrent de gedragingen van de zusters Ludovica Lautens en Barbara van der Elst (167). Deze zusters waren niet bereid een generale biecht te spreken of te biechten bij een van de twee aangeduide biechtvaders; men zou een derde moeten aanstellen. Zuster Ludovica, wiens gehoorzaamheid reeds twijfelachtig was in 1671 en die eveneens in opstand kwam tegen zuster Stuaert, haar overste, wou haar zijde sluier behouden en weigerde de zwarte voorschoot te dragen, daar die zelfs in Brabant niet werd gedragen. De deken meende dat zij niet *pertinaciter* was, maar verandering wou bekomen. Er viel niet mee te praten, zodat de aartsbisschop haar als voorbeeld wegens ongehoorzaamheid diende te straffen (168).

Op 20 oktober 1681 vaardigde aartsbisschop Alphonsus de Berghes voor de gasthuizen van het Land van Aalst uit dat zij moesten sober gekleed zijn en lijnwaden klederen dragen en binnen de zes weken *de seyde vielen* (voilen) afleggen en in de plaats daarvan dragen *eenen wiele van lichte ende stille stoffe van sulcke grootte dat Ul. aensight eenichsints worde gedeckt*. De deken moest dit voorschrift voor iedere novice voorlezen (169).

Barbara van der Elst bekwam op 5 januari 1682 de toelating wegens gezondheidsredenen naar Gent te gaan, met verbod er uit te gaan tenzij vergezeld van een *godvruchtige ende geschieckte vrouwpersoone* (170)

---

(163) *en alle de religieusen metten eersten sullen achterlaeten de zeijde voielen, de haerme decken tot de handen, de gespaende koeslijven, de overrocken swert draeghen alsoock de voorschoeten* (Misc. Mechl., nr. 28, p. 320, 321).

(164) Misc. Mechl., nr. 28, p. 319, 320.

(165) (166) M. 210.

(167) Zuster Ludovica Lautens en zuster Barbara van der Elst van het hospitaal te Aalst moesten worden onderhoord over het feit brieven te hebben gestuurd en ontvangen van mannen + naar Brussel te zijn geweest zonder toelating + gebiecht te hebben bij biechtvaders die geen jurisdiktie hadden voor *nonnekens* (Misc. Mechl., nr. 28, p. 322).

(168) M. 210. 13-8-1681.

(169) Misc. Mechl., nr. 28, p. 369, 370.

(170) Misc. Mechl., nr. 29, p. 6. — Bij haar moei voor 14 dagen (M. 210).

Op 17 januari 1682 richtten de overste Theresia van Linthout en de zusters Maria Peers, Barbara van der Elst, Adriana van Branteghem en Louise-Theresia Lautens een schrijven aan de aartsbisschop, waarin zij betreurden als *rebelle kinderen* te worden aangezien, wat zij niet wilden zijn (171).

Pastoor A. Papenbroeck oordeelde dat de toestand in het hospitaal zo niet verder kon blijven duren en schreef op 11 januari 1685 aan de aartsbisschop, waarbij hij aandrong hier een vreemde overste aan te stellen om er orde te brengen (172).

Op 15 oktober 1685 stuurde de aartsbisschop kommissarissen naar het hospitaal om er een onderzoek in te stellen en tevens werd de mening gevraagd van de pastoor van Aalst en van de distriktdeken. Pastoor Papenbroeck schreef op 4 november (na 18 jaar ervaring) dat hij zich vergist had wanneer hij in 1669 en 1674 het voorstel van vikaris-generaal A. Coriché afwees om hier een overste uit een ander klooster aan te stellen, in de hoop de moeilijkheden te kunnen oplossen door een nieuwe overste uit de eigen kloostergemeenschap; nu wenste hij in het belang van het hospitaal een vreemde overste en meende dat slechts zuster Catharina Walravens hier zou mogen blijven (173). Deken Egidius van der Borcht (sinds 6 jaar deken) schreef op 6 november een vrij negatief oordeel neer over het kloosterleven in het hospitaal te Aalst, waar hij tevergeefs gepoogd had de orde te herstellen : hierom werd zuster Stuaert afgesteld; de grote schuldige was zuster Maria Peers (174), eveneens zuster Adriana van Branteghem; ook zuster Barbara van der Elst werd van talrijke overtredingen beschuldigd; de jongste zuster Ludovica Lautens zou na 14 jaar van haar professie willen ontslagen worden (175). De deken was van mening dat deze vier in een ander klooster dienden te worden geplaatst om het kloosterleven te Aalst te saneren. De twee overige (Elisabeth Stuaert en Joanna Peutemans) zou men voorlopig hier kunnen laten, indien ze bereid waren aan de gestelde overste te gehoorzamen (176).

Inmiddels werd op 21 oktober aan de deken van Geraardsbergen gevraagd of zuster Judoca Droesbeke, overste van het hospitaal te Geraardsbergen (waarheen de zusters Stuaert en Lautens werden gestuurd op 17 november), niet geschikt ware om overste te worden te Aalst; de deken vond ze voorbeeldig, maar naar zijn mening ongeschikt voor Aalst. (177). De deken van Ronse kende in het hospitaal aldaar slechts één zuster die geschikt was voor Aalst, nl. Elisabeth Piers (178).

Bij een ondervraging van de zusters, in opdracht van de aartsbisschop, door pastoor A. Papenbroeck, vond geen enkele van hen fouten in het bestuur van zuster Van Linthout (179).

---

(171) (172) (173) M. 210.

(174) O.m. *contitnuat(ione) osculorum cum variis personis diversi sexus ac animonsitate resistendi mandatis tam Illustr. suae Gratiae quam propriae Rectricis, signanter mondernae* (M. 210).

(175) *Conversando scandalose cum variis personis allerius sexus* (M. 210).

(176) (177) M. 210.

(178) M. 210, 24-10-1685.

(179) (180) M. 210.

Op het verzoek van de aartsbisschop aan de koning om de tucht in het hospitaal te herstellen, er een overste te benoemen uit een ander klooster en opstandelingen elders te mogen plaatsen, antwoordde deze op 1 december 1685 instemmend (180).

Bij het overlijden van de overste Theresia van Linthout, die het met de tucht onder haar zusters niet had weten klaar te spelen, stelde de aartsbisschop op 16 mei 1685 enkele vragen aan de deken van Aalst, die de verkiezing van een nieuwe overste moest voorzitten. Hij moest vooreerst de leeftijd van de zusters aantekenen;

2. Onderzoeken *of sy voortaen sal volcomentlijck onderhouden de generale ordonnantie van sijne Doorl. Hooghw. van 1679 raeckende het logeren ende tracteren van tbuytenvolck enz.;*

3. *raeckende het uijtgaen naer Brussel ende Gent sonder oorloff van zijne Doorl. Hoogw. ende de modestie vande voilen te draegen ende vande habijten;*

4. *wat quaet sij heeft gesien in de voorgaende regeringe vant huys ende hoe men die soude connen verkoeden als oock hier naemals voorsien een goet noviciaat;*

5. *oft eene van buyten soude convenieren om de discipline te herstellen ect .(181).* Blijkbaar was het de mening van de deken dat een overste uit een ander klooster ten zeerste gewenst ware. Op 23 juni 1685 benoemde de aartsbisschop dan ook zuster Catharina Walravens, kloosterlinge van de orde van Sint-Augustinus te Brussel, tot voorlopige overste van het hospitaal te Aalst als opvolgster van zuster Van Linthout, overleden (182). Tegen deze benoeming *teghens supplianten danck ende begeerte,... tot scandael en de groote opspraecke van het gemeente der stede van Aelst,* gingen de zusters van het hospitaal in beroep bij de koning, en protesteerden tegen de aanwezigheid van haar medezuster Agnes van Grimberghe (183). Ook tegen de vervanging van deze laatste door zuster Anna van den Berghe werd op 12 augustus protest aangetekend; de zusters van Aalst meenden dat ze talrijk genoeg waren en geen vreemde hulp nodig hadden (184). Op 6 oktober antwoordde de koning dat de zusters van Aalst zuster Catharina Walravens als voorlopige overste moesten aanvaarden (185) en de aartsbisschop schreef op 5 oktober dat alle zusters haar als overste moesten gehoorzamen (186). De pastoor deelde op 9 oktober aan de aartsbisschop mee dat de zusters dit weigerden en op 12 oktober dat zij met haar niet naar de kerk wilden gaan (187).

Een gunstige evolutie in de gemeenschap bleek onmogelijk, zodat de aartsbisschop op 10 oktober 1685 tot een grote opruiming besloot. De zusters uit het hospitaal te Aalst werden elders overgeplaatst. Zusters Barbara van der Elst en Ludovica Lautens, die ondanks het verbod van de aartsbisschop toch op reis waren gegaan, kregen een verplichte ver-

---

(181) Misc. Mechl., nr. 32, p. 336, 337.
(182) Misc. Mechl., nr. 32, p. 354, 355; M. 210.
(183) (184) (185) (186) (187) M. 210.

blijfplaats in het Sint-Jansgasthuis te Brussel (188) en de zusters Marie Peers en Adriana Brantegem moesten met eenzelfde bestemming binnen de 12 uur Aalst verlaten (189). Het moet ook met de zuster Joanna Peutemans niet al te best gegaan zijn, want op 27 november 1685 kreeg zij uit het aartsbisdom het bevel dat zij zich binnen de 24 uur naar het hospitaal te Brussel of bij haar broer moest begeven (190). Op 2 december 1685 volgde de benoeming tot overste van Catharina Walravens voor een termijn van 3 jaar (191) met als medezusters Anna van der Borcht, Clara Crabbe en Maria Polspoel. Op 27 november had ze beloofd de regel van de H. Augustinus, de statuten die men in Sint-Jan te Brussel gebruikte en de ordonnantieën voor het hospitaal te Aalst uitgevaardigd te doen naleven (192).

Op 11 december 1685 protesteerden de zusters bij de aartsbisschop tegen de besnoeiing van hun rechten en tegen hun overplaatsing naar een ander hospitaal, waartegen zij bij de Privé Raad in beroep waren gegaan (193).

Om de misbruiken in het gasthuis tegen te gaan en tot het herstel van de tucht schreef de aartsbisschop op 6 december 1685 maatregelen voor betreffende het beheer van het tijdelijke, waarin men sinds 18 jaar *vele duysende ten achteren is gegaan.* De zusters werden verplicht *den witten scapulier ende soo wel buijten als binnen t'huys te draghen de selve forme van kleederen ende wielen als draghen de susters des gasthuys van Brussel ende andere onder de provincie van Brabant sorterende; malkanderen niet anders noemende oft geenen anderen naem roerende als dien van Suster... en de overste Moeder. Wie dit habijt weigert te dragen, zullen een klooster aangewezen krijgen, waarvoor het gasthuijs van Aalst een pensioen zal betalen (194).*

Vermoedelijk waren de gesekwestreerde zusters naar Aalst teruggestuurd. Zuster Ludovica Lauters moest terug naar het hospitaal te Brussel (195); de zusters Maria Peer(e)s en Adriana Brantegem werden naar het hospitaal van Schorisse verwezen (196) en de zusters Barbara van

---

(188) Misc. Mechl., nr. 32, p. 432. — Beide religieuzen moesten door Joannes de Cuyper, kanunnik van S. Rombout te Mechelen, en Antonius Ryssack, aartspriester van Brussel, worden ondervraagd omtrent de aangeklaagde overtredingen (Misc. Mechl., nr. 32, p. 438, 15-10-1685).

(189) Misc. Mechl, nr. 32, blz. 434, 435. — Deze kloosterlingen moesten door de deken van Aalst en door een priester, door hem te kiezen, worden onderhoord omtrent overtredingen (Misc. Mechl., nr. 32, p. 441, 442, 18-10-1685); M. 210.

(190) Misc. Mechl., nr. 32, p. 484, 485.

(191) Misc. Mechl., nr. 32, p. 490. — In 1703 verbleef ze in het hospitaal te Ninove (Misc. Mechl., nr. 38, p. 96).

(192) (193) M. 210.

(194) De overste moest binnen de 14 dagen een staat van de inkomsten voorleggen en om de 3 maanden de rekeringen aan de biechtvader tonen (Misc. Mechl., nr. 32, p. 486, 487); M. 210.

(195) Misc. Mechl., nr. 32, p. 490, 27-11-1685.

(196) Misc. Mechl., nr. 32, p. 491, 10-12-1685. — Ongetwijfeld was men er op hun verblijf minder gesteld, want op 13-12 schreef de pastoor dat er voor hen daar praktisch geen plaats was, daar er slechts 7 cellen waren en de kommunauteit 7 geprofeste zuster en 2 novicen telde (M. 210).

der Elst en voornoemde Ludovica Lautens naar het hospitaal van Geraardsbergen (197). Op 3 april 1686 waren deze vier zusters verspreid over 4 hospitalen, nl. dit van Geraardbergen, Rebecq, Ronse en Schorisse, waartoe de rentmeester van het hospitaal te Aalst jaarlijks aan iedere instelling 50 gulden moest betalen voor *mondcosten* en nog 20 gulden aan dezelfde instellingen, uitgezonderd aan het hospitaal te Rebecq dat slechts 10 gulden ontving, voor *andere nootsaeckelijckheden*. De oversten van deze hospitalen moesten aan *de religieusen voorhauden het goet d'welck sij connen trecken vuijt een gerust leven sonder de siecken te dienen ende van gelijcken recommenderen het hantwerck... (198)*.

De Aalsterse hospitaalzusters bekwamen nu op 27 juli 1686 van de aartsbisschop statuten volgens de regel van de H. Augustinus, die op 3 september werden gepubliceerd; de gemeenschap mocht uit 6 zusters bestaan (199).

Op 24 december liet de aartsbisschop aan de deken van Aalst schrijven dat aangezien de overste van het hospitaal te Aalst alle zusters van het hospitaal te Brussel beter kende dan de aartsbisschop (zij kwam immers uit dit hospitaal), zijzelf een of ander hulp voor haar klooster zou aanduiden. De aartsbisschop beloofde er voor te zorgen dat de zaak in orde kwam (200).

Op 7 juni 1689 deden de zusters die sinds 5 à 6 jaar naar een ander klooster waren overgeplaatst, «zonder zelf gelegenheid gehad te hebben zich te verdedigen», bij de aartsbisschop een verzoek naar hun klooster te Aalst te mogen terughalen (201). Tevergeefs!.

---

(197) Misc. Mechl., nr. 32, p. 491, 10-12-1685.

(198) Misc. Mechl., nr. 33, p. 76, 77. — Om te voorzien in het levensonderhoud van de zusters El. Stuaert en Joanna Peutemans, moest het hospitaal van Aalst, waar ze werden geprofest, aan het klooster 120 gulden betalen + 30 gulden voor hun kleding. Te betalen 150 gulden aan het hospitaal van Geraardsbergen (Misc. Mechl., nr. 34, p. 390, 28-11-1691). Te Rebecq, waar zuster Van der Elst verbleef, zou men 100 + 20 gulden betalen (Misc. Mechl., nr. 33, p. 108, 109, 8-6-1686). Zuster Barbara van der Elst verliet zonder toelating het klooster om zich alleen naar Gent, Kortrijk en Antwerpen te begeven (Misc. Mechl., nr. 33, p. 405, 22-10-1687). De zusters L. Lautens en M. Peer(e)s, die in het gasthuis van Geraardsbergen verbleven, *komen er geduerigh quellen ende molesteren de Moeder ende de tegenwoordige religieusen in het hospitaal van Aelst en zelfs in de Raed van Vlaenderen*. De aartsbisschop schreef op 13-12-1694 aan de overste van het gasthuis van Geraardsbergen dat zij moesten tevreden zijn met het op 3-4-1686 vastgestelde pensioen en dat die zusters verder moesten werken om zich te behelpen en indien zij het klooster verlieten en er buiten sliepen, zou hun pensioen met 20 gulden worden verminderd (Misc. Mechl., nr. 35, p. 321, 322). Maria Peer(e)s en Louise Lautens, dikwijls ziek zijnde wegens ouderdom, vroegen 30 i. pl. van 20 gulden van de overste te Aalst. Toegestaan! De Moeder van Aalst werd verplicht de 77 gulden dokterskosten te betalen voor Maria Perez (sic) (Misc. Mechl., nr. 38, p. 223 r°, v°, 9-4-1706).

(199) Het projekt hiertoe werd op 29-3-1685 opgemaakt door A. Papenbroeck, N. Spallart (pastoor van het gasthuis te Brussel) en zuster Catharina Wal-

(200) Kerkarchief Aalst, nr. 762.

(201) M. 210.

Inmiddels was de vrede hier in het hospitaal teruggekeerd, en geleidelijk zou er een geest van tucht en toewijding groeien en zou men er nieuwe postulanten aanvaarden, die bij de aanvang vooral zullen behoren tot de *scholares* of leermeisjes die er werkzaam waren. Tussen 1687 en 1700 werden niet minder dan 8 kandidaten in de gemeenschap opgenomen (202).

Ondanks de nieuwe bloei van het klooster scheen de overste Catharina Walravens er evenmin de tucht ten volle te hebben kunnen handhaven, want op 15 mei 1690 sprak aartsbisschop Hubertus-Gulielmus a Precipiano er zijn misnoegen over uit, dat zowel mannen als vrouwen in het klooster werden toegelaten (203).

Op 30 juni 1701 vond een visitatie plaats van het hospitaal door de aartsbisschop zelf. Bij deze gelegenheid verzocht de overste Catharina Walravens na 16 jaar naar haar klooster te Brussel te mogen terugkeren, om weg te zijn uit de ruzie met kapelaan Franciscus van den Brande; als opvolgster beveelde zij Catharina de Visschere aan. Hierbij ontbraken de klachten over medezusters en de overste niet, die zich nogal liet beïnvloeden door priester Kints, die Jansenistisch getint blijkt (204). De meerderheid van de zusters vonden dat de huidige moeder nog best aan het bestuur bleef (205).

---

(202) Ondervraging tot inkleding (15-12-1668) en toelating tot professie (13-1-1670) van Elisabeth Vermoesen, d. Jaspar x Joanna de Schuttere; toelating tot professie (10-2-1670) van Theresia van Linthaut, °Merchtem 19-7-1649, d. Van Petrus x Jenne Lemmens; toelating tot professie (17-3-1670) van Barbara van der Elst, d. van Jaecques x Emerentia Tenier, en van Adriana van Branteghem, d. van Adriaan x Joanna van Oudenhoven (M. 210); Na 3 maanden proeftijd mocht Catharina de Visschere op 8-6-1686 ingekleed worden (Misc. Mechl., nr. 33, p. 109) en op 30-7-1687 geprofest worden (Misc. Mechl., nr. 33, p. 362); op 2-1-1687 werd Maria-Anna van Rijssel toegelaten (Misc. Mechl., nr. 33, p. 226) en op 30-9-1688 werd haar toegestaan *den witte doeck* aan te nemen, een half jaar daarna ingekleed om het noviciaat te beginnen (Misc. Mechl., nr. 33, p. 264) en op 30-9-1688 werd de toelating tot professie verleend (Misc. Mechl., nr. 33, p. 559). — Op 23-7-1687 werd toegelaten een nieuwe kandidate (wie?) te aanvaarden (Misc. Mechl., nr. 33, p. 359). — Op 2-6-1688 werd toelating verleend Elisabeth Putsijs (of Putteurs) in te kleden (Misc. Mechl., nr. 33, p. 509) en op 11-5-1689 tot de professie (Miscellanea. Mechl., nr. 34, p. 54); — op 22-1-1691 mocht Sara Zagmans (of Saghemans) er worden gekleed (Misc. Mechl., nr. 34, p. 164) en op 27-1-1692 geprofest (Misc. Mechl., nr. 34, p. 412). — Op 19-12-1693 mocht Catharina van de Velde als novice worden aanvaard (Misc. Mechl., nr. 35, p. 161); Anna-Agnes van Benthem mocht op 26-4-1694 worden geprofest (Misc. Mechl., nr. 35, p. 218). Op 28-10-1694 mocht de dochter van de Aalsterse schepen, Maria-Petronilla Darsy (of d'Harchies) worden aanvaard (Misc. Mechl., nr. 35, p. 279) en op 28-6-1696 geprofest (Misc. Mechl., nr .35 p. 564).

(203) Die bezoeken vonden plaats om er Franciscus Mercx die hier aziel zocht te ontmoeten, maar ook om *schinkende ende drinkende, jae oock spelende te zijn.* Fr. Mercx diende het klooster te verlaten (Misc. Mechl., nr. 31, p. 110).

(204) *Moeder is coleriek,* klaagde over de moeder en het komen en gaan van mijnheer Kints (zuster Marianna van Rijssel); *moeder moet wat discreter sijn, is wat coleriek* (zuster Elisabeth Pitteurs) (M.210).

(205) O.m. de zusters Sara Saghemans, Anna van Benthem en Petronella Darsy (M. 210).

Kapelaan Franciscus van den Brande, die het met de overste niet al te best kon stellen en daarbij Kints in zijn weg voelde lopen, schreef op 2 februari 1702 aan de aartsbisschop dat de overste te Brussel verbleef, dat er tweedracht heerste in het hospitaal, vooral tengevolge van voorn. Kints die te vertrouwelijk zou omgaan met zuster Anna van Bentem (206). Door hem beïnvloed (?), schreven de zusters Elisabeth Pitteurs en Marianna van Rijssel in maart 1702 aan de deken om zich te beklagen over de overste, die *moeylijck is,* hen herhaalde verwijtingen toestuurde over zaken die vóór vijf, zes en meer jaren waren geschied en alles besprak met zuster Catharina de Visscher alleen (207). Op 21 december 1702 schreef zuster Elisabeth opnieuw aan de deken, die zij had willen spreken, maar dit werd haar belet. Uit deze brief en zijn onderzoekingen bleken volgende *pointen van abusen:* op zon- en feestdagen las Kints, *perturbateur,* hier sinds enige tijd mis en deze had een grote invloed op de overste en op zuster Anna van Bentem, opgevoed op Sint-Katharina-parochie te Brussel, die zich op zijn raad soms 4, 5 à 6 weken onthield van de H.H. Sakramenten; op 1 mei 1701 vroeg zuster Anna een andere biechtvader dan Van den Brande om aan Kints te biechten; zij vroeg als extra-ordinaire biechtvader een Jezuïet en de mogelijkheid voor de zusters zich op de biecht een kwartuur vooraf voor te bereiden in de kapel; dat men alleen boeken zou mogen lezen door de pastoor goedgekeurd; dat iedere zuster in haar cel zou slapen en niemand op de kamer van de overste, wat aan zuster Catharina werd toegestaan; dat men beter de stilzwijgendheid zou onderhouden en regelmatiger lezen aan tafel (208).

De verkiezing van zuster Catharina de Visschere tot overste van het hospitaal werd op 22 juni 1709 door de aartsbisschop goedgekeurd (209). Nadien werd die keuze om de drie jaar vernieuwd.

Nu dreigde een proces voor de officaliteit tussen de overste en de religieuzen van het hospitaal enerzijds en kanunnik Marcus van den Brande anderzijds, die verwaarloosde zijn huishuur te betalen. De aartsbisschop verplichtte op 16 november 1709 de voorn. kannunik het huis (dat hij sinds 1696 bewoonde) te ontruimen binnen de 14 dagen, aangezien het verhuringskontrakt tegen 50 gulden per jaar mocht worden opgezegd op 4 maart 1709. Op 7 december 1709 deelde de koning, op wie Van den Brande beroep had gedaan aan de president van de Raad van Vlaanderen mee dat de kapelaan zich aan de uitspraak van de aartsbisschop moest onderwerpen (210). Op 26 juni 1710 werd hem nog 8 dagen tijd verleend, zoniet wordt hij buiten gezet (211).

Uit de visitatie van de vikaris-generaal op 20 juni 1710 bleek dat het toen beter ging in het hospitaal, maar dat men verveeld zat met het proces tegen kapelaan Van den Brande, oorzaak van onrust in de gemeen-

---

(206) (207) (208) M. 210.
(209) Misc. Mechl., nr. 38, p. 309; nr. 40, p. 173v°, p. 283v°, 12.9.1721.
(210) M. 210.
(211) Misc. Mechl., nr. 38, p. 345-346v°.

schap, die zeven leden telde en zich uitsprak voor het aanvaarden van een novice (212).

Aartsbisschop Thomas-Philippus d'Alsace-Bossu bezocht zelf het hospitaal op 19 oktober 1719, waar hij geen ernstige misbruiken vaststelde, behalve dat de kapel tevens als doorgang diende voor de zusters om naar het werkhuis en voor de bezoekers om naar het ziekenhuis te gaan. De kommunauteit telde toen 8 religieuzen.

Op 23-5-1723 volgde de goedkeuring als overste van zuster Elisabeth Pitteurs (213).

Ingevolge de visitatie van B. de Ruddere in juli 1724, waarbij de overste de ongehoorzaamheid en de opstandigheid laakte van een paar zusters die ze soms ook in het openbaar berispte, (214) stuurde de aartsbisschop op 19 september 1724 enkele voorschriften :

1. de ongehoorzame zuster of deze die de overste beledigde moest in tegenwoordigheid van hen die hiervan getuigen waren, en nadien voor gans de kommunauteit, vergiffenis vragen en naderhand een zware penitentie ondergaan; er werd zelfs met kerkerstrat bedreigd om de anderen af te schrikken;

2. om het klooster te verlaten moest de overste toelating verlenen en dienden de zusters steeds met twee te zijn;

3. de zusters moesten hun persoonlijke inkomsten aan de overste afstaan en wanneer zij iets nodig hadden moesten zij dit vragen;

4. zij mochten de gebreken van een medezuster noch aan een vreemde kenbaar maken, noch er met mekaar over spreken;

5. in de refter van de zusters mochten geen vreemden aanzitten, noch geestelijke, noch wereldlijke;

6. om aan het verlangen van sommige zusters tegemoet te komen werd toelating verleend een ontvanger aan te stellen voor het beheer van de goederen.

Op 23 mei 1726 werd de verkiezing van de nieuwe overste Agnes Poutrain (of Pourtrain), geboren in de streek van Doornik, goedgekeurd (215). Om de 3 jaar werd zij opnieuw herkozen en bleef overste tot bij haar overlijden op 30 oktober 1762 (83 jaar oud). De deken noemde haar een «uitstekende vrouw».

Bij de visitatie door de aartsbisschop op 16 augustus 1727 telde het hospitaal acht religieuzen. Een van de zusters verklaarde dat er met de kaarten werd gespeeld, de stilte niet werd onderhouden en dat het kapittel niet doorging op de vastgestelde dagen.

De aartsbisschop wijzigde op verzoek van kapelaan Philippus Delboven, op 31 maart 1748 de statuten op een paar punten, zodat de zusters

---

(212) M. 210.
(213) Misc. Mechl., nr. 40, p. 313.
(214) Nl. zuster Marianna van Rijssel en zuster Anna van Benthem, die de overste zelfs in aanwezigheid van leken beledigden (M. 210).
(215) Misc. Mechl., nr. 45, p. 115v°, 275v°, nr. 46, p. 101, nr. 47, p. 46v°, 217, nr. 48, p. 108v°, nr. 49, p. 28, 144r°, nr. 50, p. 5, 125, 225, nr. 51, p. 92v°.

worden ontslagen 1. *van op haer bloodt lichaem te draegen wolle hemden geseyt «dirrenteyen» ende in wollen slaeplaekens te slapen* en 2. van in de vasten 's maandags, 's woensdags en vrijdags (buiten de Goede Week) zuivel te derven (216).

Als overste werd op 27 september 1762 zuster Caroline Callebaut, geboren te Asse, verkozen (217). Ook zij werd om de drie jaar herkozen, zelfs nog op 4 januari 1794, wanneer zij reeds 86 jaar oud was (218). Haar opvolgster was Maria-Anna Cuerens (219).

De jaarlijkse inkomsten van het hospitaal bedroegen midden de 18e eeuw ruim 3000 gulden.

Kende de aanwerving van nieuwe kandidaten voor het kloosterleven gedurende het eerste kwart van de 18e eeuw enige remming, ingevolge een voorschrift van de statuten waarbij het aantal zusters werd beperkt; nadien wordt een regelmatige aangroei vastgesteld, zodat de gemeenschap bij de Franse bezetting in 1794 een tiental religieuzen telde (220). De

---

(216) Misc. Mechl., nr. 49, p. 174r°, v°. — De gasthuiszusters van Brussel werden hierop reeds gedispenseerd in 1742.

(217) Misc. Mechl., nr. 51, p. 145v°, 192v°, nr. 53 p. 28, 140, nr. 56, p. 23v°, 94.

(218) Misc. Mechl., nr. 57, p. 10v°.

(219) Misc. Mechl., nr. 58, p. 123v., 11-3-1802.

(220) Theresia Carrion mocht op 25-9-1711 ingekleed worden (Misc. Mechl., nr. 39, p. 3). — Toelating op 22-7-1723 aan Catharina van Nieuwenhove, °Etterbeek, d. Jo.-Baptist x Anna de Vleeschouwer, *scholaris in het hostaal,* haar noviciaat te beginnen en ingekleed te worden, alhoewel zij hier nog geen volledig jaar leerlinge was, wat nochtans door de statuten werd vereist (Misc. Mechl., nr. 40, p. 315); — op 2-12-1723 Maria de Smet, °Aalst, d. Frans x Petronella de Bruyne, *scholaris* in te kleden (Misc. Mechl., nr. 40, p. 323) en haar op 23-4-1726 te professen (Misc. Mechl., nr. 45, p. 106); — Anna-Catharina Smet (zuster van voorgaande), *scholaris,* in te kleden (Misc. Mechl., nr. 45, p. 45, 17-4-1725); — Anna-Francisca van der Moesen, d. Joannes x Philippina Claesens, *scholaris,* voortijdig (na 7 maanden) op 23-1-1734 in te kleden (Misc. Mechl., nr. 46, p. 210v°) en op 4-1-1735 te professen (Misc. Mechl., nr. 47, p. 21); — op 31-3-1734 tot de inkleding van Anna-Jacoba Callebaut, d. Joannes x Maria Caymans, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 46, p. 231v°); — op 7-5-1736 tot de inkleding van Maria-Anna Ooghe, d. Cornelis x Anna de Vuyst (Misc. Mechl., nr. 47, p. 149) en op 3-6-1737 tot de professie; — op 19-8-1736 tot de professie van Maria-Beeckman, d. Peter x Marie Roelant (Misc. Mechl., nr. 47, p. 117); — op 30-7-1747 tot de inkleding van Catharina Franck, °Brussel, d. Judocus x Anna-Maria Fleminck (Misc. Melch., nr. 49, p. 142v°) en op 6-9-1748 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 49, p. 189); — op 8-9-1750 tot de inkleding van Anna-Maria Curens, d. Nicolaus x Barbara Lemmens (Misc. Mechl., nr. 50, p. 4) en op 24-8-1751 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 50, p. 43v°); — op 15-7-1752 tot de inkleding van Catharina de Clippele, d. Jan x Josine de Brakelere (Misc. Mechl., nr. 50, 81° v°) en op 12-7-1753 tot de professie als zuster Augustina (Misc. Mechl., nr. 50, p. 114v°); — op 1-9-1757 tot de professie van Maria-Angelina de Smet, d. Reinier x Maria van den Bruel (Misc. Mechl., nr. 50, p. 220); — op 27-9-1762 werd zuster Joanna (voorheen Barbara) Backaert, °Denderhoutem, d. Livinus x Barbara van Gijseghem gepr. (D.V.); — op 16-1-1766 Theresia Rens, °Geraardsbergen, d. Joannes-Frans x Catharina-Francisca de Bock (D.V.), tot inkleding (Misc. Mechl., nr. 51, p. 146v°) en op 25-1-1767 tot professie (Misc. Mechl., nr. 51, p. 159); — op 11-7-1766 tot inkleding van Agnes Hulin, °Geraardsbergen, d. Joannes-Franciscus x Agnes Casteur (D.V., Misc. Mechl., nr. 51, p. 151v°) en op 7-7-1767 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 52, p.

leeftijd van de kandidaten bij hun professie bedroeg gedurende de 18e eeuw voor elf onder hen 20 - 25 jaar (65%) en voor zes tussen 25 - 30 jaar (35%).

In 1789 schonken de zusters, tijdens de opstand tegen Jozef II, 30 gouden kronen aan de Partriotten tot aankoop van een kanon.

Bij de inval van het republikeins leger in 1794 werden de zusters van het hospitaal belast met 5000 gulden als bijdrage in de algemene kontributie van 14 november 1792. De aartsbisschop verleende hen op 30 november 1792 de toelating hiertoe 2000 gulden te lenen. Op 14 september 1797 werden de goederen van het hospitaal overgemaakt aan de Kommissie van Openbaren Onderstand. De zusters mochten zich verder wijden aan de verpleging van de zieken, maar werden verplicht hun religieus gewaad af te leggen (3.10.1797).

Het hospitaal had voor de zusters en de zieken een priester die er door de aartsbisschop met de zielzorg werd belast. In 1710 was dit kanunnik de Ruddere (221), in 1740 Philippus Delboven, in 1751 Jo.-Baptist de Bruyn (222). Een pater kapucijn werd als speciale biechtvader aangeduid (223).

e. de zwartzusters.

Deze stichting kwam in de stad tot stand in 1474, ingevolge de pestepidemie waarbij de zieken zelfs door hun familieleden aan hun lot werden overgelaten, op verzoek van de magistraat, bij de bisschop van Kamerijk Joannes van Bourgondië (224), in de nabijheid van de Kapellestraatpoort.

De Zwartezusters volgden de kloosterregel van de H. Augustinus en ontvingen op 15 augustus 1475 van de bisschop van Kamerijk hun statuten. De gemeenschap mocht 12 zusters tellen; aantal in 1540 op 18 gebracht (225). Zij wijdden zich vooral aan de verpleging van zieken en bejaarden ten huize. Ook de dodenwake namen ze ter harte.

De godsdiensttroebelen hadden geen gunstige invloed op de geest van deze instelling. In 1610 heerste in de kommunauteit *grote oneenigheid* en in 1621 was de vrede er nog niet hersteld, daar de overste de tucht onvoldoende deed naleven (226).

---

160); — op 25-6-1781 Anna-Carola (nu zuster Benedicta) van Wetteie, °Maarke, d. Joannes x Maria-Anna de Geijter, tot inkleding (D.V.) en op 11-6-1782 tot professie (Misc. Mechl., nr. 53, p. 239); — op 30-9-1789 tot inkleding van Joanna de Neve, °Denderwindeke, d. Cornelis x Maria-Anna Lumens (Misc. Mechl., nr. 56, p. 158v°) en op 18-10-1790 tot professie (D.V.); — op 7-1-1794 tot inkleding van Barbara (nu Constantia) Taymans (of Tyssens), °Overijse, d. Herman x Marianna Sterckx (Misc. Mechl., nr. 57, 10v°), die op 31-3-1794 het klooster verliet; — op 12-4-1795 Francisca de Mol, °Vollezele, d. Jan-Baptist, tot inkleding (Misc. Mechl., nr. 58, p. 68v°) en tot de professie (Misc. Mechl., nr. 58, p. 76v°).

(221) Misc. Mechl., nr. 37, p. 59v°.

(222) Misc. Mechl., nr. 50, p. 49.

(223) Pater Lucas (29-3-1770); pater Gregorius van Geraardsbergen (28-10-1794).

(224) M. 205.

(225) FR. DE POTTER, *Geschiedenis der stad Aalst*, dl. 3, p. 110, v.; M. 205

(226) D.V. 1621.

Op 9 juli 1611 waren door aartsbisschop Matthias Hovius vernieuwde statuten voor de Zwartzusters te Aalst uitgevaardigd (227). Gaven zij geen voldoening? In elk geval brachten zij niet de verwachte vernieuwing in het kloosterleven.

Na de visitatie van vikaris-generaal Peeter van de Wiele vaardigde aartsbisschop Jacobus Boonen op 20 oktober 1623 voor de kloostergemeenschap, nieuwe statuten uit, waarbij volgende punten werden voorgeschreven :

1. bij het overlijden of de ontslaging door de aartsbisschop van de overste, zouden de zusters een andere kiezen in aanwezigheid van een afgevaardigde van de aartsbisschop:

2. de nieuwe overste zou de eed afleggen van gehoorzaamheid aan de aartsbisschop en beloven te zorgen voor een goede naleving van de regel van Sint-Augustinus;

3. de zusters moesten de overste nedering gehoorzamen en eerbiedigen en zij die dit niet deden moesten worden gestraft;

4. de moeder moest bij langdurige afwezigheid of ziekte, met de raad van de biechtvader een van de zusters in haar plaats aanstellen, aan wie de zusters moesten gehoorzamen; deze zuster verkreeg evenwel geen verworven rechten voor andere dergelijke omstandigheden nadien;

5. de moeder moest er zorg voor dragen dat alles (gebed, eetmalen, slapengaan en opstaan) regelmatig zou geschieden;

6. de moeder en andere zusters moesten de novicen ernstig onderzoeken en hun houding nagaan;

7. het onvangen en kleden van de novicen diende te geschieden met gesloten deuren na onderzoek door de deken; bij de professie moest het haar worden afgesneden;

8. gedurende het proefjaar moest de novice worden onderwezen in het gebedsleven en de deugden, in de regel en de statuten;

9. na een volledig proefjaar zou de novice tot de professie worden toegelaten, die ze aflegt in de handen van de deken;

10. de zusters werden 's morgens en 's middags door een teken opgeroepen tot de kerkgetijden;

11. dagelijks zou men de getijden van O.-L.-Vrouw bidden ('s morgens, metten, lauden, primen en tertsen), waarna de H. Mis (gevolgd van de seksten en nonen);

12. wanneer er in het klooster geen Mis was, dan ging men samen (na de getijden tot de nonen) voor de Mis naar de kapucijnerkerk of de hoofdkerk;

13. de zusters die de getijden niet konden lezen, bidden i. pl. van de metten en de lauden 50 Onze Vaders en Wees Gegroeten en voor ieder ander uurtje 5 Onze Vaders en 5 Wees Gegroeten samen met de zusters in de kerk;

---

(227) M. 205.

14. iedereen, tenzij met toelating of wegens ziekte moest in de goddelijke diensten aanwezig zijn;

15. op Allerzielen zou men het dodenofficie bidden (metten met 9 lezingen + lauden) of 30 Onze Vaders en Wees Gegroeten, evenzo bij het overlijden van een zuster en bij het begin van iedere maand voor de weldoeners en overleden zusters (of 20 Onze Vaders en Wees Gegroeten),

16. om de 14 dagen zouden de zusters biechten en kommuniceren, evenals op de 4 hoogdagen biechten bij de pastoor van Aalst;

17. de zusters in het klooster zouden het samen doen, evenals zij die de zieken verzorgden (werd gewijzigd);

18. in de week zouden de zusters zich na de goddelijke dienst naar hun werk begeven en ieder moest zijn werk trouw verrichten;

19: voor het werk zou men geknield bidden en gedurende het werk was het wenselijk gedurende enige tijd voor te lezen uit *een devot boexken oft leven der heyligen, om alle quaede gepeysen ende onnuttiche clap te beletten;*

20. niemand mocht voortaan in de vrije tijd of 's avonds voor iemand anders werken zonder de toelating van de overste, maar iedereen diende steeds te werken voor het algemeen welzijn;

21. de kloosterpoort diende 's avonds (ten laatste te 20.30 uur) op een bepaalde uur gesloten en 's morgens geopend;

22. de zusters mochten niet uitgaan zonder de toelating van de overste en nooit naar kermissen of bruiloften, noch ergens gaan eten op zon- en feestdagen;

23. voortaan, in overeenstemming met het voorschrift van de bisschoppen van de kerkprovincie, mochten de zusters slechts uitgaan vergezeld van een medezuster, door de overste aan te duiden;

24. de zusters moesten bij het uitgaan niet opvallen, maar stichten, daarom *en zal niemant voortaen curieus gecleet gaen, noch gefronste voorschoiden gebruycken, dan alleenlijck met vier platte ploijen ende sullen draghen een faillie of ten minsten een huycke metten hoedt daerop;*

25. zij moesten hun werk goed volbrengen en niet uitgaan zonder reden;

26. zohaast zieken genezen of overleden waren, moest de zuster naar het klooster terugkeren en er niet blijven om als *maerte dienst te doen;*

27. ieder zuster moest al haar inkomsten overhandigen aan de overste ten dienste van de gemeenschap; niemand mocht iets kopen of verkopen zonder de toelating van de moeder *op pene van swaerlijck gestraft te worden;*

28. de moeder zou regelmatig de huisraad en de klederen van de zusters nazien *ende alle curieusheyt oft overvloedicheijt wechnemen;*

29. de zusters moesten alle *suspecte conversatie met ongelijcke of gelijcke persoonen, tsij geestelijck oft weirlijck* vermijden of aanspreken zonder medezuster, tenzij vader, broeder, of oom, wanneer het om mannen ging;

30. verbod brieven te ontvangen of te schrijven zonder toelating;

31. winter en zomer zou het middagmaal doorgaan te 12 uur en het avondmaal in de winter te 19.30 uur om te 21 uur naar de cel te gaan en 's morgens te 5 uur op te staan, en in de zomer te 19 uur om te 20.30 uur naar de cel te gaan en 's morgen te 4 uur op te staan; de gebeden vóór de maaltijd moest men staande lezen;

32. onder de maaltijd zou men een devoot boekje lezen en 's avonds een deel van de regel, zodat hij wekelijks gelezen werd; steeds moest men er de stilzwijgendheid onderhouden uitgezonderd op de dagen van rekreatie of mits dispensatie van de moeder; een uur rust werd toegestaan na het middagmaal van H. Kruisdag in mei tot H. Kruisdag in september;

33. buiten de maaltijden mochten de zusters niet eten of drinken zonder toelating. *ten dien eynde sal de kelder ende bottelrije met een slot gesloten worden,* waarvan alleen de moeder en een aangeduide zuster de sleutel bezaten;

34. in het klooster zou men vleesderven gedurende gans de advent, evenals op alle woensdagen van het jaar en de twee laatste dagen voor vastenavond; buiten het klooster gold die verplichting niet;

35. in het klooster zouden alle gezonde zusters vasten op de maandagen, woensdagen en zaterdagen van de advent en alle vrijdagen van het jaar, uitgezonderd op de eerste vrijdag na Pasen of wanneer Kerstdag op een vrijdag viel;

36. alle zusters moesten op de *dormpter ende elcke alleene slapen;* men mocht er geen hop, graan of lijnwaad van iemand leggen, daar vreemden er geen toegang hadden;

37. op de slaapzaal zou men van 's avonds tot 's morgens de stilzwijgendheid onderhouden;

38. ook aan tafel moest men de stilzwijgendheid onderhouden; verbod iets uit het klooster aan vreemden te vertellen of tekortkomingen van zusters, tenzij aan geestelijke oversten;

39. er moest eendracht heersen en geen twist of tweedracht; de overtreders dienden gestraft en elke twist vóór zonsondergang bijgelegd;

40. iedere vrijdag, of op een andere dag van de week als de vrijdag op een feestdag viel, zou men kapittel houden ter bestraffing van overtredingen van de regel of de statuten, waarop ook de religieuzen die in de stad zieken verpleegden moesten aanwezig zijn, indien dit enigzins mogelijk was; geknield voor de overste moesten allen schuld spreken en de berisping aanvaarden en de penitentie volbrengen;

41. bij bestraffing of berisping mocht niemand de moeder tegenspreken, onder bedreiging met een zware straf;

42. de aartsbisschop schreef aan de overste voor deze statuten minstens 4 maal per jaar te doen voorlezen, nl. op de vrijdag van kwartertemper, in het kapittel (228).

---

(228) M. 205.

Achteraf verschenen bij deze statuten enkele *addenda*. Aldus bij nr. 6 : de overste diende in alles het voorbeeld te geven, zich vooral beheersen en besturen door goedheid, vooral tegenover de zieke zusters, en in gewichtige zaken de raad inwinnen van de andere zusters;

bij nr. 12 : te 14 uur zouden de zusters samen komen in de kerk voor de vespers en kompleten, waarna zij aan het werk dienden te gaan;

bij nr. 16 : de pastoor van Aalst zou biecht komen horen op zaterdag na het lof en dan mocht men 's anderdaags ook kommuniceren; niemand mocht zaken uit het klooster of van het geeselijk leven aan iemand anders dan aan de overste te kennen geven; niemand mocht meer te biechten of te kommunie gaan dan toegelaten was door de biechtvader;

bij nr. 17 : 's zondags konden de zusters twee en twee naar de hoofdkerk gaan om aanwezig te zijn in het sermoen en zij moesten nadien naar huis terugkeren om in hun kapel Mis te horen en te kommuniceren;

bij nr. 22 : ook 's avonds, en op zon- en feestdagen zelfs 's middags niet, mochten de zusters, ook de moeder niet, uit eten gaan;

bij nr. 25 : de zusters mochten mekaar niet bezoeken, wanneer zij op ziekendienst waren;

bij nr. 26 : de overste zou zoveel mogelijk een oude met een jonge zuster uitsturen en niet twee jonge samen, tenzij in nood; de overste bepaalde welke zusters samen gestuurd werden; de jonge zusters moesten de oude eerbiedigen;

bij nr. 31 : bij het naar de cel gaan zou het licht na een half uur gedoofd worden;

bij nr. 37 : men mocht niet samenkomen op de cellen of elders om in het geheim met mekaar te spreken en wanneer men de stilte moest breken, zou men dit kort doen en in het openbaar;

bij nr. 39 : wie met iemand gekeven had en vóór de avond geen vergiffenis vroeg, zal tot na het herstel van de vrede de laatste plaats bezetten in alle vergaderingen, tenzij de overste een strengere straf zou opleggen;

bij nr. 40 : ook van de gebreken die de moeder niet gezien had of enigzins bekend waren zou men zich op het kapittel beschuldigen;

bij nr. 41 : wie de overste beledigde, moest midden in de refter water en brood eten en daarna geknield vergiffenis vragen; wie dat weigerde te doen, moest dezelfde penitentie ondergaan zolang zij koppig bleef en wie langer dan drie dagen hierin volharde, zou men overdragen aan de oversten (229).

In verband met de voortdurende heersende moeilijkheden werden Pieter van den Wiele, vikaris-generaal, en J. van Wachtendonck, door de aartsbisschop op 15 juni 1634 met een onderzoek gelast. Zij hielden de overste voor dat zij moest toezien dat de regel en de statuten werden onderhouden; dat de onderdanen met zachtheid en *mannelijke stillicheit* werden vermaand, zonder spijtige woorden te spreken en zonder bitterheid; dat bij gedwongen afwezigheid alles in orde en vrede verliep en dat

(229) M. 205.

zij geen onderscheid maakte tussen de zusters, de ouderen met *vreedzaamheid* besturende en de jongere met *behoorlijk respect onderwijsende* (230).

Hierna schreef de aartsbisschop op 18 september 1634 volgende punten voor:

1. Er diende meer aandacht gegeven aan de wederzijdse liefde en de verdraagzaamheid; wie een medezuster beledigde moest vergiffenis vragen vóór zonsondergang;

2. zowel jonge als oudere religieuzen was het verboden: *hun wachten van caerschap, ofte besondere en partijdighe affectie te betonen,* wat in strijd werd geoordeeld *met den ghemeynen vrede;* wie dit voorschrift overtrad, diende gestraft!;

3. in het kapittel mocht men slechts spreken om schuld te belijden of mits toelating van de overste;

4. de in het kapittel opgelegde penitentie moest gewillig ondergaan worden;

5. niemand mocht een medezuster beschuldigen tenzij om de overste in te lichten; niemand mocht de overste *verwijten,* tegenspreken of haar *vermetel oordelen,* onder bedreiding met straf;

6. iedere kloosterlinge mocht zich bij de bisschop beklagen, zonder het weten van de overste;

7. de jonge religieuzen moesten de oudere eerbiedigen;

8. alle religieuzen dienden in *de werckamer* achterklap te vermijden en geen ongunstige nieuwsjes binnen te brengen;

9. de religieuzen mochten de gebreken van een medezuster niet buiten het klooster vertellen;

10. de religieuzen moesten iedere *familiere* omgang met wereldlijke personen vermijden;

11. de religieuzen mochten slechts vijfmaal per jaar bij een buitengewoon biechtvader biechten;

12. *Op de daeghen als de Religieusen ter Heyligher Communien gheweest sullen hebben, ende oock sondaechs ende heylichdaeghs, sullen sij hun soo vele alst moghelijck is, aftrecken van alle uytwendighe conversatie ende vuytgestortheyt met weerelijcke dinghen ende niet hanteren met eenighe persoonen sonder noot, maer hun oeffenen in bidden en goede boecxken te lesen;*

13. de geprofeste zusters mochten niets in eigendom op hun cel bewaren;

14. cel, kist of schapraai dienden steeds open te staan en niet achter slot, zodat de overste er in kon;

15. de moeder-overste diende scherp toezicht uit te oefenen;

16. oock sal se toesien dat niemandt in haere cellen en hebben eenighe trappen, leeren oft voetbancken, waerdeur d'eene in des anders camer

(230) M. 205.

mochte sien oft kijcken oft in haer absentie overclemmen, in verminderinghe vanden ghemeynen vrede;

17. de moeder ontving zelf nog een particuliere instruktie. — Al deze punten moesten trouw worden onderhouden en viermaal per jaar op *kwatertempervrijdag worden voorgelezen (231).*

In 1635 werd aan de zusters vrijdom verleend op 25 zakken tarwe, dienende om brood te bakken, en op evenveel zakken graan om te brouwen, en op drievierden van een vat wijn, per jaar.

Gedurende de 17e eeuw bedroeg het dagloon van een zuster in dienst vier stuivers (232).

De voorschriften van 2 mei 1653 die volgden op de visitatie van de aartsbisschop wijzen er op dat alle misbruiken nog niet waren opgeruimd.

Wat volgt werd aan de zusters voorgehouden :

1. de voorschriften van de Regel dienden trouw te worden onderhouden;

2. de wederzijdse liefde moest trouwer nageleefd;

3. de zusters moesten 's morgens in de kapel de overweging doen en de getijden bidden;

4. de stilzwijgendheid diende onderhouden te worden, vooral op biecht- en kommuniedagen; verbod op mekaars cel te komen zonder toelating van de overste;

5. verbod in de herbergen of op de dorpen buiten de stad de zieken alleen te verplegen;

6. verbod de zieken te verlaten om elders zijn tijd te verliezen;

7. de zusters mochten niet alleen uitgaan en slechts uitzonderlijk deelnemen aan feestmaaltijden, waar zij zich voorbeeldig dienden te gedragen, met verbod er te dansen of overdadig drank te gebruiken; wie het toch deed moest *drij daeghen inden refter voor de ghemeynte haer schult spreken ende ter aerden eten* en bij het hervallen *discipline gheven;*

8. de zusters moesten vriendschappelijk omgaan met elkaar;

9. steeds diende de kloosternaam gebruikt;

10. geen partikuliere vriendschap en geen achterklap;

11. de geest van armoede diende nageleefd in de kleding, die men niet in de eigen cel mocht bewaren;

12. geen eigen geld;

13. eerbied voor de overste;

14. de overste moest een goede novicemeesteres kiezen, die de novicen drie jaar onder haar leiding hield;

15. de overste moest haar volle verantwoordelijkheid dragen, zorgen dat de regel werd nageleefd en iedere vrijdag kapittel houden;

---

(231) Ra. Gent, fonds bisdom Gent, M. 183, p. 165-168.
(232) FR. DE POTTER, *a.w.*, dl. 3, p. 115.

16. nog een laatste oproep om de H. Regel, de Statuten en de voornoemde punten trouw na te leven (233).

Zuster Cathelijne van den Steene, die herhaaldelijk onrechtvaardigheid pleegde en hierom in andere kloosters werd gesekwestreerd om haar tot beterschap te brengen (maar tevergeefs), moest door de overste te Aalst worden opgesloten *in een camerken appart, alwaer sij wercke eten en slaepen sal, verbiedende datmen sal laeten aenspreken van hare vrieden, noch cock van andere persoonen van buyten den huyse (234).*

Als gevolg van de visitatie in 1658 verwees de aartsbisschop op 13 augustus 1658 naar de voorschriften van 1653 en wijzigde artikel 5: de overste zou oordelen of de zusters allleen of met twee de zieken gingen verzorgen; eveneens artikel 11 : de zusters bekwamen de toelating hun klederen ieder afzonderlijk te bewaren, maar de overste mocht ze hen ontnemen, opdat zij deze niet als eigendom zouden beschouwen; artikel 12 diende evenwel stipt nageleefd, zodat de zusters geen eigen geld mochten bewaren. De overste moest de zusters van al het nodige voorzien zorgen voor de tucht en toezien dat de zusters geen overdaad pleegden en zich voornaam gedroegen. Een goede novicemeesteres diende gekozen die de nodige zorg besteedde aan de novicen. Tenslotte werden de zusters opgeroepen hun geestelijk leven te verzorgen en de wederzijdse verdraagzaamheid te beoefenen (235).

Een zuster mocht niet alleen in een herberg een zieke gaan verzorgen, tenzij de overste het wegens het gering aantal zusters toch zou toestaan. Om geen aanstoot te geven aan de leken mochten de zusters nergens avondmaal gaan gebruiken en zelden een noenmaal, en nooit alleen. Wanneer zij ergens genodigd waren, moesten zij steeds matig zijn in eten en drinken en voornaam in hun spreken, en te 16 uur thuis zijn en zich aanmelden bij de overste, die de overtreders moest straffen. De aartsbisschop, die wou dat deze ordonnantiën door iedereen werden onderhouden, verbood enige zuster te verwijten dat zij de schuld zou wezen dat een of andere ordonnantie werd uitgevaardigd (236).

Op 18 juni 1659 bemoeide de aartsbisschop zich opnieuw met de toestand bij de Zwartzusters te Aalst, waar het blijkbaar niet al te best ging. Hij onderstreepte 2 punten :

2. de overste moest door alle zusters geëerbiedigd worden en *gerespecteerd*, zoniet werden de overtreders gestraft;

2. wegens het groot aantal gasten was het voortaan verboden iemand langer dan 2 dagen in het klooster te logeren en dan slechts vader, moeder, zuster of broeder (237).

Op 11 oktober 1668 werd een beslissing getroffen waarbij de Zwartzusters toelating werd verleend, ook voor de pestlijders te zorgen, ten-

(233) Misc. Mechl., nr. 17, p. 243-249.
(234) Misc. Mechl., nr. 17, p. 316, 25-1-1654.
(235) Misc. Mechl., nr. 17, p. 705.
(236) M. 205.
(237) Misc. Mechl., nr. 17, p. 653-655.

zij de stad over andere personen zou beschikken (238). Dit was een gevolg van de afdanking door de wethouders van Aalst van de *pestmeesteresse* Gelijne van de Guchte. Hiervoor ontvingen de zusters een jaarlijks pensioen van 20 pond groot, wanneer er geen besmettelijke ziekte heerste, en het dubbel, samen met het nodige brandhout, wanneer een epidemie woedde. De begoeden dienden bij verzorging 6 gulden te betalen en bij genezing nog 4 pond groot te geven; voor de behoeftigen betaalde de armendis 3 gulden en bij genezing nog 1 pond groot (239). Vikaris-generaal Amatus Coriaché was met deze overeenkomst tussen de magistraat en moeder Monica Raspoet niet akkoord, als wezende in strijd met de *belofte der suyverheyt*. De deken vroeg op 20 juni 1685 het advies van de aartsbisschop, die gunstig adviseerde (240).

Wanneer de overste geen... of minder last had met de zusters, dan had zij er met de paters karmelieten van Aalst, die te vaak op bezoek kwamen in het klooster. De vikaris-generaal schreef op 17 maart 1670 naar de Zwartzusters en de provinciaal van de Karmelieten, waarbij hij aandrong op het naleven van de regel en de plicht aan de overste te gehoorzamen (241). Vikaris-generaal Coriaché kwam naar Aalst, waar hij uit de mond van de zusters de klachten hoorde tegen hun overste, die hij op 17 november 1671 schreef ter gelegenheid van de nakende professie toezicht uit te oefenen bij het feestmaal, opdat er niets zou gebeuren dat ergernis kon geven (242). De aartsbisschop stuurde op 9 februari 1674 opnieuw een ordonnantie aan de Zwartzusters te Aalst, waarin hij schreef het goed te vinden dat zij dagelijks mediteerden en bepaalde dat zij in de week moesten opstaan te 5 uur en op zon- en feestdagen te 4.30 uur. De onderpastoor van Aalst mocht er biecht horen, maar de zusters mochten soms in de loop van het jaar ook biechten bij een bepaalde jezuïet. De aartspriester van het distrikt kreeg opdracht voor het onderzoek bij de inkleding te zorgen (243).

De Aalsterse gemeenschap schijnt wel een lastige geweest te zijn. Op 21 november 1679 diende de aartsbisschop opnieuw te herinneren aan de vroegere voorschriften *die allenskens worden vergeten ende overtreden*. Hij verplichtte op de *capitulaire vergaderingen* zolang een gedeelte van de regel en de voornoemde ordonnantiën voor te lezen, tot wanneer zij driemaal gelezen waren; hij steunde er op de stilzwijgendheid stipt te onderhouden, aangezien de stilte nodig was voor de werking van de Heilige Geest, waar het tegenovergestelde hen *doet vallen in fouten die abominabel sijn voor d'ooghen Gordts als sijn jalousien, affgunstichuyt, achterclap, quaetvermoeden ende gebreck van patientie ende susterlijcke liefde tusschen elckanderen* De moederoverste moest zich laten bijstaan door twee raadszusters en de kapitalen die niet nodig waren, zouden gesloten worden in een koffer of schapraai met drie sleu-

(238) Misc. Mechl., nr. 22, p. 129.
(239) FR. DE POTTER, *a.w.*, dl. 3, p. 116.
(240) M. 205.
(241) Misc. Mechl., nr. 22, p. 220r° - 221v°.
(242) Misc. Mechl., nr. 26, p. 13.
(243) Misc. Mechl., nr. 25, p. 207.

tels (244). De aartspriester moest deze voorschriften meedelen en ook doen naleven (245).

De aartsbisschop zelf kwam op 16 juni 1681 ter plaats om de toestand te onderzoeken, waarbij hij vaststelde dat de liefde onder de zusters begon te verflauwen. Ten gevolge hiervan schreef hij op 24 oktober 1681 :

1. de overste moest allen met goedertierendheid en vriendelijkheid besturen, zodat zij geen reden tot klagen hadden;

2. in geestelijke en tijdelijke zaken zou de moeder met de raadszusters nagaan wat het beste was;

3. de overste moest een *sieckmeesteresse* aanstellen voor de zieke zusters;

4. de giften, geld en goed, geschonken voor de kerk, mochten gebruikt worden ten behoeve van het huis;

5. de scholieren zouden *in hun wereldl. habeyt geproeft worden* gedurende 4 maanden, waarna de gemeenschap zou oordelen of zij tot het noviciaat mochten worden toegelaten en bij de professie zou door de zusters hiervoor worden gestemd, tenzij de moeder en de raadszusters het niet nodig achtten;

6. om de liefde onder de zusters te herstellen, beval de aartbisschop de naleving van de liefde naar het gebod van God (246).

In december 1683 waren er moielijkheden gerezen tussen de zusters omtrent het dragen van *huycken en faillen*. Vier jonge zusters wensten de huik voor iedereen en werden hierbij gesteund door de deken en oudere zusters, terwijl de andere de *faille* wilden voort dragen (247).

Op 14 juni 1688 werd aan de zusters de toelating verleend een linnen kap te dragen; anders dan deze die vroeger door de ziekenzusters werd gedragen (248).

Opnieuw diende de aartsbisschop op te treden tegen de zusters, die van de gelegenheid van het bijstaan van zieken in de stad gebruik maakten om een biechtvader onder de Karmelieten te kiezen; hij meende dat zij zich tevreden dienden te stellen met de door hem benoemde biechtvaders (249).

Op 29 augustus 1692 vaardigde Humbertus-Guilielmus a Precipiano nieuwe statuten uit ter vervanging van deze van 1623 en van de ordonnantieën van 1653, 1658, 1674, 1679, 1681 (250).

Gedurende de 17e eeuw waren de achtereenvolgende oversten van het klooster zuster Elisabeth Blanckaert (1581-1623) en Maria de Man (1623

---

(244) Eén in het bezit van de overste, één van de oudste *discrete* en de derde van de direkteur.
(245) Misc. Mechl., nr. 28, p. 108, 109.
(246) Misc. Mechl., nr. 28, p. 371-373.
(247) M. 205.
(248) *Tegumenti superioris ex panno quo illarum facies in platea magis tegitur* quam altero, quo antehac omnes usae sunt quae infirmis serviebant (Misc. Mechl., nr. 33, p. 513).
(249) Misc. Mechl., nr. 34, p. 113, 30-10-1690.
(250) M. 205.

-1652). Op 6 december 1652 werd de verkiezing van Maria de Clerck goedgekeurd (251) en op 15 juli 1658 deze van zuster Monica Raespoet (252), die werd opgevolgd door zuster Maria Roelants (253). Gedurende drie jaar bestuurde zuster Maria de Raet (254), evenals zuster Clara de Valck (255), die werd opgevolgd door zuster Françoise de Ridder, wiens verkiezing werd goedgekeurd op 7 december 1682 (256). Op 5 augustus 1692 werd de verkiezing van zuster Lowiese van Doorslaers (d'Orslaer) goedgekeurd (257). Haar opvolgster, zuster Maria de Smet, wiens verkiezing op 16 september 1698 werd goedgekeurd (258), bestuurde tot in 1731.

In de *Miscellanea* wordt een regelmatige aanwerving van nieuwe novicen voor het laatste kwart van de 17e eeuw aangegeven (259).

---

(251) Misc. Mechl., nr. 17, p. 173, 174.
(252) Misc. Mechl., nr. 17, p. 607, 608.
(253) M. 205.
(254) Misc. Mechl., nr. 27, p. 100, 3-11-1676.
(255) Misc. Mechl., nr. 28, p. 109, 110, 22-11-1679.
(256) Misc. Mechl., nr. 29, p. 344, nr. 32, p. 500, 501, 27-12-1685.
(257) Misc .Mechl., nr. 34, p. 533, 534, nr. 35, p. 422, 1-9-1695.
(258) Misc. Mechl., nr. 36, p. 100, p. 554, 15-10-1701; nr. 40, p. 51v°, 18-12-1716, p. 234v°, 14-1-1720, p. 307, 12-1-1723 : nr. 45, p. 284, 11-8-1729.
(259) Op 3-2-1650 werd gestemd over de aanvaarding van Petronilla Beeckmans en Maria de Raet; — op 30-6-1656 over de professie van Pauline van Geert; — op 25-6-1657 over de kleding van Margareta de Drijver, °Aalst; — op 2-5-1666 over de professie van Joanna Nevejans; — op 26-4-1670 over de professie van Theresia de Brakelere, °Steenhuize, d. van Laureys x Suzanne Roels; — op 20-10-1671 over de kleding van Catharina Breys, d. van Gillis x Anneken Deckers; — op 28-1-1672 over de professie van Josijnken van Biesen, d. van Peter x Elisabeth van Roy (M. 205). Toelating werd verleend op 15-5-1673 tot de inkleding van Maria Paesemans (Misc. Mechl., nr. 23, p. 42) en op 7-4-1674 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 23, p. 48); — op 3-10-1674 tot de inkleding van Francisca Blondeel, d. Jan-Joos x Elisabeth van Santen (Misc. Mechl., nr. 25, p. 293; — op 8-8-1676 tot de inkleding van Anne Stevens, °Edingen, d. Marcel (Misc. Mechl., nr. 27, p. 69); — op 13-9-1681 tot de professie van Barbara Fostier (Misc. Mechl., nr. 28, p. 343); — op 17-3-1682 tot de professie van Adriane de Meijer (M. 205); — op 14-6-1683 tot de inkleding van Maria de Smet (Misc. Mechl., nr. 29, p. 455) en op 10-5-1684 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 32, p. 89); — op 29-1-1686 tot de aanvaarding van Anna van der Slachmeulen (Misc. Mechl., nr. 33, p. 17), op 8-6-1686 tot haar inkleding (Misc. Mechl., nr. 33, p. 108) en op 4-6-1687 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 33, p. 332); — op 1-9-1687 Elisabeth van Santen tot de inkleding (Misc. Mechl., nr. 33, p. 374) en op 14-9-1688 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 33, p. 554); — op 2-5-1689 tot de aanvaarding van Maria van Lint (Misc. Mechl., nr. 34, p. 49), op 26-9-1689 tot haar inkleding (Misc. Mechl., nr. 30, p. 57, nr. 31, p. 35) en op 3-10-1690 tot de prafessie (Misc. Mechl., nr. 34, p. 104); — op 14-10-1693 tot de inkleding van Elisabeth de Cock (Misc. Mechl., nr. 35, p. 144) en op 13-10-1694 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 35, p. 273); — op 25-9-1695 tot de professie van Francisca Moons en Anna X., *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 426); — op 5-10-1696 tot de inkleding van Catharina van Goethem, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 604). — Op 26-9-1682 werd aan het klooster de toelating verleend Adriana Meyers, novice, naar huis te sturen *als haer ongesontheyt haer sal permitteren te connen gaen* (Misc. Mechl., nr. 29, p. 293).

Op 29 juni 1703 kwam vikaris-generaal Van Susteren visitatie houden in het klooster (260).

Op 29 oktober 1719 bezocht de kardinaal het klooster van de Zwartzusters, dat 14 religieuzen telde te Aalst en twee te Gent. Bij die gelegenheid werd de toelating gevraagd meer kloosterlingen te mogen aanvaarden. In verband met dit bezoek schreef de aartsbisschop op 4 november, dat hij er de toestand uitstekend vond en verleende de toelating, wegens de hoge ouderdom en de invaliditeit van sommige zusters, zoveel novicen boven de 16 te aanvaarden, als zij konden onderhouden, zonder evenwel het klooster met schulden te belasten. Daartoe mochten op een paar kamers cellen worden ingericht (261).

Op 27 maart 1736 werd vanwege het aartsbisdom toegelaten gedurende de paastijd, wanneer de aartspriester er verbleef, vlees te gebruiken op de dagen waarop het anders voor de zusters verboden was. Het werd aan het oordeel van deken overgelaten, aan wie dit schrijven was gericht (262).

Was de toestand uitstekend in 1719, toch schijnt deze minder gunstig geëvolueerd in 1744. De tucht liet er blijkbaar te wensen over, zodat aan de deken gevraagd werd maatregelen te treffen. De oudere zusters vooral ontstichtten de jongere door hun gebrek aan eerbied tegenover de overste (263).

Wegens het groot aantal zieken en de onrustige tijd verleende de aartsbisschop op 13 november 1745 de zusters de toelating wanneer het nodig was, alleen zieke ouders, broers of zusters buiten de stad te gaan verzorgen. Zodra de rust was weergekeerd, diende men de statuten op dat punt opnieuw trouw na te leven (264).

De vikaris-generaal *sede vacante* verleende op 29 mei 1759 aan de deken het recht de rekeningen te aanhoren en *scholares* tot het klooster toe te laten (265).

Op 11 januari 1771 verleende de aartsbisschop de gewone biechtvader machtiging tot dispenseren op de verplichting van het vleesderven op alle woesdagen van het jaar, op de twee dagen vóór vastenavond en gedurende geheel de advent opdat de zusters niet zouden genoodzaakt wezen *dieren visch te coopen (266)*.

---

(260) Misc. Mechl., nr. 37, p. 21v°.
(261) C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 196; M. 205.
(262) L. E. I., 12 : *considerans paupertatem monasterii.*
(263) *Met droefheyt verstaen hebbende dat eenige, self van d'oudste Religieusen van 't klooster der Swerte Susters binnen Aelst, dewelke souden moeten de andere stichten door goedt exempel, tot groot schandael van de gemeynte wederspannig sijn aen de Moeder (dewelke onder haer bekleet de plaetse van Godt) ende haer door bittere woorden en werken lasteren ende het respect benemen...* Daarom krijgt deken Godefridus Reinders opdracht de misdadige religieuzen... *volgens sijn goedt duncken te straffen ende in penitentie te stellen, tot dat sij door de goddelijke genade sullen wederkeeren tot haere religieuse plicht en goed leven* (L. E., I, 67, 7-10-1744). Ook bij C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 196.
(264) L. E. II, 11.
(265) L. E. II, 38.
(266) Misc. Mechl., nr. 51, p. 239.

In 1773 was er wat heen en weer geschrijf met het aartsbisdom omwille van de biechtvaders. Er waren drie gewone biechtvaders nl. de deken, onderpastoor De Wolf en de onderpastoor van het begijnhof, zodat de aartsbisschop het overbodig vond er een buitengewone te benoemen (267).

Op 18 september 1791 gaf de aartsbisschop aan Joanna van der Heyden (ongehuwd, 42 jaar oud), van Hofstade, die dienstmeid was in het klooster, de toelating om in het klooster levenslang kost, inwoon en kleren te hebben, dit voor haar werk en een legaat van 800 gulden aan het klooster (268).

Zuster Joanna de Brouwer werd in 1731 tot overste verkozen (269) en bleef dit tot bij haar overlijden in 1757, wanneer zij werd opgevolgd door zuster Victoria de Clippel (270), die overste bleef tot bij haar overlijden op 10 augustus 1781. Zuster Augustina van Eeckhoudt werd op 24 augustus 1781 als nieuwe overste gekozen (271), en werd in 1802 opgevolgd door Scholastica de Loose (272).

Gedurende de 18e eeuw groeide de kommunauteit voortdurend aan, ondanks de kleine en grotere moeilijkheden, die moesten overwonnen worden (273). Van de geprofesten tussen 1700 en 1770 was er één van

---

(267) L. E., IV, 36 (3-9-1773), 37 (27-10-1773).

(268) Misc. Mechl., nr. 55, p. 217r°.

(269) Misc. Mechl., nr. 46, p. 4r°, 11-2-1731, p. 221v°, 16-2-1734, nr. 47, p. 143, 8-3-1737, nr. 49, p. 65, 20-3-1740, p. 236v°, 28-5-1743, nr. 49, p. 104v°, 5-7-1746, p. 227r°, 4-7-1749, nr. 50, p .124v°, 24-10-1753.

(270) Misc. Mechl., nr. 50, p. 210v°, 24-3-1757, nr. 52, p. 14v°, 22-3-1760, p. 82v°, 24-3-1763, p. 136, 12-4-1766, nr. 51, p. 196, 9-4-1769 ,op 8-5-1775 (D.V.), op 12-5-1778 (D.V.)

(271) Misc. Mechl., nr. 53, p. 224v°, nr. 56, p. 24v°, 1-9-1784, p. 97 7-9-1787; herkozen op 31-8-1790 en 30-8-1793.

(272) Misc. Mechl., nr. 58, p. 123v°, 11-3-1802.

(273) Toelating werd verleend op 26-1-1702 Anna Bellens te professen (Misc. Mechl., nr. 38, p. 2v°; — op 16-8-1706 Philippa de Smet te professen en Judoca Beckaert, scholaris, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 38, p. 224); — op 9-2-1715 Elisabeth van Achter, °Geraardsbergen, d. Jacobus x Marie Bernaerts, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 39, p. 229v°); — op 6-4-1717 Cecilia Ringoot, °Moorsel, d. Hilduaert x Josijne van der Meersch, te professen (Misc. Mechl., nr. 40, p. 73); — op 17-6-1720 Philippina van Linthaut, °Merchtem, d. Frans x van Herbrugghe, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 40, p. 255v°) en op 3-7-1721 als zuster Dorothea te professen (Misc. Mechl., nr. 40, p. 280v°); — op 10-7-1722 Marie-Catharina la Port, °Eindhoven, d. Joannes x Elisabeth van Asten, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 40, p. 299v°) en op 9-7-1723 als zuster Aldegundis te professen en Anna-Catharina Baeyens, °Erpe, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 40, p. 314) en op 16-7-1724 als zuster Victoria te professen (Misc. Mechl., nr. 40, p. 335); — op 16-12-1722 Theresia van den Berghe, °Aalst, d. Henrick x Catharina Landuyt, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 40, p. 305v°) en op 11-12-1723 als zuster Constantia te professen (Misc. Mechl., nr. 40, p. 323); — op 7-10-1724 Adriana van Laetem, °Ophasselt, d. Franciscus x Petronella van de Maele, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 45, p. 4v°) en op 11-10-1725 als zuster Rosalia te professen (Misc. Mechl., nr. 45, p. 74); — op 25.10-1730 zuster Catharina Reinenboth (of Renneboge), d. Jan x Catharina de Strooper, *scholaris*, te professen en Joanna Pellier, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 45, p. 353); — op 3-8-1731 Petronilla Govaert, d. Guilliam x Catharina de

Brucker, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 46, p. 31) en op 31-7-1732 te professen (Misc. Mechl., nr. 46, p. 109); — op 25-10-1731 zuster Dorothea Baljus (of Balluy), d. Gillis x Josina de Smet, te professen (Misc. Mechl., nr. 46, p. 49r°); — op 15-1-1733 Agnes de Latthouwer, d. van Adriaen x Catharina Wiels, te professen (Misc. Mechl., nr. 46, p. 143v°); — op 1-6-1733 Petronilla Ooghe, d. Jan x Maria de Ville, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 46, p. 169) en op 5-6-1734 als zuster Constantia te professen (Misc. Mechl., nr. 46, p. 244v°); — op 22-10-1733 Catharina Verleijsen, d. Josephus x Catharina Mertens, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 46, p. 198v°) en op 16-10-1734 als zuster Maria te professen (Misc. Mechl., nr. 47, p. 6v°); — op 26-8-1735 Maria-Anna de Valck, d. Hendrik x Petronilla van Couter, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 47, p. 54v°) en op 22-8-1736 te professen (Misc. Mechl., nr. 47, p. 117); — op 25-10-1735 Petronilla de Clippele, d. Jan x Josina Brakelere, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 47, p. 63) en op 17-10-1736 te professen (Misc. Mechl., nr. 47, p. 126v°); — op 31-12-1736 Petronilla van Biesen, d. Peter x Catharina van de Perre, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 47, p. 136v°) en op 16-12-1737 als zuster Bernardine te professen (Misc. Mechl., nr. 47, p. 192); — op 24-3-1739 Anna-Maria van Malder, d. Antoon x Anna-Maria de Gols, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 48, p. 13) en op 20-3-1740 als zuster Angelina te professen (Misc. Mechl., nr. 48, p. 65); — op 9-8-1740 Catharina Wesemael, d. Adriaan x Catharina Wouters, en Jacoba Mertens, d. Jan-Baptist x Lisbet Hofmans, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 48, p. 78v°) en op 27-7-1742 als zuster Theresia W. en zuster Francisca M. te professen (Misc. Mechl., nr. 48, p. 115v°); — op 5-11-1745 Catharina van Mulders (of de Mulder), d. Joannes x Anna de Smet, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 49, p. 81r°) en op 10-11-1746 als zuster Constantia te professen (Misc. Mechl., nr. 49, p. 117v°); — op 23-10-1747 Maria Verbeeck, d. Jan x Maria de Brandt, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 49, p. 157r°) en op 15-11-1748 als zuster Clara te professen (Misc. Mechl., nr. 49, p. 199); — op 4-7-1749 Petronilla Vonck, d. Jan x Livina Slachmulder, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 49, p. 266v°); — op 4-7-1752 Maria Anna Spelthorens, d. Christiaan x Livina de Beer, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 50, p. 80) en op 12-7-1755 te professen (Misc. Mechl., nr. 50, p. 114v°); — op 18-1-1754 Joanna Goesens, d. Jacobus x Maria Graselle, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 50, p. 128); — op 20-9-1759 Judoca Pots, °Denderleeuw, d. Petrus x Anna Couck, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 51, p. 29v°), die op 10-10-1760 als zuster Joanna werd geprofest (D.V.); — op 15-1-1765 Judoca van Eeckhoudt, °Erembodegem, d. Joannes x Anna Reyniers, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 52, p. 121v°) en op 16-1-1766 als zuster Augustina te professen (Misc. Mechl., nr. 52, p. 121v°); — op 20-12-1768 Norberta-Cornelia de Coster, °Ninove, d. Adriaan x Anna-Maria Bulterijs, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 52, p. 190v°), die op 23-6-1769 als zuster Elisabeth professie deed (D.V.); — op 9-1-1770 Maria-Constantia Nerinckx, °Voorde, d. Franciscus x Maria-Anna de Groot, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 52, p. 233v°) en op 10-1-1771 als zuster Agatha te professen (Misc. Mechl., nr. 52, p. 238v°); — op 16-7-1770 Joanna-Maria van Cutsem, °Borchtlombeek, d. Jo-Baptist x Catharina Geeroms, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 52, p. 254v°) en op 9-7-1771 als zuster Catharina te professen (Misc. Mechl., nr. 53, p. 16); Maria-Josepha de Vroede, °Sint-Pieters-bij-Edingen, d. Jacobus x Elisabeth Daminet, werd op 18-9-1775 ingekleed, maar als zuster Dorothea deed zij slechts professie op 21-7-1777, daar zij nog te jong was (D.V.); op 22-1-1776 werd Maria Coppens, °Haaltert, d. Franciscus x Josina Walkiers, ingekleed en op 27-1-1777 als zuster Agnes geprofest (D.V.); Judoca de Pelsmaecker, °Denderhoutem, d. Paulus x Joanna Buijl, werd op 27-4-1779 ingekleed en op 22-5-1780 als zuster Anne-Maria geprofest (D.V.); Joanna de Vos, °Sint-Kornelis-Horebeke, d. Petrus x Anna-Ludovica Timmerman, werd op 12-2-1781 ingekleed en deed op 15-4-1782 professie als zuster Beatrix (D.V.); — op 1-2-1781 Maria-Ludovica Goossens in te kleden (Misc. Mechl., nr. 53, p. 203); Maria-Ludovica Cop-

minder dan 20 jaar, waren er 16 van 20 en 25 jaar en zes tussen 25 en 30 jaar en één meer dan 30 jaar (274); van de 23 geprofesten tussen 1760 en 1801, waarvan wij de geboorteplaats kennen, was er geen enkele uit de stad zelf, maar 12 kwamen uit de onmiddellijke omgeving.

In 1794 werd het klooster, dat 20 zusters telde, door de Fransen belast met 1000 gulden, en in 1796 werden ze uit hun klooster verdreven, waarvan de gebouwen openbaar werden verkocht.

2. De kloosterzusters te ASSE.

Het Onze-Lieve-Vrouwenhospitaal werd gesticht omstreeks 1200 en viel onder de bevoegdheid van de hertog van Brabant, die de gasthuismeester aanstelde.

Het gasthuis schonk verblijf aan 8 of 9 *proveniers* of arme gasten die er vast verblijf, kost en inwoon hadden. De zusters verleenden ook

---

pens, °Welle, d. Judocus x Maria-Anna Goossens, *scholaris*, werd op 12-2-1781 ingekleed en op 23-9-1784 geprofest (D.V.); Judoca de Pelsmaeker, °Denderhoutem (nicht van de hogergenoemde Judoca), d. Adrianus x Elisabeth Buijl, werd op 15-4-1782 ingekleed en op 27-4-1785 slechts (daar ze te jong was) als zuster Victoria geprofest (D.V.); — op 19-9-1782 Maria-Anna Schandevijl, °Denderhoutem, d. Peeter x Anna-Catharina Wijnant, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 55, p. 14) en op 18-8-1783 als zuster Monica te professen (Misc. Mechl., nr. 55, p. 37); — op 3-7-1783 Anna-Maria Haegeman, °Denderwindeke, d. Adriaan x Anna-Cornelia van Erderghem, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 55, p. 34) en op 28-7-1784 te professen als zuster Bernarda (Misc. Mechl., nr. 56, p. 24); — op 4-10-1784 Joanna Maria de Loose, °Haaltert, d. Jo-Baptist x Marie-Josine Meganck, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 26v°) en op 18-10-1785 als zuster scholastica te professen en Joanna-Maria de Smet, °Kerksken, d. Antonius x Elisabeth Lievens, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 56r°) en op 4-10-1786 als zuster Rosa te professen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 78); — op 6-4-1785 Christine de Graeve, °Erondegem, d. Judocus x Joanna de Saedeleer, scholaris, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 41v°) en op 12-4-1786 als zuster Benedicta te professen (Misc. Mechl., nr. 56, 68v°); — op 29-3-1787 Joanna Hendrickx, °Haaltert, d. Judocus x Catharina Lanckman, *scholaris*, en Maria Goossens (0. 27 jaar), °Denderwindeke, d. Fransiscus x Joanna Roosens, *scholaris*, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 89v°) en op 10-3-1789 als zuster Carola H. en op 31-3-1790 als zuster Theresia G. te professen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 136, 177); — op 20-3-1788 Anna-Maria van de Voorde, °Merchtem (0. 27 j.), d. Antonius x Joanna-Maria Kuijt, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 113), die op 14-4-1789 als zuster Regina professie deed (D.V.); — op 30-9-1789 Maria-Theresia van Herreweghen (o. 25 j.), °Denderwindeke, d. Petrus x Anna-Maria de Vos, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 56, p. 158v°) en op 22-10-1790 als zuster Dominica te professen (Misc. Mechl., nr. 55, p. 188v°); — op 31-3-1790 Coleta Moreels, °Burst, d. Petrus x Maria-Catharina Callebaut, als zuster Maria-Josepha te professen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 177); — op 11-9-1790 Joanna de Neve te professen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 206v°); op 13-10-1794 Florentine van den Steene, °Haaltert, d. Guilliam x Catharina Callebaut, in te kleden (Misc. Mechl., nr. 58, p. 56), die op 7-10-1795 als zuster Agatha werd geprofest (D.V.); op 7-10-1795 werd zuster Dorothea de Sadeleer, °Haaltert, ingekleed en — ingevolge de tijdsomstandigheden — slechts op 12-9-1801 geprofest (D.V.) .— In de dekenale verslagboeken van L. Rommes en J.J. van Keerbergen komt de datum van inkleding en van professie voor, waartoe de aartsbisschop aan de deken van het distrikt Aalst de toelating verleende.

(274) M. 205.

tijdelijk nachtverblijf aan doortrekkende reizigers, arme pelgrims en bedelaars.

Met die proveniers liep het omstreeks 1560 wat verkeerd, zodat de dorpsheer Jan II de Cotereau op 9 juli 1559 een reglement uitvaardigde, waarbij hen o.m. een speciale kleding werd voorgeschreven en andere eisen gesteld (275).

Het beheer van het hospitaal kwam toe aan de dorpsheer, die zich hierin liet vervangen door de magistraat, die op zijn beurt twee gasthuismeesters aanduidde.

Tijdens de godsdiensttroebelen werd het gasthuis in 1585 verwoest. Het zou heel wat decennia duren vooraleer aan de heropbouw werd gedacht.

In de dekenale verslagen uit de eerste helft van de 17e eeuw is er wel sprake van een ontvanger en van de rekeningen van het hospitaal, maar de kloostergemeenschap schijnt uitgestorven.

Op 12-7-1644 stuurde de magistraat van Asse een verzoek aan de dorpsmevrouw Maria de Cotereau, om een oplossing te vinden voor het vervallen gasthuis, waarvan de goederen 345 gulden en 41 mudden 3 sisters rogge opbrachten. Mevrouw liet de kapel herstellen en een gedeelte van het hospitaal onder dak brengen voor zusters, die ze tevergeefs zocht te Brussel en te Leuven. Ten slotte werd een oplossing gevonden in de overkomst van een ganse kloostergemeenschap uit Hulst (276). Na de inname van de stad door de Staatsen was het leven voor de zusters er praktisch onmogelijk geworden, zodat zij in 1646 uitweken naar Sint-Niklaas waar zij tijdelijk een onderkomen vonden, terwijl zij naar een werkterrein uitkeken. Dit vonden zij in 1647 te Asse. In dat jaar, op 18 november, sloot de overste zuster Elisabeth van de Putte een overeenkomst met mevrouw de Cotereau, die reeds op 19 november door de aartsbisschop werd goedgekeurd. Hij liet hen tot het aartsbisdom toe om er te leven volgens hun vroegere statuten. Trouwens reeds op 11 november 1647 had mgr. Triest, bisschop van Gent, op wiens grondgebied zij gevestigd waren, voor hen een aanbeveling geschreven.

De overeenkomst tussen de mevrouw van Asse en zuster Elisabeth van de Putte bestond uit 22 punten (277):

1. de vervallen gebouwen, die dienst deden als *herberge ende schuylplaetse van bedelaers ende vagebonden,* zou mevrouw de Cotereau en haar familieleden laten herstellen en tevens een kapitaal van haar fa-
haar familieleden laten herstellen en tevens een kapitaal van 6000 gulden
vastleggen tot het stichten van een wekelijkse mis voor haar echtgenoot, haar zelf en verwanten;

(275) Cfr. J. SPANHOVE, *Gasthuisleven te Asse rond 1560,* p. 6.
(276) De kloostergemeenschap werd op verzoek van de magistraat vanuit Antwerpen te Hulst gesticht in 1603.
(277) Kopie van deze overeenkomst en van de goedkeuring ervan door de aartsbisschop werd mij bereidwillig bezorgd door eerw. pater J. Spanhove.

2. de mevrouw was bereid voor de nodige gebouwen te zorgen, zowel voor de cellen van de zusters als voor een kwartier voor de mannen en een voor de vrouwen;

3. de zusters dienden de regel te volgen van de H. Augustinus, waarvan de eerste overste door mevrouw Cotereau mocht worden benoemd, mits de goedkeuring door de aartsbisschop; de volgende overste zou door de zusters worden gekozen;

4. de overste zou gehoorzaamheid beloven aan de aartsbisschop en trouw haar taak vervullen;

5. vóór de aanvaarding van een kandidate moest de mevrouw de toelating verlenen en voor de inkleding en professie de aartsbisschop, de overste en de zusters;

6. het aantal zusters mocht niet meer dan 15 en niet minder dan 9 of 10 bedragen, die dagelijks het *De profundis* dienden te bidden voor de overleden (her)- stichteres en haar familie;

7. de novicen dienden wettige kinderen te zijn, 18 jaar oud, geestelijk en lichamelijk geschikt, en samen met de uit Hulst verjaagde zusters er na de goedkeuring door de aartsbisschop de levensregel volgen;

8. er mochten geen zusters buiten het hospitaal vernachten, tenzij om de zieke familieleden van de mevrouw te gaan verzorgen, waartoe 2 zusters moesten worden gezonden;

9. de zusters moesten de arme zieken van Asse onderdak en kost verlenen, zij *die door siekte niet gaen en connen om voor der lieden deuren haeren nootdruft te bidden;*

10. de zusters moesten ook de stervenden bijstaan en zorgen dat zij de sakramenten ontvingen;

11. de overste zou de grafmaker vergoeden voor het graf van een overledene in het gasthuis;

12. alle zieken van Asse konden voor 14 dagen, een maand of meer in het gasthuis opgenomen worden, mits betaling volgens hun bezit van hoogstens 9 stuivers daags en van 6 stuivers door de armendis voor de armen;

13. de pastoor van het gasthuis, die *soo wel die nederduytsche als walsche taele* moest kennen, zou benoemd worden door de aartsbisschop mits de goedkeuring van de heer van Asse;

14. de pastoor moest iedere zondag voor de zusters en de zieken mis lezen en voor de zusters prediken, die terwille van de zieken niet naar de parochiekerk konden gaan, waarvoor de overste hem diende te vergoeden;

15. de pastoor zou iedere donderdag het lof doen ter intentie van mevrouw;

16. de pastoor zou de zieken regelmatig bezoeken en bedienen;

17. de overste mocht een bekwame zuster aanduiden die, mits een vergoeding, 12 of meer meisjes mocht leren *lesen, schrijven, naijen ende andere werken* in een afzonderlijke kamer;

18. de overste mocht een kleine vergoeding vragen van de kandidaten die in het klooster werden opgenomen;

19. de mevrouw mocht zelf, of door twee door haar of haar nakomelingen benoemde personen toezicht uitoefenen op het tijdelijke;

20. de overste zou een dubbel van de rekeningen en van alle papieren ontvangen;

21. de rekeningen dienden in het gasthuis voorgelegd aan de aartsbisschop en de mevrouw of hun vertegenwoordiger en dit *gratis ter liefde Gordts ende des evenaesten;*

22. moest de stichting komen te vervallen dan zou de gefundeerde mis, het lof en het *De profundis* geschieden in de parochiekerk, door de overste te vergoeden.

Verder stelde mevrouw Maria de Cotereau de aartsbisschop voor zuster Elisabeth van de Putte en haar gemeenschap hier te aanvaarden en de beschikking te geven over het gasthuis en de goederen ervan, en vroeg de aartsbisschop de goedkeuring van deze overeenkomst.

Op 27 november 1647 verhuisden zuster Elisabeth van de Putte samen met haar 13 medezusters (278) van Sint-Niklaas naar Asse, met have en goed geladen op 42 wagens, waar zij hun intrek namen in een gebouw dat slechts onder dak stond, zonder vensters of zoldering. Zuster Elisabeth bleef overste tot bij haar overlijden op 16 oktober 1679. Zij werd opgevolgd door Geertrudis Coene, die ontslag nam in 1697 wegens blindheid († 8-1-1710). In haar plaats werd zuster Stoffelina Eenens gekozen op 25 april 1697 (279). De verkiezing van zuster Josina Beeckman als haar opvolgster werd op 30 mei 1703 goedgekeurd (280). De verkiezing van haar opvolgster greep plaats in 1718 in de persoon van zuster Catharina Linthaut (281), die gedurende drie jaar de taak van overste zou waarnemen te Damme (282), maar inmiddels blijkbaar ook te Asse dezelfde taak bleef vervullen (283). Haar opvolgster was zuster Anna-Catharina de Cort, die in 1728 tot overste werd herkozen (284). Van 1738 tot 1741 werd het bestuur opnieuw waargenomen door zuster Catharina Linthaut (285), waarna de voorgaande overste haar vroegere taak hernam (286). Tijdelijk als helpster van de overste aangeduid (287),

---

(278) Cfr. de namen van de zusters in J. SPANHOVE, *De Gasthuiszusters van Hulst-Asse te Sint-Niklaas in 1646-1647,* in *Ascania-Bibliotheek,* 1966, p. 9-11. Minstens 10 van de 14 stamden uit Antwerpen.

(279) Misc. Mechl., nr. 35, p. 660; nr. 36, p. 358, 12-5-1700.

(280) Misc. Mechl., nr. 38, p. 89v°; nr. 38, p. 216v°, 217, 4-6-1706; nr. 37, p. 56v°, 5-6-1709; nr. 42, p. 41v°, 30-5-1712; nr. 39, p. 260v°, 5-6-1715.

(281) Misc. Mechl., nr. 40, p. 160, 8-6-1718.

(282) Misc. Mechl., nr. 40, p. 267, 12-11-1712. — Vermoedelijk bleef deze benoeming zonder uitwerking.

(283) Misc. Mechl., nr. 40, p. 667v°, 19-11-1720; nr. 40, p. 305, 25-11-1722.

(284) Misc. Mechl., nr. 45, p. 247v°, 19-12-1728; nr. 46, p. 81r°, 25-1-1732.

(285) Misc. Mechl., nr. 47, p. 196v°, 7-2-1738.

(286) Misc. Mechl., nr. 48, p. 100, 20-2-1741; nr. 49, p. 13, 13-3-1744, p. 132, 11-3-1747, p. 248, 12-3-1750; nr. 50, p. 111, 15-5-1753; nr. 51, p. 14v°, 20-5-1759; nr. 51, p. 88, 15-5-1762; † 13-12-1762 (74 j. oud).

(287) Misc. Mechl., nr. 51, p. 101v°, 24-10-1762.

werd zuster Joanna-Maria van den Houte haar opvolgster nog gedurende datzelfde jaar (288). In 1768 nam zuster Maria-Josina Hauwe, van Wichelen, de bestuurstaak over (289) tot 1778, wanneer het roer overging in de handen van Maria-Theresia de Smet (290), die aanbleef tot 1794; zij werd opgevolgd door zuster Maria-Anna de Doncker (291).

De rekrutering van nieuwe kandidaten verliep in het begin niet al te best. De eerste, een kandidate van Asse, werd aangeworven in 1655/56 (292), gevolgd door een nieuwe kandidate in 1665 (293); hierna volgde een regelmatig aanvaarden van nieuwe kandidaten, vermoedelijk naargelang een plaats vrijkwam (294) en vanaf het einde van de 17e eeuw gerekruteerd onder de *scholares* (295).

---

(288) Misc. Mechl., nr. 51, p. 105, 14-12-1762, p. 145v°, 16-12-1765.

(289) Misc. Mechl., nr. 51, p. 177v° ,11-3-1768; nr. 53, p. 14v°, 12-3-1771, p. 122, 22-5-1777; † 9-4-1778.

(290) Misc. Mechl., nr. 53, p. 140, 28-4-1778, p. 215v°, 9-5-1781; nr. 56, p. 23v°, 2-6-1784, p. 92r°, 4-6-1787, p. 192, 10-6-1790; nr. 57, p. 4, 15-6-1793; † 1-10-1794 (83 j. oud).

(291) Misc. Mechl., nr. 58, 11-10-1794, p. 124; 6-10-1797, 6-4-1802.

(292) Zuster Barbara de Greve, geprofest 6-8-1657, † 18-5-1683.

(293) Zuster Elisabeth van den Bossche °Asse, geprofest 22-1-1667, † 21-7-1684.

(294) Toelating tot professie werd verleend op 12-4-1674 aan Josina Beeckmans (Misc. Mechl., nr. 23, p. 70); — op 5-6-1682 tot de inkleding van Elisabeth van Langenhoven en Catharina de Bisschop (Misc. Mechl., nr. 29, p. 126) en op 28-5-1683 tot hun professie (Misc. Mechl., nr. 29, p. 443); — op 24-7-1688 tot de aanvaarding van Joanna Lowies, °Asse (Misc. Mechl., nr. 33, p. 529), op 25-6-1690 tot haar inkleding (Misc. Mechl., nr. 31, p. 6v°) en op 30-5-1690, tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 31, p. 116) († 29-6-1741); — op 19-5-1691 tot de inkleding van Anna Bailliu, °Krokegem (Misc. Mechl., nr. 34, p. 253) en op 22-5-1692 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 34, p. 500) († 24-10-1741); — op 15-9-1695 tot de inkleding van Catharina van Linthaudt, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 424) en op 6-9-1696 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 35, p. 588); — op 15-9-1700 tot de professie van Elisabeth Meert (Misc. Mechl., nr. 36, p. 394); — op 12-10-1701 tot de aanvaarding van Catharina van Mulder en Maria van Zeebroeck, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 36, p. 552); — op 8-3-1706 tot de inkleding van Barbara van den Heuvel (Misc. Mechl., nr. 38 p. 212) en op 1-4-1707 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 38, p. 245); — op 8-3-1706 tot de aanvaarding van Theresia Falcon en Agnes Melo, *scholares* en novicen (Misc. Mechl., nr. 38, p. 212); — op 3-4-1709 tot de inkleding van Anna-Maria de Corte, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 38, p. 301v°) en op 11-4-1710 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 38, p. 337); — op 6-7-1715 tot de professie van Benedictine Clauwaert (Misc. Mechl., nr. 39, p. 266); — op 11-5-1718 tot de inkleding van Benedicta Sas, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. nr. 40, p. 157) en op 27-4-1719 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 40, p. 201v°); — op 11-5-1718 tot de inkleding van Josina Peeters en Joanna van den Houten, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 45, p. 64v°) en op 5-9-1726 tot hun professie (Misc. Mechl., nr. 45, p. 126r°, v°); — op 11-9-1727 tot de inkleding van Carolina de Mol, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 45, p. 189) en op 1-9-1728 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 45, p. 232v°); — op 2-10-1729 tot de inkleding van Henrica Leemans, *scholaris*, °Asse (Misc. Mechl., nr. 45, p. 296v°) en op 27-9-1730 tot haar professie en tot inkleding van Maria-Theresia de Smet (Misc. Mechl., nr. 45, p. 347v°), voor wie op 11-10-1731 de toelating tot de professie werd verleend (Misc. Mechl., nr. 46, p. 47v°); — op 17-8-1738 tot inkleding van Agnes de Mol (Misc. Mechl., nr. 47, p. 277v°) en op 22-9-1739 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 48, p. 44r°); op 24-9-1742 tot de inkleding van Maria-Anna Linthout (Misc. Mechl., nr. 48, p. 191v°) en op 23-10-1743 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 48,

Wanneer de zusters van Sint-Niklaas naar Asse overkomen heerste er een vreedzame geest en beklaagden de zusters zich slechts over Jenneken Rogiers, die te Hulst de *apotiquerie* bestuurde, en nu opstandig was en zonder eerbied voor de overste (296).

In 1688 telde het klooster slechts negen religieuzen, die de statuten van 1647 beweerden na te leven en zich bezig hielden met onderwijs en met het verplegen van de zieken van Asse, het koorgebed onderhielden, dagelijks mis en lof hadden en op zon- en feestdagen sermoen door hun biechtvader, een kloosterling van Grimbergen. De uitzet van de postulanten (van wie evenwel geen geld werd gevraagd) bedroeg ongeveer 600 gulden. Het klooster had ook drie knechten en één meid; het overige werk werd door de zusters zelf gedaan (297).

De overste werd op 28 juni 1713 vanuit het aartsbisdom gewaarschuwd een van haar zusters naar het klooster terug te roepen (298).

Op 27 september 1730 verleende de aartbisschop de toelating aan zusters die buiten het klooster verbleven om de zieken te verplegen, te

---

p. 259v°); — op 8-5-1744 tot de inkleding van Augustina Beenhouwers (Misc. Mechl., nr. 49, p. 18) en op 1-6-1745 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 49, p. 60v°); — op 5-6-1750 tot de inkleding van Norberta Timmermans (Misc. Mechl., nr. 49, p. 261) en op 24-5-1751 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 50, p. 32v°); — op 6-6-1752 tot de inkleding van Maria-Judoca Hauw (Misc. Mechl., nr. 50 ,p. 78v°) en op 15-5-1753 tot de professie (Misc. Mechl., nr. 50, p. 111); — op 23-9-1760 tot de inkleding van Benedicta Cornelia Lemmens, °Opdorp, (Misc. Mechl., nr. 51, p. 55); — op 10-11-1765 tot de inkleding van Catharina Isabella Rollier °Pamel, (Misc. Mechl., nr. 51, p. 142v°) en op 8-11-1766 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 52, p. 144v°); op 15-1-1765 tot de inkleding van Catharina van de Putte, °Essene, (Misc. Mechl., nr. 52, p. 122) en op 29-11-1765 tot haar professie en deze van Anna Hooft, °Baardegem, (Misc. Mechl., nr. 51, p. 144); — op 25-6-1766 tot de inkleding van Constantia de Bie °Aalst, (Misc. Mechl., nr. 52, p. 139); — op 8-11-1766 tot de inkleding van Bernarda van Malderen (Misc. Mechl., nr. 52, p. 145) en op 20-10-1767 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 52, p. 165v°); — op 10-12-1772 tot de inkleding van Maria-Catharina van Humbeeck, °Oppem, (Misc. Mechl., nr. 53, p. 46); — op 4-9-1775 werd Anna-Catharina de Doncker, °Asse, ingekleed en op 9-9-1776 geprofest (Ascania); — op 12-1-1777 tot de inkleding van Maria-Theresia Ophalfens, °Brussel, (Misc. Mechl., nr. 53, p. 112). Op 16-11-1778 nam Maria-Catharina de Vis, °Moorsel, het kleed aan en deed profes. op 16-11-1779; op 6-9-1779 nam Anna-Maria de Neve, °Denderwindeke, het kloosterkleed en deed profes. op 11-9-1780. Toelating werd verleend op 24-8-1781 tot de professie van Petronilla-Francisca Mertens, °Pollare, (Misc. Mechl., nr. 53, p. 224v°); — op 18-4-1783 tot de professie van Rosa Prieels, °Steenhuize, en tot de inkleding van Joanna-Catharina van Nieuwenhove, Zarlardinge, (Misc. Mechl., nr. 53, p. 254) en op 16-4-1784 tot haar professie (Misc. Mechl., nr. 56, p. 18v°); — op 3-3-1795 tot de professie van Elisabeth Hendrickx, °Grimbergen (Misc. Mechl., nr. 58, 66v° p. 68r°); — op 29-4-1796 tot de professie van Angela Symons, °Eppegem, (Misc. Mechl., nr. 58, p. 85r°).

(295) In het dekenaal verslag van 1671 is er sprake van deze *scholares*, die hun pasen niet hielden in de parochiekerk, maar in de kapel van het hospitaal.

(296) Ra. Gent, fonds bisdom Gent, B 2562, visitatieverslag van Sint-Niklaas van 1647.

(297) D. V. 1688.

(298) Misc. Mechl., nr. 42, p. 73v°.

biechten bij de pastoor van de parochie waar zij zich bevonden; was er een zuster in dienst van een zieke pastoor zelf, dan mocht zij biechten bij zijn onderpastoor of de pastoor van een naburige parochie (299).

Bij schrijven van 10 februari 1757 kwam de aartsbisschop op tegen een misbruik, waarbij de twee zusters die onderwijs gaven het schoolgeld voor zich hielden om er kleren voor zichzelf mee te kopen. Zij moesten, zoals trouwens alle zusters, het geld afgeven aan de overste, die voor de nodige kleding van haar zusters diende te zorgen (300).

Op 3 oktober 1760 stuurde de aartsbisschop een schrijven aan de zusters, waarin hij enkele kapittels van de statuten nader verklaarde, om iedere twijfel er omtrent weg te nemen. Hij bepaalde :

1. dat de metten en de lauden zouden gelezen worden vóór de mis, de kleine getijden er na, uitgezonderd de nonen, die buiten de vastentijd moesten gelezen worden zoals naar gewoonte;

2. dat het niet nodig was in de refter of in het kapittel het habijt, dat vereist was in de kapel, aan te trekken;

3. dat op de slaapzaal niemand was toegelaten, behalve op de dag van de professie de moeder en de zusters van de geprofeste;

4. dat het stilzwijgen moest onderhouden worden op al de dagen van de vasten en van de advent; dat op alle vrijdagen en zaterdagen van het jaar en op alle vastendagen aan tafel zou voorgelezen worden; op de andere dagen in het begin van de maaltijd uit de statuten en op het einde uit de *Navolging* van Thomas a Kempis; de overste mocht de toelating geven om te spreken in het werkhuis, doch zo weinig mogelijk, en werd die toelating verleend dan zouden de zusters buiten de gewone gebeden nog twee tientjes van het rozenhoedje bidden;

5. dat vrouwen, geestelijken en andere eerzame personen in de gemeenschappelijke refter mochten eten, maar dit zou zo weinig mogelijk geschieden en er zou maar één tafel gedekt worden;

6. dat de zusters, wegens de armoede van het gasthuis, voorlopig verder 's woesdags mochten vlees eten en lijnwaden hemden dragen;

7. wanneer de grote meerderheid van de gemeenschap zwaar werk verrichtte, zodat er weinige zusters beschikbaar bleven voor het koorgebed, zou men de kleine uren afzonderlijk bidden, op voorwaarde dat dit slechts vijf- of zesmaal per jaar gebeurde;

8. dat zij die te middernacht moesten opstaan, vroeger mochten gaan slapen en de volgende dag later opstaan; daarom zouden de kompleten vroeger gebeden worden opdat voldoende religieuzen in het koor zouden kunnen aanwezig zijn (301).

Onder de zusters was er tweedracht ontstaan, vooral om het al of niet houden van een boerderij. De aartsbisschop waarschuwde op 4 december 1764 de zusters van het hospitaal, waar hij door zijn vertegenwoordigers de ontstane *troubelen* had trachten te verhinderen. Blijkbaar tevergeefs! Integendeel, *daegelyckx worden nieuwe middelen gestudeert*

(299) C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 247.
(300) Ibidem.
(301) C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 247, 248.

ende uitgesoght om in (het) clooster de geestelijck discipline te doen verflauwen. De aartsbisschop had met misnoegen vernomen dat zij, tegen de voorschriften van zijn voorganger in, van plan waren *om wederom pachterije te houden.* Verandering mocht hierin niet geschieden zonder zijn uitdrukkelijke toelating. Er werd ook aangedrongen op meer eerbied voor de pastoor-biechtvader van het gasthuis; dit tekort aanzag de aartsbisschop ook als een bewijs van gebrek aan godsdienstzin (302).

Op 11 december 1772 verleende de aartsbisschop op het verzoek van de zusters mildering van de vastenwet, tegen de statuten in.

Voortaan werd het vleesderven opgeheven *op alle de voordagen eer sij gaen tot de H. Communie, alsoock op nieuwjaers avont, Drij Koningenavont en Sinte Martens avont voorders op maendagh en deijnsdagh voor Aschdagh;* zij mochten eveneens vlees eten op de zaterdagen tussen Kerstdag en O.-L.-Vrouw Lichtmis, wat vroeger ook was toegestaan. Zij bekwamen de toelating de voorschriften voor de vastentijd te volgen die de leken werden voorgeschreven (303).

Deze instelling, waarin de zusters zich gedurende anderhalve eeuw gewijd hadden aan de verpleging van de arme zieken en het onderwijs van de meisjes, werd in 1797 gelaïciseerd; de zusters mochten wel hun liefdewerk voortzetten, maar het dragen van het kloosterkleed werd verboden.

3. De Gasthuiszusters van BERCHEM.

Vóór de godsdiensttroebelen telde het hospitaal, dat werd gesticht in 1531 door zusters van het hospitaal van Zaamslag, vier geprofeste religieuzen en twee novicen, die er leefden volgens de regel van de Derde Orde van Sint-Franciscus (304). Zij waren verplicht aan acht reizigers en pelgrims voor een nacht per week onderdak te verschaffen en gedurende de winterperiode soep en verwarming te bezorgen. Aangezien zij slechts over geringe inkomsten beschikten (ongeveer 12 pond groot in graan), voorzagen zij in handwerk in hun levensonderhoud (305).

Vanaf 1611 hielden de zusters, die in 1609 nog twee novicen aanvaardden, zich ook (vooral) bezig met het onderwijs van de meisjes; de jongens dienden aan de onderwijzers te worden toevertrouwd (306); maar de zusters weigerden zich aan dit voorschrift te houden en dreigden zelfs met sluiting van hun school (307).

Op 27 november 1623 schreven de zusters Jaecquelijne van der Gracht, Catelijne van der Moten, Maeyken van Ro, Agnes de Satijt en Tanneken van der Haghen, aan de aartsbisschop (308). De aartsbisschop benoemde hier op 15 november 1626 zuster Clara Farinant, religieuze in het klooste Schorisse, tot overste (309). Schonk die overste geen voldoening ? Op

(302) Misc. Mechl., nr. 52, p. 119v°.
(303) Misc. Mechl., nr. 63, p. 48r°, v°.
(304) Cfr. de Statuten (M. 170).
(305) D.V. 1569.
(306) D.V. 1625.
(307) D.V. 1633, 1636.
(308) (309) M. 170.

17 september 1627 schreef Aelgoet, de pastoor van Berchem, aan de aartsbisschop dat de misbruiken in het hospitaal dienden uitgeroeid door een andere overste te benoemen en de deken schreef op 13 december dat de overste blind was (310).

Bij het hospitaal was een kapel, met een kapelanie ter ere van de H. Anna, belast met 2 missen per week (311). In deze nieuwgebouwde kapel werd in 1626 een nieuw altaar gekonsakreerd.

De pastoor verklaarde aan de deken dat de zusters onderdanig waren aan de moeder en dat ze maandelijks en ook op de feestdagen van Onze-Lieve-Vrouw kommuniceerden (312).

Bij het overlijden van de overste in 1636 kwam het tot een konflikt tussen de pastoor, die de begrafenis deed, en de deken, die hiervoor het recht opvorderde. Bij het overlijden van zuster Catharina, de oudste, bleven er slechts twee religieuzen over. In 1639 had de aartsbisschop nog geen toelating verleend om een nieuwe overste aan te stellen en evenmin om novicen aan te nemen. Dit had voor gevolg dat ieder zijn zin deed en dat er soms in ruzie en soms in vrede werd geleefd. De mevrouw van het dorp bemoeide er zich nogal mee (313). Beide zusters gaven onderwijs en vroegen tevergeefs novicen te mogen aanvaarden, daar het klooster 20 bunder land bezat, dat ongeveer 40 pond groot per jaar opbracht (314). Deken Damiaan van Huffel steunde dit verzoek met het voorstel vier of vijf meisjes als novicen in het klooster toe te laten onder het bestuur van zuster Maria van Ro (315). Nadien is er in de dekenale verslagen nog steeds sprake van een hospitaal voor pelgrims en reizigers, maar waarvan de twee enige religieuzen zich wijdden aan het onderwijs (1657). In 1659 werd de kapel door een frans soldaat geplunderd. In 1665 vroeg de deken zich af of de zusters nog wel religieuzen waren, ... buiten het habijt dat ze droegen. Sommigen zouden hier andere zusters, die de regel van H. Augustinus volgden, willen plaatsen. Aldus verzocht Petrus de Cambry, kanunnik van Sint-Hermes te Ronse, de prins van Steenhuize in het hospitaal van Berchem zusters van de Sint Augustinusorde gen. van O.-L.-Vrouw-Presentatie te plaatsen (316). Dit voorstel bekwam op 10 juli 1665 de goedkeuring van Rome (317). De twee resterende zusters (Maria van Ro en Anna van der Haghen), die zeer oud waren (en tot de derde orde van Sint-Franciscus behoorden), steunden op 10 december 1666 het verzoek van P. de Cambry bij de prins van Steenhuize (318).

---

(310) M. 170. — Op 9-7-1640 bestond de gemeenschap uit Maijken van Ro, Anna van der Haghen, Florentine de la Tombe en Margarita van Houdeghem; de twee laatste hadden hun lijfrente nog niet betaald, maar beloofden het te doen (M. 170).
(311) D.V. 1622, v. j.
(312) D.V. 1628.
(313) D.V. 1641.
(314) D.V. 1653.
(315) M. 170.
(316) M. 170, 7-11-1664.
(317) (318) (319) M. 170.

Men betwijfelde echter of de bezittingen van het hospitaal het plan wel aantrekkelijk genoeg maakten, wanneer rekening werd gehouden met de geringe inkomsten. Dit plan bleef dan ook onuitgevoerd. In 1670 bleef nog een zuster van 88 jaar over, die er leefde samen met een meid. De bevolking wenste een nieuwe stichting, daar hier voorheen een bloeiende school was. Op de parochie waren trouwens meisjes die niets beter wensten dan als novicen in het klooster te worden aanvaard. Op 27 november 1672 schreef Andries Buisins, sekretaris van de prins van Steenhuize, heer van Berchem, over de inkomsten van het hospitaal en over het verlangen van de voorn. prins hier zwartzusters te plaatsen *om schole te houden ende dochterkens te leeren wals ende vlaems lesen ende te leeren naeyen :* hij vroeg tevens dat zijn dochter er zou mogen intreden (319).

Na het overlijden van de laatste kloosterlinge in februari 1675 werden de goederen van het hospitaal beheerd door de deken van Ronse, samen met een rentmeester (320).

Op 20 juli 1680 benoemde de prins van Steenhuize als overste van het hospitaal Joanna-Ludovica de Valeur (321). Egidius de Bolle, pastoor van Berchem, schreef op 19 augustus 1681 aan de deken en op 27 augustus aan de aartsbisschop om mee te delen dat hij met de benoeming niet erg ingenomen was (322). Wanneer deze zuster aan de aartsbisschop de erkenning van haar benoeming vroeg, zag ze dit verzoek afgewezen daar zij geen vlaams kende wat voor dat dorp nodig was. Zij richtte zich nu tot de Raad van Vlaanderen tegen de pastoor, die de goederen van het hospitaal beheerde (323). Tenslotte stemde de aartsbisschop er mee in dat Joanna-Ludovica voorn. en Agnes van den Haute, uit het klooster te Tielt, het hospitaal te Berchem bedienden volgens de Derde Orde van Sint-Franciscus *tot den beteren dienst van de siecken ende tot de goede- onderwijsinghe van de jonghe dochters.* Joanna-Ludovica werd voor 3 jaar tot overste aangesteld en de toelating novicen aan te nemen werd verleend (324). Vermoedelijk werd deze onderneming een mislukking, want op 24 mei 1685 verleende de aartsbisschop de toelating twee of drie zusters van de Augustijnerorde gezegd van Loreinen, van het klooster te Diest, hierheen te sturen (325). Ongetwijfeld werd dit verzoek niet nagekomen, daar het klooster te bouwvallig was.

Op het einde van de tachtiger jaren stuurde de aartsbisschop twee godvruchtige meisjes (326) om er enige *pensionaires* te onderhouden, de meisjes te onderwijzen en voor hen die in de week belet waren op de zondagen een uur onderricht te geven (327). Intussen werden dringende herstellingswerken uitgevoerd om het klooster bewoonbaar te maken (328), zodat twee *filiae devotae* hier op 10 november 1687 een onder-

(320) Misc. Mechl., nr. 31, p. 372.
(321) °Bethune, kloosterlinge van het klooster te Grevelingen. — De overste en de schepenen van Tielt verklaarden dat zij vier of vijf jaar verbleef in het klooster van de Derde Orde aldaar (M. 170).
(322) (323) (324) (325) M. 170.
(326) *Duae filiae devotae* (D.V. 1690).
(327) Misc. Mechl., nr. 31, p. 372, 373.
(328) M. 170, 10-11-1687.

komen vonden, wanneer de pastoor verzocht dat zij ook aan kleine jongens onderricht zouden mogen geven (329). In mei 1688 schreef een van de *godvruchtige dochters,* Francisca Peeters aan de Privé Raad van de koning met het verzoek over het geld dat de ontvanger vasthield te mogen beschikken om voor zichzelf en de *pensionaires* het nodige aan te schaffen (330). Anna-Margareta Jooretz, de andere gestuurde, gaf les en onderhield vier wezekinderen (1693), waarvoor zij jaarlijks 36 pond parisis ontving (1697). Bij het overlijden van de directrice werd zij op 20 juli 1697 door de deken als haar opvolgster aangesteld, maar sindsdien niet meer betaald († 1711) (331). In 1699 werd de toelating verleend 900 gulden te lenen tot het herstel van het hospitaal (332).

Rond de eeuwwende vestigden de zusters van de Onbevlekte Ontvangenis, ook Apostolinnen genaamd, zich in het hospitaal. Op 3 februari 1703 openden de zusters Catharina Noël en Elisabeth Baeseleer hier een school voor arme kinderen (333), met Aldegonde Thielens als overste (334), die in 1708 werd opgevolgd door Anna-Martina van Moorleghem, die toen overste was van 15 religieuzen, waarvoor zij een biechtvader vroeg (335).

Op 23 januari 1708 bekwamen ze van de aartsbisschop de toelating een nieuw huis te bouwen voor hun biechtvader, die tevens hun kapel moest bedienen, de mis opdragen (met gesloten deuren), prediken, katechismus geven aan de kinderen en als direkteur voor het tijdelijke zorgen. De pastoor stond in voor de paaskommunie van de zusters en de kinderen, evenals voor de bediening van de zieken. Uit hetzelfde schrijven vernemen we dat *de meeste arme dochter ofte arme kinderen zijn* (336).

Uit de visitatie van de aartsbisschop op 12 juli 1717 blijkt dat de gemeenschap uit 28 zusters en vijf novicen bestond. Deze laatste moesten een vormingsperiode van drie jaar doormaken. De overste was zuster Catharina Noël (337). De kommunauteit, die een refuge bezat te Oudenaarde, gekocht van het klooster van Petegem, was een jonge gemeenschap,

---

(329) (330) (331) (332) (333) M. 170.

(334) In 1724 werd zij tot algemene overste gekozen en moest naar Antwerpen verhuizen. Hieruit blijkt dat de stichting van rond 1700 een Antwerpse uitbreiding was.

(335) M. 170.

(336) Misc. Mechl., nr. 38, p. 274v°-275v° . — Op 6-6-1687 schreef de aartsbisschop dat hij *2 of 3 meesteressen* zou sturen, *dewelke sullen leeren den catechismus, lesen wals ende vlaems, schrijven ende wercken aende jonghe arme dochters die hun sullen obligeren bij haere te woonen eenighe jaeren, mits gevende aende voors dochters den cost in het incommen ende ten tijde van hunne wooninge aldaer, behoorlijck cleederen, lijnwaet ende onderhout*, waarvoor de meesteres zou vergoed worden (M. 170).

(337) Als zusters vermelde de deken in zijn verslag van 30-7-1717 : Elisabeth Baseleer (48 jaar oud, 23 jaar in de gemeente); Catharine (H)avick (35 jaar oud, 13 jaar hier); Anna-Maria de Smet (32 jaar oud, 13 jaar hier); Anna-Maria le Metre (32 jaar oud, 15 jaar hier); Jacquelijne Vincquier (37 jaar oud, 14 jaar hier); Maria-Barbara van der Eecken (34 jaar oud, 14 jaar hier); Elisabeth Bertin (35 jaar oud, 14 jaar hier); Anna-Martina van Moorleghem (31 jaar oud, 14 jaar hier); Maria-Françoise de Bruen (32 jaar oud, 18 jaar hier); Marie-Catharine La Pistole (30 jaar oud, 15 jaar hier);

De overste, die twee novicen liet professen te Oudenaarde, mocht dit in de toekomst niet meer doen (338). Toelating hiertoe werd evenwel verleend op 15 juni 1722 (339). Op 12 mei 1725 werd hier een kandidate ingekleed (340).

Aan de Apostolinnen van Berchem verleende de aartsbisschop op 21 oktober 1728 op enkele grote feestdagen een aflaat van 100 dagen, wanneer zij kommuniceerden en in hun kapel devoot 5 Onze Vaders en 5 Weesgegroeten zouden bidden (341).

Op 18 november 1724 werd Maria-Barbara van der Eecken voor 9 jaar tot overste aangesteld en bleef het tot bij haar overlijden op 30 mei 1757 (342). Op 16 juni 1757 werd de verkiezing van Maria Callens, één van de drie voorgedragen kandidaten goedgekeurd voor een termijn van 9 jaar (343), die bij haar overlijden op 16 mei 1777 werd opgevolgd door Maria-Anna Boone, die een nieuwe termijn van 9 jaar kreeg toegewezen op 27 mei 1786 en op 13 juni 1795 (344).

Wij stellen vast dat de gasthuiszusters zich vanaf het begin van de 17e eeuw vooral op het onderwijs zijn gaan toeleggen; ook hun opvolgsters, de zusters apostolinnen, hebben zich hieraan gewijd evenals aan de opveoding van arme wezen.

4. Te GERAARDSBERGEN was er een klooster van Arme Klaren, een van de Benediktinessen op Hunnegem en een van gasthuiszusters.

a. Het klooster van de *Arme Klaren* (ook Penitenten-Rekollettienen of Urbanisten genoemd) werd hier gesticht op een oude twijg, nl. van de Grauwe Zusters, die in 1656 de regel van Sint-Franciscus aannamen. In feite werden de *grauzusters,* die ten dienste stonden van de zieken, vervangen door de Urbanisten, die wegens de oorlog uit Gent gevlucht waren; volgens een verdere verklaring van de grootjuffer van het begijnhof werd het klooster verkocht *aen de tegenwoordige Penitenten-Recollecten comende van Avesnes* (345). De versie van A. van der Meulen, pastoor van Geraardsbergen, verschilt wel iets van de voorgaande : de Rekol-

---

Jenne van Hoolant (40 jaar oud, 14 jaar hier); Marie-Magdalena de Wolf (32 jaar oud, 13 jaar hier); Marie Cools (32 jaar oud, 12 jaar hier); Joanna-Marie van Laken (31 jaar oud, 11 jaar hier); Anna-Marie van de Perre (27 jaar oud, 9 jaar hier); Joanna-Joseph de Sor (25 jaar oud, 9 jaar in het klooster); Isabella-Clara van Neste (25 jaar oud, 7 jaar in 't klooster); Maria-Anna-Josepha le Clercq (23 jaar oud, 6 jaar in 't klooster); Caroline-Christiana van Belleghem (27 jaar oud, 7 jaar in 't klooster); Marie-Catharina Hassaert (25 jaar oud, 6 jaar in 't klooster); Joanna-Catharina van Roombeeck (26 jaar oud, 5 jaar in 'tklooster); Joanna Vermeeren (35 jaar oud, 6 jaar in 't klooster); Adriana van der Eecken (26 jaar oud, 4 jaar in 't klooster); Catharina Geerdijns (37 jaar oud, 10 jaar in 't klooster).

(338) Misc. Mechl., nr. 40, p. 278, 27-4-1721.
(339) Misc. Mechl., nr. 43, p. 254.
(340) Misc. Mechl., nr. 45, p. 52.
(341) Misc. Mechl., nr. 45, p. 241.
(342) Misc. Mechl., nr. 47, p. 12v°; M. 170.
(343) Misc. Mechl., nr. 50, p. 215, 229v°.
(344) Misc. Mechl., nr. 56, p. 71v°, nr. 58, p. 69r°.
(345) M. 244, 6-6-1684.

lettienen kwamen zich hier vestigen rond het jaar 30, kochten het klooster van de Grauwe Zusters die naar Gent vertrokken (346).

Het verzoek van de zusters in hun kerk een broederschap ter ere van O.-L.-Vrouw te mogen inrichten, werd afgewezen tenzij de leiding ervan werd toevertrouwd aan de prelaat van Sint-Adriaansabdij of aan de pastoor van Geraardsbergen en niet aan de Rekolletten (1669) (347).

Op 29 juni 1973 wijdde de aartsbisschop de kerk en het hoogaltaar in het klooster van de zusters (348).

Deze stichting had voor gevolg dat in het hof van de zusters een *prateri*j werd gebouwd, waarin een drietal Rekolletten verbleven, die zorgden voor het geestelijk leven van de zusters. Het was een eksempte gemeenschap.

In de *Miscellanea* stellen wij vanaf het laatste kwart van de 17e eeuw een regelmatige rekrutering vast, waarbij aan de deken de toelating werd verleend een novice te professen (349). Er werd een dotatie gevraagd van ongeveer 1700 gulden,

---

(346) M. 244, 1-7-1683.
(347) M. 244.
(348) Misc. Mechl., nr. 23, p. 419.
(349) Toelating tot de professie van Joanna Bergijck (D.V. 1640), — van Katharina van den Kerckhoven (Misc. Mechl., nr. 27 ,p. 149, 28-4-1677), — van Francisca Sterck (Misc. Mechl., nr. 27, p. 170, 18-6-1677), — van Angelina a S. Catharina (Misc. Mechl., nr. 27, p. 286, 16-8-1678), — van Angelina-Agnes de S. Theodoro (Dorothe Bloc) en van Francisca-Joanna de S. Bernardino (Joanna van Hoste) (Misc. Mechl., nr. 28, p. 289, 290, 12-5-1681), — van Joanna Restau (Misc. Mechl., nr. 29, p. 562, 18-11-1683), — van Elisabeth van Hagen (Misc. Mechl., nr. 33, p. 74, 27-3-1686); — van een novice (Misc. Mechl., nr. 33, p. 168 24-9-1686), — van Maria-Antonia de S. Josepho (Cecilia d'Haens) (Misc. Mechl., nr. 34, p. 4, 12-1-1689), — van een novice (Misc. Mechl., nr. 34, p. 513, 30-6-1692), — van een lekezuster (Misc. Mechl., nr. 35, p. 35, 10-12-1692), — van Maria-Bonaventura a S. Spiritu (Misc. Mechl., nr. 36, p. 187, 23-4-1699), — van Anna-Maria Maegerman (Misc. Mechl., nr. 36, p. 347, 13-4-1700), — van Monica a S. Joanne-Baptista (Anna Coppens) (Misc. Mechl., nr. 37, p. 41, 5-4-1707), — van een novice (Misc. Mechl., nr. nr. 38, p. 394v°, 12-4-1711), — van Caroline Gijs en Cecilia la Court (Misc. Mechl., nr. 40, p. 56, 19-1-1717), — van Maria-Florentia a S. Ignatio (Catharina Servaes) (Misc. Mechl., nr. 40, p. 108, 15-9-1717), — van Judoca van Audenhove (Misc. Mechl., nr. 40, p. 152, 26-4-1718), — van Maria-Francisca a S. Cruce (Maria-Joanna Stevens (20 j.), d. Adriaan x Joanna de Mey) (Misc. Mechl., nr. 40, p. 263v°, 12-9-1720), — van N. Fonteyne, d. Joannes x Lucie Portois, en van N. Breckx, d. Petrus x Catharina Holderbeeke (Misc. Mechl., nr. 40, p. 282, 23-7-1721), — van Maria-Catharina a S. Joanne (D'Hollander (22 j.), °Lessen, d. Gabriel x Françoise Noisee) en van Maria-Delphina a S. Theodoro (Simons (26 j.), °Geraardsbergen, d. Theodorus x Anna Cleemput (Misc. Mechl., nr. 40, p. 343v°, 26-8-1724), — van Isabelle de Neucker (28 j.) d. Joannes x Elisabeth Paridaens, en van Isabelle Simons (20 j.), d. Theodoor x Anna Cleemput (Misc. Mechl., nr. 45, p. 125v°, 9-9-1726), — van Joanna Hubert en van Petronilla van Santen (Misc. Mechl., nr. 45, p. 131v°, 31-10-1726), — van Maria-Francisca a S. Antonio a Padua (Anna-Maria Brughmans) (22 j.), °Sint-Niklaas, d. Daniel x Anna-Maria Verhaeghen (M. 244, Misc. Mechl., nr. 45, p. 209r°, v°, 1-4-1728), — van H. Huber, d. Franciscus x Anna-Maria van Droogenbroeck (Misc. Mechl., nr. 45, p. 271, 11-5-1729), — van Maria-Ferdinanda v. d. Haeghen (24 j. °Geraardsber-

b. De *priorij van O.-L.-Vrouw van Vrede* op Hunnegem werd gesticht volgens de hervormde regel van de H. Benediktus in 1624 door Claire de la Vacquerie, edelvrouw van Atrecht, op aansporing van zuster Suzanne Bristol, cisterciënserin van de abdij van Beaupré te Grimminge. Dit ontwerp werd in feite gepland door pater Basile Gaurois, karmeliet in het klooster te Atrecht. Eerst diende de vestigingstoelating bekomen van de magistraat van Geraardsbergen, die op 9 december 1623, hier om verzocht door de abt van Sint-Adriaansabdij, enkele voorwaarden stelde :

1. het klooster moest onder het gezag blijven van de aartsbisschop xan Mechelen;

2. de stichtingen in de kerk van Hunnegem, evenals de jaargetijden en andere inkomsten, werden overgeplaatst naar Sint-Bartolomeuskerk te Geraardsbergen;

3. de gebouwen die werden opgericht moesten over voldoende dotatie beschikken, opdat ze niet ten laste zouden vallen van de stad;

4. de kerk zou onder de titel van O.-L.-Vrouw van Hunnegem blijven en steeds toegankelijk wezen voor de gelovigen om er te bidden en de goddelijke diensten bij te wonen op zon-, feest- en weekdagen;

5. de begrafenissen konden hier geschieden zoals voorheen, maar door de pastoor van Sint-Bartholomeusparochie;

6. de kruisprocessie zou er heengaan zoals naar gewoonte;

7. de klok zou verder gebruikt worden bij begrafenissen en uitvaart (350).

---

gen) (Misc. Mechl., nr. 46, p. 144v°, 25-1-1733), — van Maria-Livina van Ongevalle (Misc. Mechl., nr. 46, p. 164, 1-5-1733), — van Elisabeth (Maria-Berlindis Cousijn) (Misc. Mechl. ,nr. 47, p. 61v°, 4-10-1735), — van Maria-Antonia a S. Petro (Maria-Philippe Hedon) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 150 30-4-1737), — van Maria-Isabella a S. Joanne (Anna-Maria Thienpont) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 189v°, 18-12-1737), — van N. de Backer (Misc. Mechl., nr. 48, p. 21, 24-4-1739), — van X. (Misc. Mechl., nr. 48, p. 69, 8-5-1740), — van N. Vijncke (Misc. Mechl., nr. 48, p. 200v°, 1-11-1742) — van Isabella Telliers (Misc. Mechl., nr. 49, p. 34v°, 14-9-1744), — van Petronilla Baijens (Misc. Mechl., nr. 49, p. 80r°, 17-10-1745), — van Elisabeth Mehaudens (Misc. Mechl., nr. 49, p. 246v°, 26-2-1750), — van een novice (Misc. Mechl., nr. 50, p. 74v°, 6-5-1752 en p. 139, 12-6-1754, — van X. (Misc. Mechl., nr. 50, p. 148, 25-9-1754), — van Maria-Rosa a S. Maximiliano (Misc. Mechl., nr. 51, p. 12v°, 26-4-1759), — van Maria-Ludovica Kint en van Maria-Florentina Bataille (Misc. Mechl., nr. 51, p. 76, 20-8-1761), — van zuster Cecilia (Misc. Mechl., nr. 51, p. 161, 13-4-1767), — van Petronilla Verdonck (Misc. Mechl., nr. 52, p. 177, 12-7-1763) — v. Agnes van den Borre en Seraphina de Ro (Misc. Mechl., nr. 51, p. 210, 26-8-1770), — van Maria-Carola Fisco (Misc. Mechl., nr. 55, p. 20v°, 23-11-1782), — van Maria-Josepha Bauwens (Misc. Mechl., nr. 56, p. 17v°, 24-2-1784), — van Maria Antonia 't Jock (Misc. Mechl., nr. 55, p. 161, 27-8-1788), — van Ursula van der Kammen en van Martha van der Plasschen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 156, 27-8-1789), — van Isabella van der Plasschen (Misc. Mechl., nr. 56, p. 180, 17-4-1790), — van Cecilia de Vroe, °Oudenaarde, en Felicitas Wuijtack, °Kessel-lo (Misc. Mechl., nr. 56, p. 226v°, 12-8-1791).

(350) (351) (352) (353) (354) (355) M. 237.

Om in te gaan op het verzoek van voorn. pater Basile aan enkele deugdzame en devote meisjes van Atrecht de toelating te verlenen hier een klooster te bouwen nabij de O.-L.-Vrouwkerk van Hunnegem, riep de abt Gaspar Vincke van Sint-Adriaans het kapittel samen op 26 januari 1624 en dit verzoek, samen met een schrijven van Claire de la Vacquerie, werd voorgelegd. De gemeenschap besliste de kerk van Hunnegem, met de klok en aanhankelijkheden af te staan aan die meisjes om er een klooster te bouwen; toch behield de abdij voor zich al de goederen en vruchten van een beneficie aan het altaar van die kapel gesticht en door paus Leo X met de abdij geinkorpereerd; tevens behield de abdij zich het recht voor op de helft van de kaarsen bij een begrafenis en bij de kruisprocessie ook deze kerk te bezoeken en er een plechtige mis op te dragen. Met die voorwaarden kon pater Basile instemmen (351). Ook de voorwaarden gesteld door de magistraat werden op 26 januari 1624 aan pater Basile meegedeeld (352). De abt van Sint-Adriaan maakte op 27 januari 1624 het verzoek over aan aartsbisschop Jacobus Boonen, waarbij vooral op twee zaken werd gewezen, nl. dat de bouw op eigen kosten zou geschieden en dat het klooster onder het toezicht van de aartsbisschop zou blijven (353). Hermanus, bisschop van Atrecht, stelde zich op 30 januari achter het verzoek van de abt en verklaarde zich bereid 2 zusters te sturen uit het klooster van O.-L.-Vrouw van Vrede aldaar (354). Op 26 juni vroeg de aartsbisschop aan de bisschop van Atrecht hem goede *directrices* te sturen voor het op te richten klooster (355). De bisschop stuurde op 10 september Anna Scudamore en Maria-Magdalena de Masures (356), waarvan hij op 12 september mededeling deed aan de aartsbisschop (357). Op 18 november schreef Anna Scudamore als *prieusse indigne-* (benoemd door de abt van Sint-Vaast) vanuit Geraardsbergen aan de aartsbisschop om te vragen *de nous envoier lettre d'érection de notre petit monastère que désirons estre nommé la Paix notre Dame* en vroeg de toelating om in hun kapel het Allerheiligste uit te stellen. Zij deelde mee dat de prelaat van Sint-Vaastabdij 500 gulden schonk langs de abt van Sint-Adriaans om, teneinde met de bouw van een kloosterken te beginnen, met toezeg aan te vullen tot 4000 gulden. Zij vroeg om met de grondvesten te mogen beginnen... en tevens zuster Scolastica als geschikt te mogen aanvaarden, daar zij vele meisjes door haar woord en voorbeeld had aangetrokken naar het klooster van Beaupré en een klooster te Doornik. Hiertoe moest zij de toelating bekomen niet naar het klooster van Beaupré te Grimminge te moeten terugkeren, maar na een verblijf van één jaar in het klooster te Doornik, waar ze de naam Scolastica kreeg, naar Geraardsbergen te mogen overkomen (358). Op 9 december drong de priorin nogmaals bij de aartsbisschop aan op een beslissing voor zuster Scolastica, opdat zij haar noviciaat hier zou mogen beginnen, waarbij zij tevens dankte om de toelating, in zijn naam de eerste steen van het klooster te

(256) M. 237; Misc. Mechl., nr. 12, p. 20v°.
(357) *Anna Sendamore semper aestimata una ex primarüs monialibus et inter alia priorissae munus exercuit confidimusque quod eundem locum Gerardimonte. III. et Rev. Exc. V. autoritate obtinebit* (M. 237).
(358) (359) (360) M. 237.

hebben mogen leggen; dit was geschied op het feest van Sint-Katharina (359).

In een schrijven van december 1631 herhaalde de aartsbisschop de voorwaarden die gesteld werden tot het oprichten van het klooster te Hunnegem en verleende het de titel van priorij van O.-L.-Vrouw van Vrede, volgens de regel van de H. Benediktus en wees erop dat niemand tot de professie mocht worden toegelaten zonder zijn toelating (360).

Benediktus van Haeften, proost van Affligem,, en Charles Cuny, *directeur de la reformation de l'Ordre,* bezochten in opdracht van de aartsbisschop op 18 mei 1637 het klooster, waaruit bleek dat er volgens de subpriorin, zuster Maria-Gabriel (één van de vier op de 15 die haar verklaring in het vlaams aflegde) in het klooster eensgezindheid heerste, de regel en de konstituties goed werden onderhouden en regelmatig voorgelezen in het kapittel, men er een goede gebedsgeest kende, de stilzwijgendheid werd nageleefd, evenals de gemeenschappelijke rekreatie; zij verklaarde dat de maaltijden sober waren en dat er zelden vis werd gegeten, *een halfen harinck, neffens boter en kaes, hebben sij ordinairlijck goedt broot.* Verder bleek dat men het met zuster Scolastica niet al te best getroffen had, daar zij God niet zocht, steeds mistevreden was (361) en oorzaak van moeilijkheden in het klooster, zodat men zich verplicht zag tegen haar (te) streng op te treden. Zuster Maria de la Passion verklaarde dat de overleden priorin zuster Maria-Madeleine de Saint-Maure uiterst streng was (362). De meeste zusters meenden dat de subpriorin best geschikt was om de priorin op te volgen, ook al was zij slechts 35 jaar, waar de konstitutie er 40 vereiste. De dotatie van de novicen bedroeg 2000 gulden, tenzij mits dispensatie van de aartsbisschop (363).

Op 8 oktober 1640 werd door dezelfde afgevaardigden een nieuwe visitatie gehouden omtrent enige punten die bij voorgaande visitatie niet werden opgetekend. Er waren 16 geprofeste zusters (w.o. de priorin en vier zusters in het vlaams antwoordden) en drie lekezuster binnen het slot, die nooit uitgaan en een zwarte *wijle* (sluier) dragen en een mantel i.pl. van de *religieuse cappe ende sijn gegord boven den scapulier.*

De overste, zuster Maria-Gabrielle, die ziek was, meende dat zij aan haar taak, die zij niet naar behoren kon vervullen, diende te verzaken, daar haar ziekte aanleiding gaf tot verslapping van de regeltucht (364). Als haar opvolgster verkoos zij zuster Benedicta, de subpriorin, die geboortig van Bergen slechts Frans sprak; zij was de bekwaamste en best geschikte, al vreesde ze dat vele zusters voor haar niet zouden stemmen daar *sij te rouw ende te hert is* (365); toch was zij er tegen dat een zus-

---

(361) sprak *des paroles sales et lubriques* (M. 237).

(362) *Que la defuncte Prieuse estoit si terrible quelle donnoit une terreur aux Religieuses de sorte qu'a peine osoient elles dire un mot (M. 237).*

(363) M. 237.

(364) Toch zou zij opnieuw gekozen worden met 6 stemmen op de 16 (4 voor zuster Benedicta), wat in strijd was met de konstitutie die een meerderheid van stemmen vereiste (M. 237).

(365) *Est fort rude* (zuster Marie de J'esus).

ter uit Dowaai zou worden genomen, waardoor tevens de last voor het klooster met twee zusters (een medezuster die zij zou meebrengen) werd vergroot. Aangaande de naleving van de regel verklaarde zij: dat sommigen te gemakkelijk tegenspraken (366) en niet wilden berispt worden; dat zij geen *reventie* bewezen tegenover de overste en tegen mekaar wanneer zij zich ontmoetten; dat zij niet gedienstig waren en hun gevoelens van slecht humeur uitten; dat zij over mekaar kwaad spraken; dat de stilzwijgendheid, zelfs in de kerk, gemakkelijk werd gebroken; dat het sommigen ontbrak aan ijver in de dienst van God en dat zij in het gebed niet antwoordden wanneer hen iets tegenging; dat zij zich in het kapittel gemakkelijk verontschudigden en verklaarden dat de overste de schuld was van gewetensonrust door niet toe te staan wat ze wensten en ze zegden *doen we quaedt, wij doen oock penitentie ende de penitentien en sullen mij niet goet maeken:* dat sommigen tweemaal te biechten gingen en te lang in de biechtstoel bleven.

Zuster Benedicta verklaarde dat de priorin onvoldoende sprak met haar assistenten, te goed was en zeer toegewijd, zodat zij door de lastige zusters niet genoeg werd gerespekteerd.

Volgens een paar zusters zou het officie op de gestelde uur dienen te beginnen, opdat het wachten op de priorin of subpriorin geen aanleiding tot wanorde zou kunnen geven (367).

Op 26 oktober 1640 vond een visitatie plaats vanwege de aartsbisschop (368). Karel van Loreinen nam op 15 februari 1646 (396) en op 10 februari 1655 het klooster en de kloostergoederen ten tijde van de oorlog onder zijn bescherming; de zusters zelf zochten in 1645 een toevlucht binnen Aat (370). Op 19 november 1645 schreef Benediktus van Haeften aan de prelaat van Sint-Adriaan te Geraardsbergen in verband met het verblijf van de zusters te Aat, waar omtrent men zegde dat sommingen wensten en planden er te blijven, minstens gans de winter. Hierna drukte hij zijn bezorgdheid uit omtrent de gegrondheid van dit langdurig oponthoud buiten Geraardsbergen; hij meende dat dit aanleiding zou kunnen geven tot onenigheid tussen de zusters, wanneer ieder een gedeelte van de inboedel zou opeisen (371). De subpriorin Maria-Gabriel antwoordde dat er een gevaar van schisma bestond tussen hen die verbleven te Aat en hen die met zuster Benedicta te Geraardsbergen bleven; dit vond vooral zijn oorzaak in de minder goede verhouding tus-

---

(366) Spreekt een religieuze tegen dan moet zij haar sluier of *froque* afleggen en zo het officie bijwonen (*sonder wijl, sonder barbot, sonder covel oft scapulier)* (Zuster Marie de Jesus).

(367) M. **237.**

(368) Misc. Mechl., nr. 12, p. 85r° - 86r°.

(369) M. 237.

(370) M. 246. — Op 19-10-1645 schreef de priorin aan de aartsbisschop dat zij 's nachts te 3 uur uit hun klooster zijn gevlucht voor de Fransen; de abt van Liessies bood hen te Aat zijn refugie aan; zij verzocht daar hun residentie te mogen houden tot wanneer de vrede was hersteld; 5 zusters waren te Geraardsbergen gebleven. In een schrijven van 8-11-1645 dankte zij de aartsbisschop en beklaagde zich over de grote nood en de ontbering waarin zij leefden.

(371) (372) (373) M. 237.

sen de priorin en de subpriorin; tot een stichting te Aat kwam men evenwel niet (372). Dit schrijven van de subpriorin werd op 27 november zonder kommentaar door Van Haeften aan de aartsbisschop doorgestuurd (373). Op 6 december schreef de priorin aan de aartsbisschop dat zij er nooit aan gedacht had af te scheiden van Geraardsbergen, maar wel indien de Fransen het land bleven beheersen ook een klooster te stichten te Aat en er twee of drie zusetrs van Geraardsbergen achter te laten in het voordeel van deze laatste stad, *car nous n'avons recue qu'une seule religieuse sur six ans et nous en avons eu trois mort sur ce temps; voilà le suget que sœur Marie-Gabriel a fait ces bruit que (nous) ne voulions plus retourner. Comment ferions nous la séparation, car nous n'avons que deux flameng* (374). Zij vroeg wanneer er gevaar was het klooster te mogen verlaten en hoopte zelf met een gezellin naar Geraardsbergen terug te keren; intussen vroeg ze acht zusters te Aat te mogen laten, daar zij te Geraardsbergen niet beschikte over de nodige middelen tot hun levensonderohud (374b), *mais du costés des wallons nous avons nos parents et amis qui nous font grand charité* (375). Op 18 december schreef de subpriorin en een zestal zusters aan de aartsbisschop dat de priorin op 14 ll. naar Geraardsbergen was teruggekeerd, zodat zij geen afscheiding wenste en alles op een misverstand berustte; zij vroegen tevens dat enkele zusters te Aat mochten blijven (376). Van haar kant verzocht de priorin op 29 januari 1646 dat aartsbisschop dat zij hun klooster zouden mogen verlaten telkens er gevaar dreigde vanwege de vijand en naar een ander bisdom uitwijken, daar zij *n'avons ni parens, ni amis en flandre pour estre asistes (377)*.

In gevolge de heersende pestepidemie was het kerkhof te Hunnegem vol. Daar de begrafenissen aldaar tot gevolg hadden dat de vereering van het mirakuleus beeld van O.-L.-Vrouw geen pelgrims meer trok, werd door de magistraat, de prelaat en de pastoor besloten een andere begraafplaats midden de stad, maar afgelegen van de huizen, te kiezen. Hiervoor vroeg de priorin op 20 september 1647 de toelating tot inzegening (378).

Op 3 oktober 1648 verzocht de priorin de vikaris-generaal twee meisjes van Geraardsbergen als novicen te mogen aanvaarden (*lesquelles nous tenons pour une faveur de notre Seigneur, que nous n'avons recue au-*

---

(374) Tot de kloostergemeenschap behoorden : de zusters Marie de Jesus Carlier, °Bergen (44 j.), Benedicta de S. Alexis Puteau, °Bergen (43 j.), Marie Gabriel de Grave, °Mechelen (45 j.), Marie de la Passion Warnet, °Bergen (55 j.), Aldegonde de S. Michel Marin, °Saint-Symphorien-bij-Bergen (34 j.), Anne-Françoise Mauroit, °Aat (38 j.), Jeanne-Claire del Place, °Aat (35 j.), Marie des Agnes Dara, °Aat (33 j.), Placide du Saint-Esprit Delincq, °Geraardsbergen (31 j.), Florentine de S. Jean Ruteau, °Bergen (31 j.), Adrienne-Françoise Hocque, °Marquain - bij - Doornik (27 j.), Lutgarde de Notre Dame Maillart, °nabij Condé (38 j.), Marie-Joseph le Febure, °Rijsel (32 j.), Scholasticq de l'Incarnation Gaillé °Bergen (26 j.) en 3 lekezuster en één die zwaar ziek was (M. 237, 1646).

(374bis) De inkomsten van het klooster bedroegen in 1646 slechts 1530 gulden 15 stuivers en 300 gulden van pensioen per jaar levenslang van 6 zusters (M. 237).

(375) (376) (377) (378) (379) (380) (381) (382) M. 237.

qune flamenque depuis quinze ans), alhoewel de ouders van ieder slechts 75 gulden per jaar (waar er 100 vereist waren) wilden betalen, naast de onkosten van kleding en professie (379).

In de loop van datzelfde jaar stuurde de priorin aan de aartsbisschop, een brief door alle religieuzen ondertekend, waarbij zij hem smeekten het verbod vóór 6 à 7 jaar uitgevaardigd, geen novicen meer te aanvaarden zonder zijn toelating, daar er reeds teveel waren volgens de inkomsten van het klooster. Sinds dit verbod waren er vijf overleden en vele waren onbekwaam wegens ouderdom of ziekte een taak waar te nemen (380).

Op 24 juli 1649 schreef Odo Cambier aan de aartsbisschop over de bouwwerken die aan het klooster te Hunnegem werden uitgevoerd : men beschikte nog niet over het nodige geld, maar men hoopte het eerstdaags te bezitten, om een *calefactorium et ergustorium* te bouwen; de abt van Sint-Vaast liet de grondvesten leggen, maar de hoek van de nieuwe gebouwen was reeds 30 voet hoog, het materiaal voorradig en zou best voor de winter verwerkt worden. Wat de overschakeling betrof van het romeins officie naar dit van de Benediktijnen, hiertoe diende men slechts 6 nieuwe brevieren aan te kopen, daar de abt van Sint-Adriaan er vijf schonk en Cambier zelf zes oude (381).

In 1651 kende men wrijvingen tussen de aartsbisschop en de priorin omtrent het aanwerven van vlaamse kandidaten. Op 3 december antwoordde de priorin aan de sekretaris van de aartsbisschop betreffende de vraag die hij gesteld had, *par laquelle elle désire scavoir les raisons pourquoij nous ne recevons point des flamandes estant dedans une ville flamangues.* De reden ligt hierin dat er zich in de loop van 27 jaar slechts zes hadden aangeboden en dan nog zonder de nodige dotatie... Onder de 17 koorzusters waren er slechts drie Vlaamse, en verder nog drie novicen sinds mei. Zij begreep niet waarom de aartsbisschop *fait difiqulté d' admettre des Wallinnes,* daar er een goede verstandhoudig heerste onder de religieuzen. Er was een Vlaamse subpriorin, die wanneer zij priorin was slechts één vlaamse, maar vele *Wallinnes* aanwierf (382). De distriktdeken Van der Schueren, pastoor te Meerbeke, schreef op 10 december aan dezelfde sekretaris, dat hij zich verheugde over de maatregel door de aatrsbisschop getroffen (383). Ook aan P. van Lathem, de pastoor van Geraardsbergen, werd om advies gevraagd; op 18 december antwoordde hij dat al de religieuzen hier belanden uit Henegouwen, dat de priorij overbevolkt was (26 of 27!), dat er zich inderdaad geen Vlaamse meisjes aanboden, daar allen Wallinnen waren, *alieni humoris a nostris,* dat er op zijn parochie welstellende meisjes waren die roeping hadden, maar aan wie het afgeraden werd in de priorij te treden, *ratione diversitatis nationis* (384). Op 24 maart 1653 schreef de priorin, en deze keer in het vlaams, om hem te verzoeken een novice uit

---

(383) *Semper mihi displicuit quod hactenus tam in Huneghem quam in abbatia Sancti Adriana tam multos admiserint Wallones et Walonissas, propterea gavisus in Domino intelligens Illustr. et Rev. Dominum Archiepiscopum nostrum idem sentire...* (M. 237).

(384) (385) (386) (387) (388) (389) (390) (391) (392) (393) M. 237.

Rijsel te mogen toelaten tot de professie en een andere van Rijsel tot de kleding. De tweede *can beter vlams spreken, lesen en schrijven dan francois om diswil dat haer vader flams is en sij heeft langhen tijdt in Vlanderen ghewoont bij haer vrinden tot Herentals* (385). Zij herhaalde dit op 13 juli 1654 en verklaarde dat er slechts vier Vlaamse zusters en één Vlaamse novice uit Edingen waren, terwijl toch de helft van de Walinnen Duijts kende (386).

Op 20 januari 1652 schreef de priorin aan de aartsbisschop met de bede dat de 2400 gulden die het klooster leende aan de prelaat van Sint-Adriaansabdij om er een rente voor dat klooster mee te vormen, zou omgezet worden in een obligatie, teneinde de som voor de priorij niet te verliezen, moest de abt komen te overlijden (387).

De priorin vroeg op 6 september 1654 aan de aartsbisschop dat drie, vier of vijf van hun medezusters zich *met het principalste van ons kerck, goed ende meubels* binnen Dendermonde zouden mogen terugtrekken bij een goede vriend die hen een huis ter beschikking stelde; bij het verslechten van de toestand hoopte ze dat allen daarheen zouden mogen vertrekken (388). Hiertoe deed zij in een schrijven tevens beroep op de voorspraak van de sekretaris van de aartsbisschop (389).

Was het aan de zusters te Dendermonde zo goed bevallen of was het misschien vooraf gepland? Op 30 september schreef de priorin reeds aan de sekretaris van de aartsbisschop opdat hij bij deze zou informeren of hij bereid zou zijn toelating te verlenen aan een viertal zusters om te Dendermonde een klooster te stichten. De gouverneur beloofde een kapel en de magistraat 3 bunder grond. De zusters zouden er zich wijden aan de opvoeding van de meisjes, die nu elders moesten gaan om fra te leren (390). De aartsbisschop verlangde dat de religieuzen naar hun klooster te Geraardsbergen terug keerden. Zuster Marie-Joseph le Febure, subpriorin, en zuster Seraphine Cambier, die te Dendermonde verblevan, schreven op 20 jan. en 9 febr. 1655 dat hen werd afgeraden naar Geraardsbergen terug te keren met hun voorraad, wegens de onzekerheid gedurende de aanstaande zomer;... maar, indien het de wens was van de aartsbisschop, zouden zij hieraan zo spoedig mogelijk voldoen, (391). Ook de priorin schreef op 9 februari aan de sekretaris van de aartsbisschop om te verzoeken dat de twee zusters die te Dendermonde vertoefden, er zouden mogen blijven, daar het huis gehuurd was en de proviand er opgeslagen. Te Geraardsbergen bestond er gevaar voor plundering. Hij geliefde de aartsbisschop te bewegen de zusters er te laten (392).

Op 9 juli 1657 telde de kloostergemeenschap 21 geprofeste zusters (393). Bleven de zusters te Dendermonde of keerden zij er terug? In ieder geval op 6 december 1658 werd wegens de oorlogsomstandigheden aan de kloostergemeenschap de toelating verleend een toevlucht te zoeken in een huis binnen de versterkte stad Dendermonde (394). Op 22 januari 1659 vroegen ze een Mis en sakrementeel leven in hun refu-

(394) Misc. Mechl., nr. 17, p. 673.

gie (395). Op 28 juni 1659 schreef de magistraat van Dendermonde aan de aartsbisschop om hem te verzoeken de Benediktinessen van Hunnegem, die er een toevlucht zochten, aan enkele zusters ervan, de toelating te verlenen er te blijven *pour leur grande prudence et capacité et par consequence d'instruire l'ecole francèse tres necessaire pour la jeunesse...* (376). Van haar kant verzocht de priorin op 29 januari 1646 dat aarts- (396). Na de toelating door de bisschop van Gent Carolus van den Bosch verleend (wat door mgr. Triest steeds was geweigerd), werd de stichting van een priorij te Dendermonde door koning Philips IV in 1669 goedgekeurd.

De aartsbisschop verleende op 9 december 1672 de toelating twee zusters uit het Benediktinessen klooster van Bergen te aanvaarden : het gaat om de gezusters Marie-Anne Joseph en Marie-Angelique du Mont die voorlopig verbleven in het klooster van Nazareth te Edingen (397).

Aartbisschop Guilielmus a Precipiano, die op 24 augustus 1699 — dit, spijt zijn hoge ouderdom, zoals hijzelf aanstipt — het klooster bezocht, somt in een schrijven van 30 maart 1700 een twintigtal punten op, waarin naar verbetering diende gestreefd. Sommige zijn slechts van materiële aard, andere staan in verband met de tucht. Geen enkel groot misbruik werd aangeklaagd, maar wel kleinigheden die konden bijdragen of afbreuk doen aan het religieuze leven (398).

---

(395) (396) (397) M. 237.

(398) 1. Herstellingswerken aan daken en vensters waren nodig ;
2. de overste zou noch op tijdelijk, noch op geestelijk gebied iets mogen doen zonder de raardsleden te raadplegen;
3. de overste zou ook de raad inwinnen van de zusters die een of andere taak vervulden en hiermee rekening houden wanneer dit in het voordeel van de gemeenschap was;
4. de ordonnantiën en statuten zou men trouw naleven *ende alle caerschappen ofte besondere vrintschappen uijtbannen;*
5. de stilzwijgendheid moest worden onderhouden, biezonder op de slaapzaal en op de gestelde uren;
6. de omgang met wereldlijke personen diende vooral op zon- en feestdagen vermeden;
7. tijdens de dienst of het avondmaal op zon- en feestdagen mochten de zusters niet in de spreekplaats blijven, evenmin wanneer men ging rusten;
8. niemand mocht zonder uitdrukkelijke toelating langer opblijven dan de regel voorschreef;
9. de novicen en jong-geprofesten zou men opleiden *in de ootmoedigheijt, observantie van de statuten,... mortificatien;*
10. mocht enige religieuze skrupules hebben dan zou men daar begrip voor hebben;
11. de zieken zou men op de infirmerie goed verzorgen;
12. wanneer de relgieuzen in het koor waren, zou men de tralie tussen hen en de kerk met een gordijn afsluiten;
13. verbod door de pensionairs nog spelen of comedien te laten opvoeren of hen in het slot toe te laten;
14. wat de zusters van hun portie in hun tafelschuif bewaarden, dienden zij bereid te zijn af te staan aan de overste, in geest van armoede;
15. aangezien plaats ontbreekt om te logeren en eveneens de onderhoudsmiddelen, mocht men geen meisje als *scholaris* aanvaarden, zonder de uitdrukkelijke toelating van de aartsbisschop;
16. de gemeenschap diende haar toelating te geven wanneer iemand als *scholier* werd aanvaard;

Uit het dekenaal verslag van 1719 blijkt dat de aartsbisschop bij zijn visitatiereis op 10 en 11 september in de namiddag het benediktinessenklooster bezocht en alle zusters afzonderlijk heeft gehoord. De kommunauteit telde 23 religieuzen, onder het bestuur van priorin Maria-Mechtildis Jouveneau (399). De priorin beklaagde zich over een viertal zusters, die «stout, moeilijk en opstandig zijn» (400), speciaal over zuster Robertina die haar koorgebed en het vasten verwaarloosde en op haar beurt een paar zusters beschuldigde van moeilijk te zijn in hun omgang en te weinig eerbied te hebben voor de oudere zusters (401). Een zuster beklaagde zich er over dat de kostgangsters te laat in de spreekplaats bleven en dat te grote uitgaven geschiedden bij de inkleding van monialen. Zuster Maria-Seraphina meende dat de funkties van celzuster, portierster, novicemeesteres en andere te lang door dezelfde zusters werden vervuld, wat in strijd was met de kloosterregel die een verandering om de 3 jaar voorschreef. De priorin vroeg dat de aartsbisschop de monialen zou verbieden te spreken met zuster Cecilia, van het hospitaal van Ronse, die hier door hem werd geplaatst om er gedurende 14 dagen geestelijke oefeningen te doen.

Ingevolge de visitatie van de aartsbisschop op 12 september 1728 werd aan de 23 religieuzen voorgehouden meer eerbied te betonen aan de oudere zusters en geen bloedverwanten meer aan te nemen. De aartsbisschop vond het ongepast dat de monialen zo dikwijls naar de spreekkamer gingen en dan nog meestal zonder medezuster. Men kreeg verbod

---

17. de priorin diende aan de raadsleden mee te delen welke dotatie de *scholier* van zin was aan het klooster te geven;
18. men zou geen scholieren tot de kleding of de professie toelaten, tenzij na aan de gemeenschap hun eigenschappen, fouten en gebreken te hebben doen kennen;
19. daarna mocht iedereen stemmen over de aanvaarding of de wegzending;
20. deze ordonnantiën moesten jaarlijks worden voorgelezen (Misc. Mechl., nr. 36, p. 341-346; M. 237).

(399) 53 jaar, 34 jaar geprofest; zr. Placida a S. Bartholomeo van Boxtal, subpriorin, 57 j., 31 j. geprofest; zr. Maria-Anna du Vivier assistente, 73 j., 53 j. profes; Anna-Theresia de Moulin, 54 j., 30 j. profes; zr. Natalia a S. Adriano Gennemont, 50 j., 27 j. profes; zr. Maria-Joanna-Clara Plas, 48 j., 27 j. profes; zr. Robertina a S. Antonio, 50 j., 26 j. profes; zr. Maria-Seraphina de Pester, 43 j., 20 j. profes; zr. Maria a Jesu Sporiau, 48 j., 26 j. profes; zr. Maria-Josepha Omme, 47 j., 25 j. profes; zr. Maria-Archangela de Haulin, 45 j., 24 j. profes; zr. Maria-Benedicta le Fevre, 53 j., 22 j. profes; zr. Maria-Hildegardis Lambrecht, 44 j., 20 j. profes; zr. Anna-Francisca a Pace Cornet, 48 j., 20 j. profes; zr. Maria-Bernardina Marissens, 42 j., 20 p. profes; zr. Anna a Cruce Thomas 43 j., 20 j. profes; zr. Maria-Augustina Matthieu, 40j. 20 j. profes; zr. Maria-Elisabeth Plas, 40 j., 19 j. profes, portierster; zr. Maria-Benedicta Degarix, 31 j., 12 j. profes; zr. Scholastica-Columbina a S. Martino Beijn, 29 j., 10 j. profes; zr. Flavia-Hubertina Bertel, 30 j., 6 j. profes; zr. Maria-Catharina-Columbina a S. Benedicto Duniolle, 22 j., 2 j. profes; zr. Maria-Theresia du Lanloij ,25 j., 2 j. profes (M. 17).

(400) *Sorores Maria-Bernardina, Maria-Seraphina, Maria-Josepha et Robertina a S. Antonio sunt parum audaces, difficiles et turbulentae.*

(401) *Soror Robertina non dicit suas horas, nec jejunat et videtur esse hypocondriaca. — Dicit Bernardinam, Annam a Cruce esse difficiles et non satis revereri seniores.*

weduwen als kostgansters te aanvaarden. De priorij, die over een jaarlijkse inkomst van 1300 gulden beschikte, leende tegen interest 565 gulden aan de abrij van Ghislenghien (402).

Uit de visitatie van 6 augustus 1734 door Van der Moesen, van Sint-Adriaansabdij, en Brootcorens, pastoor van Zalardingen, blijkt dat hier 20 monialen en zes lekezusters waren, bijna alle Walinnen. Dit had voor gevolg dat zij geen onderrichtingen kregen, waartoe een priester uit het Kamerijkse had dienen te worden benoemd. Het groot aantal bloedverwanten bevorderde de vrede onder de zusters niet. Er heerste geen goede verstandhouding tussen de lekezusters en de slotzusters; de eersten waren brutaal en weinig liefdevol voor de zieken, die niet goed werden verzorgd. Een tweede buitengewone biechtvader werd gewenst voor de gewetensrust (403).

Bij schrijven van 12 januari 1741 werd zuster Angelina van Lierde door de vikaris-generaal een straf opgelegd, omdat zij na een vermaning van de priorin *tot so een groote boosheyt is opgestaen dat sij de selve priorinne heeft toegevlogen ende haer in den arm heeft gebeten en gequetst heeft tot bloedstortinghe.* Op de wegens deze brutaliteit opgelegde straf, volgde de bedreiging bij herhaling *eenen eeuwigen kercker* (404).

Bij beslissing van de kardinaal van 10 december 1743 werd toelating verleend zuster Maria-Celestina-Judoca a. S. Joanne-Baptista (Maria van Laethem) — die tijdens haar noviciaat aan haar ogen leed, maar een echte religieuze geest bezat, zodat zij door de gemeenschap tot de professie werd toegelaten — ook de eeuwige geloften te laten afleggen. In de plaats van het koorgebed zou zij dagelijks de rozenkrans bidden en zij diende zich te vreden te stellen met als oblate steeds de laatste plaats na de koorzusters te bekleden (405).

Op 18 januari 1747 werd aan de zusters *die schole houden van jonghe dochters en differente joffers* herbergen *die hemlieden tafel sijn coopende* toegestaan dat, wanneer sommige plots ziek werden en hun testament wilden maken voor de notaris, zij deze, met de biechtvader, in het kloster mochten laten binnenkomen (406).

In verband met de visitatie waarmee Thomas Perlo, deken van Geraardsbergen, op 6 december 1749 werd belast door de aartsbisschop en waarbij hij vooral omtrent een tiental punten (407) diende een onder-

---

(402) C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 386; M. 237.

(403) Ibidem; M. 237.

(404) Als straf werd zij gedurende 8 dagen in haar cel opgesloten, die zij slechts eens per dag mocht verlaten *om te komen eten alleen in 't midden van de refter* bij het noenmaal; zij moest 3 dagen vasten *te waeter en te broodt etende al knielende;* bij het begin en op het einde van haar geestelijke oefening moest zij in het openbaar in de refter vergiffenis vragen en beloven dit nooit meer te doen; zij moest intussen een generale biecht spreken; twee maand lang zou zij op de laatste plaats zitten in het koor, de refter en het werkhuis (Ibidem, p. 387).

(405) Ibidem, p. 288; Misc. Mechl., nr. 48, p. 260; M. 237.

(406) Misc. Mechl., nr. 49, p. 121v°.

(407) *1. Quamlibet seorsim ad cancellos vocatam graviter monebit de veritate dicenda, et de non reticendis üs, quae pro bono monasterii cerrectione aut ordinatione indigere censuerit;*

zoek in te stellen, schreef de abt van Sint-Adriaansabdij op 23 van dezelfde maand, vooral in verband met de penitentie, die werd opgelegd aan zusters die niet regelmatig kommuniceerden. Hieruit blijkt dat sommige onder hen door een Jansenistische opvatting waren besmet. De abt meende dat hierin een oorzaak lag van misteverdenheid onder de zusters : het begon met het gemor van een jongere zuster, die aldra de steun kreeg van drie à vier oudere zusters, met als gevolg dat het grootste gedeelte van de zusters slechts 2 of 3 maal per maand kommuniceerden, al bestond vroeger de gewoonte dit te doen op iedere zon- en feestdag, ook op de feestdagen van de orde, op de maandag, wanneer geen feestdag in die week viel. Het andere gedeelte van de gemeenschap kreeg ook skrupules verklarend dat zij niet trouwer of beter waren dan de andere die minder ter H. Tafel naderden. Religieuzen die slechts eens om de 2 of 3 maand, om gegronde redenen zich van het kommuniceren onthielden, moesten vasten op brood en water. De abt verzocht deze penitentie tot één of andere maand te beperken... of te verzachten (408). Als overgang, om het gezag van de priorin niet te schaden zou men deze maatregelen toepassen; nadien zou men die penitentie kunnen laten varen (409).

Zuster Marie-Jeanne-Albertine de S. François, die geestesgestoord was, en *par toutes sortes d'exés qu'elle commet journellement* nadeel betrokkende aan de kloostergemeenschap, mocht ingevolge de verklaring van de dokter, gesekwestreerd worden tot haar herstel (410).

Op 7 augustus 1765 verleende de aartsbisschop de toelating, tegen de regel in, vlees te eten, daar de vis zeldzaam en duur was. Vlees derven bleef geboden op de woensdagen, de dagen dat ook de andere gelovigen er toe verplicht waren en gedurende de advent (411).

Opnieuw werd op 14 juli 1777 de aandacht getrokken op enkele kleinere punten die voor verbetering vatbaar waren : de onderdanigheid tegenover de overste; het naleven van de voorschriften omtrent de spreek-

---

2. inquiret an regulae et constitutiones adamussim observentur, uti et ordinationes nostrae identidem datae, signanter quoad locutoria?
3. an clausura exacte servetur?
4. an officium divinum rite pergatur ?
5. an sacramenta penitentiae et Eucharistiae diligenter frequententur et quam poenam subire debeant, quae statis diebus non communicant?
6. an aliqua inter moniales sit factio?
7. an quae sunt in officio omnes aequaliter diligant?
8. quae retribuere dentur confessario ordinario?
9. an ametur et plereque ipse comfitiantur ?
10. quomondo excipiantur personae extraneae ad pradium etc ?
11. an, dum aliquid edificatur, capitalia applicantur et ejusmodi res majoris monumenti peragendae sint, servetur constitutionum prescriptum (M. 237).

(408) *Ut vel solum deberent in prandio manducare portionem suam in medio refectorü flexis genibus, vel eodem modo vesperi, sublata eis portione piscis aut quae loco illius dari contigerit, vel tertio modo, si contingat aliquam sesebis in septimana a S. Synaxi substrahere, ut pro secunda tantum vice, unam ex predictis penitentiis subire teneatur (M. 237).*

(409) M. 237.

(410) Misc. Mechl., nr. 50, p. 184, 23-12-1755; M. 237.

(411) Misc. Mechl., nr. 51, p. 138; M. 237.

kamer (412) en het kloosterslot. Dit schrijven moest door de priorin worden voorgelezen in drie volgende kapittels en op alle kwatertemperdagen (413).

De priorin vroeg in 1774 aan de aartsbisschop de toelating een of twee renten te mogen verkopen tot de heropbouw van een muur ingestort *door den overvloed der waeteren voorgevallen ten jaere 1772 en 1774 (414).*

De eerste priorin was zuster Anne Scundamore, wiens (her) verkiezing op 1 februari 1628 werd goedgekeurd (415). Op 8 september 1634 volgde de goedkeuring van de verkiezing van zuster Maria-Gabriel de Gray (416). Op 7 oktober 1650 werd de herverkiezing van zuster Benedicta a S. Alexio Ruteau goedgekeurd (417), evenals haar herverkiezing (418). Zuster Maria-Joseph le Febure 's verkiezing werd op 9 juli 1658 goedgekeurd (419), evenals de herverkiezingen (420). Op 25 augustus 1674 werd de verkiezing van zuster Catharina-Colombine de Vienne goedgekeurd (421) en achteraf de herverkiezingen (422). Goedkeuring op 2 maart 1708 van de verkiezing van zuster Marie-Mechtilde Jouveneau die opnieuw tot priorin werd herkozen (423), met een onderbreking van 1720 tot 1726, wanneer Maria-Clara Place priorin was (424), nadien aanbleef tot bij haar overlijden op 19 februari 1730, om opgevolgd te worden door Maria-Joanna-Clara Place (425), die werd herkozen op 11 maart 1733 (426). Op 26 december 1734 volgde de goedkeuring van de verkiezing van zuster Constantia-Adelaida de Pelsenere, met dispensatie over de leeftijd, aangezien zij slechts 37 jaar was (427) en nadien

(412) Het was niet geoorloofd zich te dikwijls in de spreekkamer te begeven en met manspersonen te spreken. Slechts op de gestelde dagen en uren, met toelating van de overste en in gezelschap van een medezuster mocht er bezoek worden ontvangen en op andere dagen hoogstens een half uur tenzij het ging om zaken van het klooster of om naaste familieleden, die verder dan 2 mijlen afwoonden. Alleen in dit laatste geval mocht met toestemming van de overste spijs en drank worden aangeboden.

(413) C. VAN DE WIEL, *a.w.*, p. 389, M. 237.

(414) M. 237.

(415) Misc. Mechl., nr. 51, p. 138.

(416) Misc. Mechl., nr. 12, p. 14; — herkozen op 18-5-1637 (M. 237).

(417) Misc. Mechl., nr. 16, p. 235; — reeds overste in 1642 en regelmatig herkozen (M. 237).

(418) Misc. Mechl., nr. 17, p. 286, 3-12-1653.

(419) Misc. Mechl., nr. 17, p. 604, 605; verkozen op 9-7-1657 met 9 stemmen (8 st. voor zuster Benedicta (M. 237).

(420) Misc. Mechl., nr. 17, p. 838, 3-12-1660, nr. 21, p. 184, 19-12-1663, nr. 25, p. 7, 20-5-1671.

(421) Misc. Mechl., nr. 25, p. 251.

(422) Misc. Mechl., nr. 27, p. 192, 24-9-1677, nr. 28, p. 211, 15-10-1680, nr. 29, p. 561, 18-11-1683, nr. 33, p. 218, 219, 17-12-1686, nr. 31, p. 76, 3-2-1690, nr. 35, p. 58, 3-3-1693, p. 531, 12-4-1696, nr. 36, p. 184, 11-4-1699, nr. 38, p. 21, 11-5-1703, p. 179, 23-6-1705.

(423) Misc. Mechl., nr. 38, p. 274, p. 293v°, 20-3-1711, nr. 39, p. 152, 22-3-1714, nr. 40, p. 74, 15-4-1717, nr. 45, p. 117v°, 4-6-1726, p. 272v°, 1-6-1729.

(424) Gekozen op 23-4-1720 en 14-5-1723 (M. 237) Misc. Mechl., nr. 40, p. 248v°, nr. 43, p. 180v°, 30-4-1720, nr. 40, p. 180v°, 19-5-1723.

(425) Misc. Mechl., nr. 45, p. 325, 10-3-1730.

(426) Misc. Mechl., nr. 46, p. 154v°; †1734.

(427) Misc. Mechl., nr. 47, p. 20v°.

herhaaldelijk werd herkozen (428). De verkiezing van zuster Lutgardis a S. Berlinde Cosijns werd op 30 juni 1764 goedgekeurd (429), evenals de herverkiezingen (430) tot bij haar overlijden. Deze keuze van zuster Maria-Anna Plasman werd op 11 november 1783 goedgekeurd (431) (6 stemmen op 17) en de herverkiezing op 9 november 1786 (432) tot bij haar overlijden. De laatste priorin vóór de opheffing van het klooster was zuster Cecilia de Bataille a S. Petro, wiens verkiezing werd goedgekeurd op 25 januari 1789 (433), evenzo de herverkiezingen (434). De laatste was overste in een gemeenschap van 17 koorzusters (435).

Ook hier wordt een regelmatige aanwerving van novicen vastgesteld, waarbij vooral rond de eeuwisseling een aantal kandidaten *scholares* waren. Sommigen werden aanvaard als koorzusters, enkelen als lekezusters. Dit onderscheid word soms in de *Miscelanea* aangeduid (436). Gedurende de tweede helft van de 18e eeuw was het aantal kandidaten, die Vlaams spraken, overwegend, maar de voertaal in de priorij bleef het frans.

---

(428) Misc. Mechl., nr. 47, p. 191v°, 24-12-1737, nr. 48, p. 218v°, 26-12-1743, p. 96v°, 97r°, 22-12-1740, nr. 49, p. 242, 15-12-1749, p. 120v°, 22-12-1755, nr. 52, p. 69, 9-1-1762; — 29-12-1748, 18-12-1758, 3-11-1761 (M. 237).

(429) Misc. Mechl., nr. 51, p. 119v°.

(430) Misc. Mechl., nr. 52, p. 159, 30-6-1767, nr. 51, p. 208, 1-7-1770, 6-7-1773, 6-7-1776, 9-7-1779 (M. 253, p. 56, 58, 59), Misc. Mechl., nr. 55, p. 12, 6-7-1782. — Op 26-6-1767 verkreeg ze slechts 4 st. op 17 (de overige stemmen waren verdeeld over nog 5 andere monialen) (M. 237).

(431) Misc. Mechl., nr. 56, p. 5r°.

(432) Misc. Mechl., nr. 56, p. 81r°.

(433) Misc. Mechl., nr. 55, p. 170.

(434) Misc. Mechl., nr. 55, p. 231, 22-1-1792, nr. 58, p. 644, 25-1-1795.

(435) M. 237, 16-1-1795.

(436) Toelating tot professie van zuster Scolastica de Incarnatione (Misc. Mechl., nr. 16, p. 241v°, 11-2-1643); — tot inkleding van Maria-Anne de Marlier (Misc. Mechl., 11-3-1650); — tot inkleding van Maria Glases, °Aat (Misc. Mechl., 13-1-1652); — tot professie van Mechtildis du Vivier a S. Romano, °Goy, van Maria-Magdalena Notte, °Goy, en van Maria-Theresia Huvelle; van Leuze (Misc. Mechl., nr. 17, p. 99, 100, 16-5-1652); — tot opname van Maria-Robertine, de dochter van Pieter Verhaert x Jacqueline Nonnehause en Angeline, d. Sr. Maximiliaan le Febure x Jacqueline van Doren, beiden van Rijsel (Misc. Mechl., nr. 17, p. 223, 224, 2-4-1653); — tot inkleding van Joanna Mom, d. Guillielmus x Joanna Bourgoigne, °Edingen tot professie van Aldegonde, d. Gillis de Waesberghe x Jenne Rijns, °Geraardsbergen, en Jacqueline, d. Jacques de Vienne x Aldegonde Dauge, °Bergen (Misc. Mechl., nr. 17, p. 535, 6-11-1657); — tot professie van Adriana Herreweghe (Misc. Mechl., nr. 21, p. 129, 6-1663); — tot professie van N. Piens (Misc. Mechl., nr. 21, p. 194, 26-2-1664); — tot aanneming en inkl. van Marie-Anne Mercau (Misc. Mechl., nr. 22, p. 182v°, p. 183r°, 28-7-1669, p. 188v°, 2-9-1669); — tot aanv. v. Francisca Buisson (Misc. Mechl., nr. 22, p. 188v°, 2-9-1669); — tot professie als lekezuster van Maria-Magdalena Chige alias zuster Maria-Martha (Misc. Mechl., nr. 27, p. 109, 3-1-1670), die mag ingekleed worden (als koorzuster?) (Misc. Mechl., nr. 25, p. 395, 8-11-1675); — tot inkleding van Anne-Maria-Elisabeth de Decker (Misc. Mechl., nr. 27 ,p. 40, 20-5-1676), en professie (Misc. Mechl., nr. 27, p. 168, 8-6-1677); — tot professie van Maria de Passione (Maria Francisca Baraguin) (Misc. Mechl., nr. 27, p. 94, 11-10-1676); — tot inkleding en professie van Catharina-Alexandrina de Hondt (Misc. Mechl., nr. 27, p.

236, 3-4-1678, nr. 28, p. 311, 24-7-1681, nr. 29, p. 125, 3-6-1682); — tot inkleding van Anna de Sainte (Misc. Mechl., nr. 28, p. 69, 2-8-1679) en tot professie van Seraphina a S. Josepho (Misc. Mechl., nr. 28, p. 177, 2-7-1680); — tot professie van Maria-Florentia le Febure (Misc. Mech., nr. 28, p. 207, 27-9-1680); — tot inkleding en professie van Lutgardis Seraphina (Elisabeth-Carola Cambier) (Misc. Mechl., nr. 29, p. 125, 3-6-1682, p. 449, 9-6-1683); — tot inkleding en professie van Aldegundis Hocquet (of Flocque) als lekezuster Ursula (Misc. Mechl., nr. 29, p. 306, 17-10-1682, p. 540, 8-10-1683); — tot inkleding en professie van Maria-Anna (de) Warnant (Misc. Mechl., nr. 29, p. 545, 13-10-1683, nr. 32, p. 279, 20-2-1685); — tot inkleding en professie van Maria-Joanna Jouveniau (Misc. Mechl., nr. 32, p. 201, 14-10-1684, p. 442, 20-10-1685); — tot inkleding van Joanna-Theresia Dazin (Misc. Mechl., nr. 33, p. 148, 21-8-1686); — tot inkleding en professie van Adriana Bo(e)ckstael (Misc. Mechl., nr. 33, p. 505, 28-5-1688, nr. 34, p. 58, 24-5-1689); — tot inkleding van Joanna-Francisca de Moulin, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 31, p. 105v°, 26-4-1690); — tot inkleding van Barbara Remy (Misc. Mechl., nr. 34, p. 10, 11-2-1689); — tot inkleding van Clara-Theresia Drickman en van Anna Genimont (Misc. Mechl., nr. 34, p. 278, 14-7-1691); — tot inkleding en professie van Anna-Maria (Maria-Joanna-Sara) Place (Misc. Mechl., n. 34, p. 401, 18-12-1691, nr. 35, p. 35, 10-12-1692); — tot professie van zuster Robertina a S. Antonio de Padua (Misc. Mechl., nr. 35, p. 94, 19-5-1693); — tot inkleding van Maria-Theresia de Pestere, Clara-Theresia Drickman en Anna-Livina Spouriau, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 118, 20-7-1693); — tot inkleding en professie van Maria-Barbara van de Linden, *scholaris*, (Misc. Mechl., nr. 35, fessie van Maria-Barbara van der Linden, *scolaris*, (Misc. Mechl., nr. 35, p. 217, 12-4-1694, p. 359, 30-3-1695); — tot inkleding van Joanna-Maria Omme en Maria-Isabella de Beure, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 234, 19-6-1694); — tot inkleding van Maria-Anna-Josepha de Ville en Isabella Smol (Misc. Mechl., nr. 35, p. 269, 29-9-1694); — tot inkleding van Catharina-Ludovica Cousin (Misc. Mechl., nr. 35, p. 309, 1-2-1694); — tot inkleding van Maria-Christina Disnier en Maria-Philippina Bousse, *scholares* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 359, 30-3-1695); — tot professie van Maria-Josepha en Maria-Margareta-Carolina (Misc. Mechl., nr. 35, p. 400, 8-6-1695); — tot professie van Maria-Magdalena-Theresia en van Agnes de Jesu en de inkleding van Maria-Margareta de Hollain (Misc. Mechl., nr. 35, p. 429, 8-10-1695); — tot professie van Cecilia a S. Josepho (Misc. Mechl., nr. 35, p. 188, 3-1-1696); — tot professie van Maria-Angelina Disma en Maria-Ildegardis Bouzé (Misc. Mechl., nr. 35, p. 518, 8-3-1696); — tot inkleding en professie van Maria-Barbara le Febure, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 35, p. 578, 18-8-1696, p. 684, 15-8-1697); — tot de professie van Maria-Archangelina-Theresia de Hollain (Misc. Mechl., nr. 35, p. 596, 5-10-1696); — tot inkleding van Joanna-Ursula Carnoncle (Misc. Mechl., nr. 36, p. 107, 20-10-1698); — tot inkleding en professie van Anna Lambrecht, Joanna Cornet en Joanna Surbancour als lekezuster (Misc. Mechl., nr. 36, p. 107, 108, 20-10-1698, p. 267, 17-10-1699); — tot aanvaarding (niettegenstaande haar zuster Maria-Clara Place er reeds is) en professie van Anna-Francisca Place (Misc. Mechl., nr. 36, p. 208, 10-6-1669, p. 380, 24-7-1700); — tot inkleding van Maria Matthieu, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 36, p. 217, 23-6-1699); — tot inkleding van Margareta Thomas (ondanks het feit dat zij hier reeds een zuster had) (Misc. Mechl., nr. 36, p. 219, 30-6-1699); — tot professie van Maria-Bernardina Marissens (Misc. Mechl., nr. 36, p. 285, 4-11-1699); — tot professie van Anna de la Croix en Maria-Augustine (Matthieu) (Misc. Mechl., nr. 36, p. 367, 2-6-1700); — tot inkleding van Adriana Huez, *scholaris*, als lekezuster (Misc. Mechl., nr. 38, p. 279v° 26-6-1708); — tot professie van Maria Grimmeaux (Misc. Mechl., nr. 42, p. 23v°, 22-10-1711); — tot inkleding en professie van Isabella-Philippina Dudiolle en van Maria-Robertine Dulenlov, d. Grégoire x Maria Philippine (Misc. Mechl., nr. 43, p. 2v°, 1-5-1716, nr. 40, p. 81v°, 10-5-1717); — tot professie van Maria Thienpondt (Misc. Mechl., nr. 40, p. 174, 14-9-1718); —

tot inkleding en professie van Cecilia-Maria Gontier, *scholaris*, d. André x Jenne-Francoise Servaes (zuster Maria-Justina) (Misc. Mechl., nr. 40, p. 174, 14-9-1718, p. 220, 4-10-1719); — tot inkleding van Susanna-Theresia de Pelsenere, *scholaris*, d. Peter x Catharina Bijl (Misc. Mechl., nr. 40, p. 180v°, 24-11-1718); — tot professie van Maria-Ursula Langilier (Misc. Mechl., nr. 40, p. 208v°, 21-6-1721); — tot inkleding en professie van Joanna-Francisca Bert (lekezuster Dorothea), d. Francois x Anne-Maria Lorent (Misc. Mechl., nr. 40, p. 293v°, 24-3-1722, p. 311, 15-4-1723); — tot inkleding en professie van Josephina Saligo, d. Jacques x Josinne Rooman, (zuster Adriana) (Misc. Mechl., nr. 40, p. 315v°, 14-8-1723, p. 342v°, 1-8-1724); — tot inkleding van Jeanne Piens (zuster Marie-Cecilia), d. Christiaan x Anna-Margriet Penen, (Misc. Mechl., nr. 45, p. 23, 15-1-1725, p. 102, 11-4-1726); — tot inkleding van Elisabeth van Adorp (Misc. Mechl., nr. 45, p. 23, 15-1-1725); — tot professie van Cecilia Blomart, d. Petrus x Marie de Schouremont (zuster Maria-Gabriella) (Misc. Mechl., nr. 45, p. 125v°, 9-9-1726), — tot inkleding van Maria-Anna Mera d. Petrus x Maria-Theresia del Boct, met de naam van zuster Agnes a S. Thoma, *scholaris* (Misc. Mechl., nr. 45, p. 248, 29-12-1728; M. 253, p. 44); — tot inkleding en professie van Isabelle Clippel, *scholaris* d. Petrus, greffier te Ophasselt en prokureur te Geraardsbergen (Misc. Mechl., nr. 45, p. 258v°, 5-4-1729, p. 338v°, 5-8-1730); — tot inkleding en professie van Christina Cosijns, d. Joannes x Catharina van Eecken, (zuster Lutgardis a S. Berlinde) (Misc. Mechl., nr. 45, p. 315, 24-2-1730, nr. 46, p. 14v°, 8-5-1731); — tot inkleding van Maria-Theresia d'Hondt, °Dendermonde (zuster Maria-Placida a S. Ambrosio) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 38, 31-3-1735); — tot inkleding en professie van Isabella van Lierde, °Brussel (zuster Maria-Angelina a S. Bartholomeo) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 74, 25-1-1736, p. 135, 27-12-1736); — tot professie van Joanna-Maria van den Herreweghen, °Geraardsbergen (zuster Maria-Francisca a S. Adriano) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 96, 15-5-1736); — tot inkleding en professie van Maria-Judoca de Brauwer, °Geraardsbergen (zuster Maria-Florentia a S. Mauro) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 180v°, 24-10-1737, p. 248v°, 15-10-1738); — tot inkleding en professie van Anna-Josepha Notegem, °Auvaing, *scholaris* (lekezuster Agnes) (Misc. Mechl., nr. 47, p. 192v° 10-1-1738, nr. 48, p. 2, 7-1-1739); — tot inkleding en professie van Maria van Lathem (zuster Maria-Celestina-Judoca a S. Joanne-Baptista (Misc. Mechl., nr. 48, p. 195v°, 24-10-1742, p. 260, 24-10-1743); — tot professie van zuster Josepha a S. Amando (Misc. Mechl., nr. 48, p. 195v°, 24-10-1742); — tot professie van Joanna-Clara de Vos, °Zarlandingen, en van Judoca-Ursula Ganseman, °Galmaarden (Misc. Mechl., nr. 48, p. 33v°, 9-7-1739); — tot inkleding en profesie vn Isabella van Bollaert, °Geraardsbergen (zuster Scholastica a S. Ildephonso) (Misc. Mechl., nr. 48, p. 44, 22-9-1739, p. 81, 30-8-1740); — tot inkleding van Theodora-Barbara van de Velde, °Gent (Misc. Mechl., nr. 48, p. 129v°, 8-11-1741); — tot inkleding en professie van Genoveva Waesbergh, °Geraardsbergen (Zuster Maria-Benedicta a S. Geogio) (Misc. Mechl., nr. 48, p. 178, 20-6-1742); — tot inkleding van Anna-Catharina de Laeter, °Moerbeke (zuster Adriana a S. Jacobo) (Misc. Mechl., nr. 49, p. 44v°, 15-1-1745); — tot inkleding en professie van Maria-Theresia de Mulder, °Geraardsbergen (zuster Maria-Placida a S. Angelis) en Catharina Plasman, °Galmaarden (zuster Maria- Anna a S. Martino) (Misc. Mechl., nr. 49, p. 182v°, 18-6-1748, p. 222v°, 6-6-1749); — tot inkleding en professie van Theresia van Damme, °Jabbeke (zuster Barbara) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 3, 29-8-1750, p. 44v°, 8-9-1751); — tot inkleding en professie van Maria-Joanna de la Hoese, °Asse (zuster Maria-Albertina-Joanna a S. Francesco) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 46, 29-9-1751, p. 97r°, 8-9-1752); — tot inkleding en professie van Christina-Catharina de Lessines, °Akkeren (zuster Mechtildis de S. Josepho) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 68v° 12-4-1752); — tot inkleding en professie van Maria-Josepha Blommaert, °Everbeke (zuster Maria-Hildegardis a S. Francisco) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 147r°, 8-9-1754, 22-9-1755); — tot professie van Maria-Joanna Robijn, °Moerbeke, d. Jan x Maria Walravens (zuster Maria-Benedicta a S. Joanne

(M. 237, 22-3-1757); — tot professie van Maria-Theresia de Cubber, °Schorisse (zuster Maria-Elisabeth a S. Joanne-Baptista) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 222, 5-10-1757); — tot inkleding en professie van Catharina-Josepha Balaine, °Klein-Akkeren, d. Pierre x Marie-Joseph Roland (zuster Catharina-Josepha) (Misc. Mechl., nr. 50, p. 244, 24-7-1758, nr. 51, p. 22, 10-7-1759); — tot inkleding en professie van Maria-Juliana Roland, °Akkeren, d. Jan-Baptist x Marie-Josepha Anseau (Misc. Mechl., nr. 51, p. 15v°, 10-5-1759); — tot professie van Agnes Sageman, °Geraardsbergen, d. Adrianus x Agnes van den Herreweghe (zuster Francisca) en van Isabelle van Lierde, °Schaarbeek, d. Philippus x Josepha de Neve (zuster Ferdinande) (M. 237, 5-5-1762); — tot inkleding en professie van Joanna-Caroline de Landtsheere, °Gontrode, d. Adrianus x Maria-Pieternelle Lammens Misc. Mechl., nr. 51, p. 78, 3-11-1761, p. 101, 19-10-1762); — tot professie van Anna-Maria de Vos als lekezuster (Misc. Mechl., nr. 51, p. 205v°, 27-9-1769); — tot inkleding en professie van Theresia Driessens, °Mechelen, d. Jacobus-Franciscus x Barbara van Buscum (zuster Theresia-Serafina) en Maria Dalle, °Balegem, d. Judocus x Pieternelle de Backer (zuster Maria-Elisabeth) als lekezuster (Misc. Mechl., nr. 51, p. 211, 12-9-1770, p. 246, 2-9-1771); — tot professie van Maria-Josepha Bosquet, °Zinnik, d. Arnould x Catharina-Josepha la Gaze (zuster Marie-Catharina) en Joanna-Catharina de Poorter, °Parike, d. Jan-Baptist x Julienne van den Bossche (zuster Schalastique de S. Augustin) (Misc. Mechl., nr. 52, p. 136, 9-4-1766); — tot professie van Theresia van der Mijnbrugge, °Overboelare, d. Jan-Baptist x Judoca Putteman (Misc. Mechl., nr. 52, p. 147, 2-1-1767); — tot professie van Maria-Carolina de Glas, °Deftinge, d. Judocus x Joanna Ruyskensvelde (zuster Maria-Carolina) (Misc. Mechl., nr. 53, p. 3v°, 3-10-1770); — tot professie van Robertine Plasman, °Galmaarden, d. Claudius x Anna-Maria Walravens (zuster Anna-Catharina) (M. 237, 22-7-1776); — tot inkleding en professie van Anna-Maria Machelinckx, °Sint-Maria-Lierde, d. Anthon x Maria-Anna Mincke (Misc. Mechl., nr. 53, p. 120, 6-4-1777; M. 237, 4-5-1778); — tot inkleding van Maria-Livina van Poucke, °Munte, d. Gerardus x Catharina van der Haegen (zuster Maria-Constantia de S. Gérard) (Misc. Mechl., nr. 53, p. 126v°, 12-7-1777); — tot professie van Maria-Gabriel Rosier, °Goy, d. Pieter-Joseph x Marie-Joseph Boydens, en van Marie-Augustine Pleck, °Denderwindeke, d. Joannes x Anna Stevens (M. 237, 27-9-1779); — tot professie van Francisca Antheunis, °Schendelbeke, d. Michaël x Anna Webbegeerts (of Werbegier), (zuster Rosalie), van Catharina-Josepha Quelluy, °Ronse, d. Nicolaus-Joseph x Maria van der Genst (zuster Hildegarde de S. Gislain), van Theresia van Wildere, d. Adriaan x Maria-Anna Zegers, lekezuster, van Constantia de Lange, °Outer, d. Adriaan x Joanna Vilaer (of Vilard), lekezuster (M. 237, 13-10-1790, Misc. Mechl., nr. 56, p. 157v°, 30-9-1789, p. 207v°, 18-9-1790); — tot professie van zuster Victoria, °Essene (Misc. Mechl., nr. 56, p. 218v°, 24-3-1791); — tot inkleding en professie van Maria-Angelina de Brabanter, °Geraardsbergen, d. Franciscus x Catharina Brecx (zuster Francisca) (Misc. Mechl., nr. 56, p. 219, 11-4-1791, p. 242v°, 25-4-1792); — tot inkleding en professie van Maria-Theresia de Spiegelier, °Sint-Lievens-Esse, d. Martinus x Adriana van den Bossche (zuster Justina), lekezuster (Misc. Mechl., nr. 56, p. 242v°, 25-4-1792, nr. 58, p. 24v°, 20-4-1793); — tot inkleding en professie van Theresia Blondel, °Schorisse, d. Franciscus x Judoca de Smet (Misc. Mehl., nr. 58, p. 7v°, 21-8-1792, nr. 57, p. 6, 13-8-1793); — tot inkleding van Coleta-Sophia Petronella de Goesin (Misc. Mechl., nr. 58, p. 68, 7-4-1795). — Tijdens het tweede nazicht van de drukproeven kwam van de pers de studie van *ANSELM HOSTE, de priorij Hunnegem te Geraardsbergen,* die evenwel nit meer kon worden gebruikt. Cfr. lijst van de kloosterzusters op p. 182-189.

Op 6 januari 1797 werden de religieuzen door de Fransen uit hun klooster verdreven.

In een tabel geven wij een overzicht van de ouderdom van de zusters bij hun professie (één jaar na hun intrede in het klooster) op verschillende tijdstippen van de 17e en 18e eeuw. De gevens werden aangetroffen ter gelegenheid van de verkiezing van een overste Hieruit blijkt dat de meerderheid van de intredenden tussen 20 en 25 jaar waren. Voor wat 1795 betreft dient men er rekening mee te houden dat door Jozef II een wet werd uitgevaardigd waarbij de professie vóór de 25 jaar was verboden.

TABEL

Jaar :	1637		1657		1717	
Aantal :	14		20		22	
— 20 jaar :	6	43%	5	25%	5	22%
20—25 j. :	5	35%	10	50%	11	50%
25—30 j. :	1	7%	3	15%	6	27%
30—35 j. :	—	—	1	5%	—	—
35—40 j. :	2	14%	1	5%	—	—

Jaar :	1734		1773		1795	
Aantal :	20		19		17	
— 20 jaar :	4	20%	4	21%	1	6%
20—25 j. :	13	65%	13	68%	7	41%
25—30 j. :	3	15%	2	10%	9	53%
30—35 j. :	—	—	—	—	—	—
35—40 j. :	—	—	—	—	—	—

(wordt vervolgd) J. De Brouwer

Lieven VAN DER LOOY

Eerste Stadssekretaris van Aalst van 1830

Op aanraden van de heren Breckpot en de Gheest, beiden notaris te Aalst, kocht het stadsbestuur een portret aan van hun oud-collega, Lieven van der Looy. Het werd degelijk hersteld en ingelijst door onze stadsgenoot R. Pintelon.

Dit doek dateert van 1834 en is het werk van de toen gunstig bekende portretschilder Eugeen Van Maldeghem, geboren te Leuven. In 1838 aangesteld tot leraar aan de tekenschool te Aalst, nam hij reeds in 1840 ontslag en verhuisde naar Brussel. Een portret van onze eerste koningin, door hem geschilderd, wordt nog bewaard in het koninklijk museum. Boven het hoofdaltaar van de Aalsterse begijnhofkerk prijkt een «Vizioen van de h. Catharina, patrones van het begijnhof», doek dat Van Maldeghem schilderde te Rome.

Advokaat-Notaris Van der Looy was echtgenoot van barones Octavie de Waepenaert (°Aalst 1809 † Brussel 1874) in tweede huwelijk.

Deze familie behoorde tot de adellijke geslachten die een aanzienlijke rol hebben gespeeld in de plaatselijke politiek, samen met de families de Bethune, de Ruddere, van der Noot en van Langehove.

De de Waepenaerts waren afkomstig uit Oordegem. Het was Antoine-Louis die te Aalst in het huwelijk trad en hier achtereenvolgens schepen (1750-1766) en burgemeester (1766-1788) was. Charles-Louis was burgemeester onder het Hollands bewind (1818-1824), lid van de Provinciale staten (1820-1825) en van de Tweede Kamer (1825-1828); hij was ook voorzitter van de harmonie «Al Groeiend Bloeiend». (1)

REBEL-PATRIOT VAN DER LOOY.

Zijn officieel palmares luidt als volgt:

° Sint-Amands-aan-de-Schelde 1796 † 1871.

Was te Aalst:

Raadslid 1830-1831.
Stadssekretaris 1831-1833.
Schepen 1834-1836
Raadslid 1834-1848
Tevens lid van het Nationaal Congres.

Zijn naam staat gebeiteld in de Congreszuil te Brussel.

---

(1) Hilaire Liebaut. «De gezagsconcentratie in het arrondissement Aalst tijdens de negentiende eeuw».
Overdruk uit «Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. dl. XXIL, 1968.

Spectaculair waren Van der Looy's gedragingen gedurende de omwenteling van 1830. Hij heeft het voorbeeld gevolgd van Emmanuel Rolier, geboren in dezelfde Scheldegemeente en bekend leider van de Boerenkrijg (1798).

«Lieven Van der Looy was de onbetwistbare aanvoerder van de Aalsterse revolutionairen in 1830». Dit schrijft Els Witte in «De revolutiedagen van 1830 in Aalst». (2) Wij vatten haar studie samen.

Evenals de grote industriëlen en de groothandelaars bleven de stadsmagistraten in augustus trouw aan Willem. Bij de oprichting van een wacht van 150 burgers «ter voorkoming van rustverstoring» werd Van der Looy aangesteld als tweede luitenant voor de wijk Kattestraat. Dat gebeurde op 28 augustus. Maar onder de invloed van Brussel nam de beroering vlug toe. Reeds op 6 september kwam een vernieuwde burgerwacht tot stand die zich volledig aan de zijde schaarde van de opstandelingen. Van der Looy klom nu op tot de graad van kapitein.

Met een paar honderd man richtte hij op 3 oktober een (mislukte) bevrijdingstocht in naar Dendermonde, daarna vertrok hij naar Brussel aan het hoofd van een detachement vrijwilligers.

Intussen organizeerden de patriotten een verkiezing «à la manière la plus populaire» : dit betekent dat ook dezen die geen cijns betaalden van 50 gulden er mochten aan deel nemen. De leiders van de burgerwacht en andere revolutionairen behaalden een schitterende overwinning; er werd een Administratieve Commissie benoemd die de oude regentieraad uit de macht verdrong.

Aangezien Van der Looy het hoogste aantal stemmen had bekomen werd hem het voorzitterschap van de Commissie aangeboden, ook het burgemeesterschap lag in zijn bereik. Toch aanvaardde hij geen van beide, hij had immers een meer stabiele plaats op het oog. In de raadszitting van 28 oktober 1831 werd hij bij geheime stemming verkozen met elf stemmen op de twaalf aanwezige raadsleden. Hij werd de eerste stadssekretaris onder het nieuwe regime, maar was hierdoor verplicht af te treden als raadslid. Toen hij een notariaat had bemachtigd zette hij zijn politieke loopbaan voort...

(2) Els Witte. «De revolutiedagen van 1830 in Aalst.»
Overdruk uit «Handelingen der Maatschappij voor Geschiednis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe Reeks, dl. XXI, 1967.

TWEE CATHARINISTEN VAN VERSCHILLEND ALLOOI!

In 1836 ontmoeten wij als bestuursleden van de «Rhetorique Confrerie van de H. Maegd en melkvloeyende Martelaresse de groote gelauwerde Catharina van Alexandrien» de namen van Cornelius Evit (177 -1865) en Liv. Van der Looy. De eerste staat vermeld als «notaris, oud prince des ouderdoms, docter in de medecijnen en oud prince der Jongheyd», de tweede als «griffier dezer Confrerie».(3)

Evit hier aantreffen verwondert ons niet : hij was toch de man die jaren lang — tot in 1855 — het bestuur opriep om over te gaan tot de verkiezing van «de nieuwe Eed», telkens op de elfde november, feest van de h. Martinus. De zondag daaropvolgend woonden ze de mis bij om Catharina te vieren en banketeerden in de Drie Koningen op de Veemarkt. Wat wel opvalt is de namen Evit en Van der Looy hier broederlijk verenigd te zien!

Was Evit geen uitgesproken Orangist, hij maakte toch deel uit van een regentieraad die welwillend stond tegenover het Hollands regime. De petitie-aktie van november 1829 waarin de grieven tegen de regering werden uiteengezet leverden hier 667 handtekeningen op : Evit was er niet bij!

Half september 1830 werden verkiezingen gehouden voor de gedeeltelijke vernieuwing van de regentieraad volgens het getrapt systeem : Evit behaalde het hoogste aantal stemmen. Maar op 7 oktober grepen nogmaals verkiezingen plaats, nu voor de samenstelling van een Veiligheidscommissie die de oude regentieraad zou vervangen : met de cijns werd geen rekening gehouden. Evit werd naar de twintigste plaats verdrongen met 52 stemmen, Van der Looy kwam glorieus op kop met 267 stemmen!

Evit trok zich terug uit de politiek tot 1841. Als 88 jarige klonk zijn stem nog een laatste maal in de raad.

Het stadsbestuur — en in 't biezonder de Schepen van Onderwijs en Cultuur — heeft er goed aan gedaan het portret van Lieven van der Looy aan te kopen. Het siert op passende wijze het bureau van de huidige stadssekretaris.

Cornelis Evit kunnen wij begroeten in het oud-hospitaal, hij staat er afgebeeld als koning van de gilde van Sint-Joris.

Twee portretten die dateren uit een periode die toch niet zo ver van ons verwijderd is, maar waarvan wij arm zijn aan politieke herinneringen.

F. COURTEAUX.

(3) Notarieel register van L. Van der Looy, in het bezit van Notaris De Gheest.

ONZE BIBLIOGRAFIE

62) ALGEMEEN.

ERIK HOUTMAN :

INVENTARIS VAN HET OUD ARCHIEF VAN DE STAD AALST.

334 blz. 15 illustraties. Voorwoord van Prof. Dr. J. Buntinx. Uitgave van Archief- en Bibliotheekwezen in België. Inventarissen IV. Brussel 1974. Drukkerij George Michiels, 3700 Tongeren. Prijs : 375 fr.

De quasi-definitieve inventaris van het oud archief van de stede Aalst, die onlangs verschenen is, kent een hele voorgeschiedenis. In 1888 publiceerde F.H. d'Hoop, rijksarchivaris te Gent, de tweetalige inventaris. Een jaar later volgde een supplement met een regestenlijst van 35 charters. In 1964 kwam een heruitgave op de markt door A. Vander Heyden, stadsarchivaris. 323 charters komen daar in voor. Maar daar bleef nog heel wat aan te vullen uit het oud archief. Erik Houtman, attaché bij het Rijksarchief Hasselt, heeft een nieuwe en omzeggens definitieve inventaris samengesteld. We kunnen de inhoud als volgt samenvatten : hoofdstuk I. : algemeenheden; hoofdstuk II. : bestuurlijk archief (administratie, bevolking, politietoezicht, veiligheid, onderwijs en kulturele aktiviteiten, landbouw, nijverheid, handel, ambachten en neringen, pleinen, wegen en waterlopen), openbare gebouwen, financies, militaire zaken; hoofdstuk III. : rechterlijk archief : kriminele rechtspraak, vrijwillige rechtspraak; hoofdstuk IV. : armenzorg, kerkelijke instellingen (armenzorg, parochiekerken en openbare kapellen, kerkelijke instellingen, kloosters), hoofdkollege van het Land (Kasselrij) van Aalst (algemeenheden, financies, processen vóór de Raad van Vlaanderen waarbij de Gedeputeerden van het Land van Aalst betrokken waren, diverse stukken); mindere wetten van het Land van Aalst; varia; charters en losse stukken. Volgen dan 326 regesten waarvan de oudtste dateert Atrecht 1174.; de charters met betrekking tot het begijnhof van Aalst, de konkordantietafels en index van persoons- en plaatsnamen en een index rerum bij de regestenlijst. De volgende steden en dorpen zijn in één of ander stuk of charter vermeld : Aaigem, Aalst, Appelterre (Eichem), Baaigem, Balegem, Bambrugge, Berchem (Vl.), Beerlegem, Boelare (Nederboelare), Borsbeke, Bottelare, Burst, Denderhoutem, Denderleeuw, Edelare, Eichem, Elst, Ename, Erembodegem, Erondegem, Erpe, Erwetegem, Gavere, Gentbrugge, Geraardsbergen, Gijzegem, Grimminge, Haaltert, Heldergem, Herzele, Hillegem, Hofstade, Iddergem, Impe, Kerkem, Landskouter, Lede, Ledeberg, Liedekerke, Massemen, Mater, Melden, Melle, Mere, Moerbeke, Moorsel, Munte, Nederbrakel, Nieuwerkerken, Ninove, Nukerke, Okegem, Oombergen, Oordegem, Oosterzele, Ophasselt, Outer, Overboelare, Pamele, Ronse, Schelderode, Scheldewindeke, Schendelbeke, Schorisse, Semmerzake, Serskamp, Sint-Antelinks, Sint-Lievens-Esse, Sint-Lievens-Houtem, Smeerebbe (Vloerzegem), Smetlede, Teralfene, Velzeke, Viane, Vlierzele, Volkegem, Voorde, Vurste, Wanzele, land van Wedergraete, Welden, Welle, Westrem, Wichelen, Wieze, Woubrechtegem, Zarlardinge en Zottegem.

De lokale geschiedschrijver uit het Land van Aalst beschikt thans over een degelijke bron van aanwijzingen en gegevens. Deze inventaris zal hem steeds ten dienste staan. Waarvoor we de auteur van harte dankzeggen.

63) ALGEMEEN.

SIEGFRIED J. DE LAET :

PREHISTORISCHE KULTUREN IN HET ZUIDEN DER LAGE LANDEN.

561 blz. 253 illustraties. Uitgave Universa Wetteren 1974. Prijs : ingebonden 1300 fr., ingenaaid : 1100 fr.

«Dit boek beoogt een synthese te geven van wat thans bekend is omtrent de loop der prehistorie in het zuiden der Lage Landen vanaf het verschijnen van de mens tot het begin van de jaartelling. Het bestudeerd gebied omvat de zuidelijke provincies van Nederland (Zeeland, Noord-Brabant en Limburg), het huidige België en het Groothertogdom Luxemburg. Wanneer dit nodig bleek werden echter ook omliggende of naburige streken (het noorden van Nederland, de Rijnstreek, de Moezelstreek, Noord-Frankrijk, Engeland) bij het betoog betrokken». Aldus de auteur in de inleiding van zijn werk. Prof. Dr. Siegfried J. De Laet is hoogleraar in de Westeuropese archeologie aan de Rijksuniversiteit te Gent. Hij is een wijd bekende figuur in deze materie. Zijn vroegere werken over ditzelfde onderwerp doen sterk synthetisch aan, terwijl zijn jongste werk de oude beschavingen hier ten onzent meer analytisch beschrijft. Het is een werk van lange adem geweest: opzoekingen en bronnenstudie in het oneindige en dat alles in klare, vlotte en leesbare tekst, de belangstellende voorgelegd. Het boek telt elf hoofdstukken : de vroegste menselijke bewoning, de laat paleotische rendierjagers, de mesolitisch voedselverzamelaars, de eerste landbouwers, neolitische vuursteenmijnbouw, autochtonen en kolonisten in het 3de millennium, de laatneolitische bekerkulturen en het begin van de metaaltijd, de vroege en de midden-bronstijd, de late bronstijd en de urnenveldenkultuur, de Halstatt-kultuur en het begin van de ijzertijd, de la Tène-beschaving en het einde van de voorgeschiedenis. Elk dezer hoofdstukken is gevolgd van een uitgebreide, internationale bibliografie. Voor el van de periode van de beschavingen besteed de auteur aandacht aan de akkulturatieproblemen die bestonden tussen inheemse bevolkingen en inwijkelingen of veroveraars, aan de ekologie, aan de sociale en ekonomische aspekten, aan de magische of godsdienstige gebruiken die de mentaliteit van onze voorouders hebben belicht en gericht. Een uitvoerige index van plaats- en zakennamen vergemakkllijkt de toegang tot dit werk. Betreffende de plaatsnamen van gevonden voorwerpen citeert de auteur voor het Land van Aalst : Aalst, Gentbrugge, Geraardsbergen, Ledeberg, Melle, Oordegem, Ronse, Ruien en Zandbergen. De historicus en de lokale geschiedschrijver heeft hier een werk van eerste rang bij de hand die hem veilig zal leiden doorheen de opeenvolgende beschavingen in de prehistorie die op onze bodem zijn geboren en ten onder zijn gegaan.

64) ALGEMEEN.

J. MACHIELS en P. VAN PETEGHEM :

KAN MEN HET INCUNABELBEZIT IN ZUID-NEDERLANDSE BIBLIOTHEKEN TOT ROND 1500 SAMENSTELLEN OP GROND VAN DE HERKOMSTVERMELDING ?

Bijdrage in : Studies over het Boekenbezit en Boekengebruik in de Nederlanden vóór 1600. blz. 327-366. Uitgave : Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extra nummer 11. Uitgegeven in samenwerking met de werkgroep «Het Geestesleven in de Late Middeleeuwen» van het Instituut voor Middeleeuwse studies van de Katholieke Universiteit van Leuven. Brussel 1974. Drukkerij : George Michiels, 3700 Tongeren. Prijs van het volledige werk : 1300 fr.

De auteurs, verbonden aan de Centrale Universiteitsbibliotheek Rozier 9 te Gent, onderzoeken nauwkeurig die vraag. Hun onderzoek doen ze aan

de hand van catalogi die over incunabels handelen uit België, Nederland, Frankrijk, Duitsland, Engeland en andere landen als het Vaticaan, Zweden, Noorwegen en Denemarken. Vier centra uit het Land van Aalst vermelden ze waartoe incunabels hebben behoord : de abdij van Ename, de Carmelieten O.-L.-Vrouw ter Muylen te Liedekerke, de Reguliers kanunniken van Sint-Augustinus te Melle en ten slotte de kartuize Sint-Maartens-Bos te Sint-Martens-Lierde. Van deze Lierdse kartuize halen ze een paar incunabels aan, een van 1494 en een zonder datering berustend in Cambridge. De lijst van de aangeslagen boeken uit de bibliotheek der kartuize bij de afschaffing in 1783, die op hoger bevel, op aanduiding van boekhandelaar Erwin naar Brussel werden overgebracht, vermeldt nog een paar andere incunabels : Epistolae Fransisci Philelfi de saeculo 1400 en Historica aetatum mundi cum descriptione urbium. Her... (tekst beschadigd) del fig. et imaginibus color illustrata Nuremb. 149... (laatste cijfer beschadigd). Dit zijn geen manuscrits, want in de lijst staan de manuscrits nauwkeurig aangeduid. In diezelfde lijst vinden we nog heel wat postincunabels van kort na 1500. Mogen we langs deze weg de auteurs op deze waardevolle lijst attent maken ? Het stuk berust in het archief der kartuize in het Rijksarchief te Ronse. We hebben een copie ervan in ons bezit.

65) ALGEMEEN.

SANDERUS :

BIBLIOTHECA BELGICA, SIVE ELENCHUS UNIVERSALIS CODICUM MSS. IN CELEBRIORIBUS BELGII COENOBIIS, ECCLESIIS, URBIUM, AC PRIVATORUM HOMINUM BIBLIOTHECIS ADHUC LATENTIUM. COLLEGIT ILLUM, ET EDIDIT ANTONIUS SANDERUS IPRENSIS ECCLESIAE CANONICUS ET SCHLASTICUS INSULIS, EX OFFICINA TOSSANI LE CLERCÔ, SUB SIGNO S. IGNATII, ANNO M.DC.XLI.

368 en 280 blz. in één deel. Anastatische heruitgave Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extra nummer 7. Brussel 1972. Drukkerij Mosa, Profondeville. Prijs : 500 fr.

Dit werk dat feitelijk uit twee delen bestaat en te Rijsel uitgegeven werd, het eerste deel in 1641 en het tweede in 1644, is heruitgegeven door Archief- en Bibliotheekwezen in België. Hiermede hebben de heruitgevers een sprekend bewijs kunnen geven van het intellektueel leven in onze gewesten op het einde der Middeleeuwen. Zonder twijfel zal deze heruitgave een aanloop uitlokken naar nieuwe onderzoekingen desbetreffende. Sanderus heeft de inventaris opgemaakt van de boeken in handschrift bewaard in abdijen, kerken, kloosters, steden en bewaard bij private personen. Met deze inventaris had Sanderus wel een bepaald doel nagestreefd : helpen vermijden dat deze kostbaarheden verloren zouden geraken door onbekend te blijven en allicht wel zodoende het drukken ervan te stimuleren. Zo kon de plagiaatplegers de pas afgesneden worden onrechtmatig te teren op andermans werk. Het Land van Aalst is echter in dit werk schaars vertegenwoordigd. De biblioteek van de abdijen van Geraardsbergen en Ninove en van de kartuize Sint-Maartens-Bos zijn niet vermeld. Deze laatste had toen reeds wel voldoende boekenbezit om vermeld te worden. De kartuize kende ook enkele schrijvers, zoals Levinius Ammonius, humanist die korrespondeerde met Erasmus. Hij beschikte in de kartuize, naar zijn zeggen, over latijnse en griekse boeken. Sanderus vernoemt maar één abdij uit het Land van Aalst, namelijk Ename, wier abdij met een klein aantal boeken vermeld staat. In de bibliotheek van Corsendonck vinden we een werk over Sint-Livinus te Sint-Lievens-Houtem : «Livini translatio ab Holten, incipit : post mortem B. Livini», een deel in het werk van Antonius de Bergis Legendarum quatuor partes. Een belangrijk werk dat de studie van onze handschriften zeker ten goede zal komen. In verband met Bibliotheca Belgica richten we de aandacht van de belangstellenden voor

het werk van Sanderus op een bijdrage van Marie-Thérèse Isaac, assistente aan de universiteit van Mons : «Les Livres imprimés aux XV° siècle dans les catalogues de manuscrits publiés par Sanderus», verschenen in het reeds vermelde boek : Studies over het Boekenbezit en Boekengebruik in de Nederlanden vóór 1600. blz. 207-223.

66) ALGEMEEN.

SANDERUS :

ICONES URBIUM, VILLARUM, CASTELLORUM ET COENOBIORUM GALLO-FLANDRIAE QUAE TERTIA PARS EST FLANDRIAE ILLUSTRATAE ANTONII SANDERI.

Facsimilédruk.

Uitgave Familia et Patria. Handzame 1974. 83 platen. Opgenomen als het vierde deel van A. Sanderus 'Verheerlijkt Vlaendre', door dezelfde Familia et Patria, uitgegeven in 1968. Prijs : 1250 fr.

in de Koninklijke Biblioteek te Brussel berust het onuitgegeven handschrift 16823 van Sanderus. Familia et Patria heeft die 83 platen nu gepubliceerd. Deze uitgave zal door elke bewonderaar van Sanderus' gravuren met veel belangstelling aanvaard worden. Het grootst aantal van deze gravuren heeft betrekking met Frans-Vlaanderen en de streek van Rijsel. Niettemin ontdekken we er enkele over het Land van Aalst : het huis van Jonker Francis de Grietere te Idegem en die woont te Geraardsbergen; Wieze in het Land van Aalst, de kartuize in het Land van Aalst St.-Maartens-Boss (te Sint-Martens-Lierde); het huis van advokaat vander Burgt te Kwatrecht in het Land van Aalst; Zandbergen (het kasteel); het kasteel van Moorsel; het klooster der Minimen te Geraardsbergen, het huis Rattenberg te Idegem, de abdij Onze-Lieve-Vrouw ter Rozen te Aalst. Een waardevolle aanvulling van Verheerlijkt Vlaendre.

67) ALGEMEEN.

G. CAULLET :

DE GEGRAVEERDE ONUITGEGEVEN EN VERLOREN GERAAKTE TEEKENINGEN VOOR SANDERUS «FLANDRIA ILLUSTRATA».

100 blz. 3 illustraties. Antwerpen 1908. Drukkerij J.E. Buschmann.

Facsimilédruk-uitgave Familia et Patria Handzame 1974. Aangehecht deel bij Icones, zie vorige nummer 66. Prijs met het voorgaande : 1250 fr. Een oude, maar degelijke studie over de onuitgegeven tekeningen van Sanderus die onlangs verschenen bij Familia et Patria. Wie in Sanderus belang stelt, ontdekt hier veel onbekende gegevens. Een gelukkig idee de Icones en dit werk in één band uit te geven. De geinteresseerde kan beide tegelijk gebruiken.

68) ALGEMEEN.

A. BARBAIX. (ZUSTER MARIE-PAUL)

ZEVEN EEUWEN TEN BUNDEREN. GESCHIEDENIS VAN HET KLOOSTER ONZE-LIEVE-VROUW-TEN BUNDEREN. MOORSLEDE 1269-1971.

768 blz. 85 illustraties. Moorslede 1972. Prijs : 600 fr.

In januari 1969 vierde het klooster zijn 700-jarig bestaan. Te dier gelegenheid werden «Evokaties uit de geschiedenis van ten Bunderen» voor het voetlicht gebracht. R.C. Van Caenegem, hoogleraar te Gent vertelde bij die gelegenheid dat ten Bunderen een boek waard is. Zuster Marie-Paul heeft zich aan de slag gezet om dit omvangrijk historisch werk op

te bouwen en af te werken. Het is een volumineus werk geworden, waarin geen enkel detail uit het verleden en heden vergeten werd. Alhoewel het klooster diep in West-Vlaanderen ligt, hebben we toch enkele gegevens die met het Land van Aalst verband houden, kunnen ontdekken. Tussen de barones Elisabeth le Candèle van Gijzegem en ten Bunderen ontstond dank zij bepaalde tijdsomstandigheden een nauwe relatie betreffende het openen van een spinschool te Gijzegem. In 1818 kwam een zuster van ten Bunderen naar Gijzegem voor het beginnen van de spinschool. Maria Vermassen uit Smetlede was een der eerste aanvaarde leerlingen. In de lijst kloosterzusters stippen we aan : Saelens Maria, geboren te Zottegem 25-11-1898, dochter van Carolus en Hortense Van de Steene; Barbaix Cecile, geboren te Hofstade 22-5-1909, dochter van Carolus en Bertha De Schuyter; De Huisser Paula, geboren te Ledeberg 7-10-1894, dochter van Desiré en Maria Cortyn; Callebaut Juliette, geboren te Nederhasselt 23-9-1907; dochter van Jan Baptist en Emma Magerman; de Bel Jeanne, geboren te Aalst 1-1-1912, dochter van Jan en Alice Deroo. Een boeiend werk een grote kongregatie waardig.

69) ALGEMEEN.

R. DOM. EDMOND MEEUS et ETIENNE VAN CASTER :

LA FAMILLE MEEUS-LEFEVER.

240 blz. 10 illustraties. 76 wapenschilden in kleur. Brussel 1974 - Prijs : 625 fr.

Een klaar uitgewerkte genealogische studie over de familie Meeus-Lefever. Het werk bestaat uit twee delen : eerstens de afstammelingen van de families Meeus-Wytens en Baetens-Lefever en tweedens de afstammelingen van Pierre, François, Jean Meeus en van M. Catharina Lefever. Verder bevat het nog uitgebreide stambomen. Deze families leefden en leven nog in het Antwerpse en omliggende, toch ontdekken we er enkele leden ervan vermeld in het Land van Aalst; zoals Jacques Paeshuys in 1580 gehuwd met Cornelie Gillis en in 1620 overleden; hij inde onder meer renten te Aalst.; Eugene, Marie- Jean, Corneille, Antoine, Alphonse Meeus, ingenieur, geboren te Schoten 11-4-1887 en overleden te Geraardsbergen 31-4-1950; Geneviève, Cecile, Etienne, Corneille van Caster, geboren te Antwerpen 27-8-1951, huwde op 3-11-1973 met Christian, Leopold, Jeanne Kremer, geboren te Aalst 23-4-1946, zoon van Walter en Ghislaine Bosteels; Jean, Paul, Maurice, Marie-Joseph de Breuck, geneesheer, geboren te Gent 1-12-1935, gehuwd te Avelgem op 5-9-1964 met Monique, Marie, Ghislaine, Stephanie Carpentier, geboren te Ronse 13-5-1939, dochter van Leon en Suzanne Camber. Een verzorgde uitgave. De wapenschilden in kleur zijn werkelijk prachtig uitgevoerd.

70) ALGEMEEN.

FLORIMOND PIJNAERT :

DAGBOEK. BELEVENISSEN ALS OORLOGSVRIJWILLIGER MET VERTREK EN TERUGKEER UIT DE OORLOG 1914-1918.

122 blz. Vier illustraties. Facsimilédruk van het origineel handschrift. Uitgave Heemkundige Kring «Het Land van Nevele». Verantwoordelijke uitgever : J. Luyssaert, Poeldendries 11, Landegem 1974.

Florimond Pijnaert is een geboren Landegemnaar die thans in Melle woont. Hij liet zijn oud handschrift, in volle oorlog geschreven, onlangs verschijnen bij het Land van Nevele. Het is merkwaardige lektuur. En iets uitzonderlijks. Want weinig oud-strijders hebben hun belevenissen met de pen vastgelegd en vereeuwigd. Het is een dokument voor de huidige en latere generaties, opgedragen aan de velen die nooit kunnen vergeten welk leed er toen door onze IJzerjongens is geleden. Onze hedendaagse jeugd moet dit lezen, dan zal ze weten wat ze aan de oude generatie verschuldigd is. In de lijst «eenige namen van kameraden uit de

oorlog 1914-1918» onderlijnen we uit het Land van Aalst : (we schrijven de namen zoals Pijnaert die geeft) Maggerman uit Welden, gedood te Woumen; Merckx uit Erembodegem; Van de Noortgate uit Zottegem, verdronken te Wulpen; Beeckman uit Meerbeke. Een uitgave die bizonder de oud-strijder met ontroering zal lezen.

71) ALGEMEEN.

OUDE OOSTVLAAMSE HOEVEN.

Bijlage in Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 22e jaargang, nr. 6; nov. dec. 1973. Redaktie en beheer : Koningin Hendrikaplein 27, 9000 Gent. Drukkerij L. Vanmelle. Mariakerke, Gent.

We geven hier de namen van de oude hoeven uit het Land van Aalst : het goed ten Eeckhoute te Zandbergen, het goed ten Eede te Sint-Maria-Lierde, het hof ter Eerdbruggen te Serskamp, het goed te Eesegem te Balegem, het goed te Eichem te Appelterre, het goed te Eidene te Sint-Maria-Oudenhove, het goed 't Eksaarde te Smetlede, het goed ten Elsbroek te Melle, het goed ten Elbroek te Merelbeke, het goed ten Elshout te Strijpen, het goed ter Elst te Melden.

id. id. 23e jaargang nr. 1. jan. febr 1974

Het goed ter Elst te Melle, het goed 't Erpe te Erpe, het goed 't Erpelgem te Ruien, het goed ter Erpen te Herzele, het goed te Erwetegem te Erwetegem, het goed 't Esschenhout te Herdersem, het hof 't Everschem te Okegem, het hof te Fransbeke te Opbrakel.

72) ALGEMEEN.

W. VAN HILLE :

DE STATEN VAN GOED VAN EEGEN.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. Jaagang X. nr. 4, mei 1974. blz. 264-268. Redaktieadres : Centrum voor Familiegeschiedenis, Wolstraat 39, 2000 Antwerpen. Drukkerij G. Veys, Pittem.

Eegen is een heerlijkheid gelegen te Oudegem, leen gehouden van het leenhof Dendermonde en eigendom van de abdij Affligem. In de genealogische inventaris van de staten van goed vinden we onder meer vermeld : Pieter Roghman, baljuw van Burst, Petronella Philippina Praet, gehuwd met Livinus van de Keer te Vlierzele en Antonius Bonnaerens te Gijzegem.

73) ALGEMEEN.

R. MOELAERT :

WESSEGEM EN ZIJN HEREN.

Appeltjes van het Meetjesland. Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meejesland. nr. 24. 1973. blz. 206-238 - Zes illustraties - Drukkerij Standaert-Verbeke, Maldegem.

De reeks heren van Wessegem - thans een gehucht van Ursel - vermeldt ridder Victor van Vlaanderen, bastaardzoon van Lodewijk van Male. Hij was gehuwd met Joanna van Gavere, vrouw van Brakel en Zarlardinge, oudste dochter van Arnold van Gavere, baron van Schorisse en van Isabelle van Gistel, dochter van Rogier. Victor van Vlaanderen kwam om te Kassel rond 1430. Zijn weduwe Joanna van Gavere hertrouwde met Simon de Lalaing die in 1430 te Deinze het klooster der Augustinen stichtte.

74) ALGEMEEN

FRANS MICHEM :

DE PASTOORS UIT DE STREEK VAN SCHELDEVELD.

Berichten van de Heemkring Scheldeveld. Driemaandelijks tijdschrift voor lokale geschiedenis van de streek tussen Leie en Schelde. Berichten, jaargang VI. nr. 1, maart 1974. blz. 2-10.

Hebben een of andere relatie met het Land van Aalst : Jan Francies van Paemel, geboren te Gent in 1735, pastoor te Afsnee, was voorheen ook onderpastoor te Pamele-Oudenaarde. 1762-1766. Judocus van de Weghe in 1643 pastoor te Deurle, was voorheen onderpastoor te Oordegem. Adriaan Bernard van Lierde, geboren te Geraardsbergen in 1691 was pastoor te Deurle in 1732.

75) ALGEMEEN.

MAURICE SEBRECHTS :

HET GESLACHT d'ACQUILLO TE BRUGGE EN DE AANVERWANTE FAMILIES.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. Jaargang X nr. 3, april 1974. blz. 149-185. Redaktieadres : Centrum voor Familiegeschiedenis, Wolstraat 39, 2000 Antwerpen. Drukkerij G. Veys, Pittem.

Voor het Land van Aalst kunnen we noteren : Jan Baptist d'Acquillo, geboren op 16 en gedoopt op 18 september 1640 in de kerk van Pamele-Oudenaarde. Van de aanverwante familie de Lombaert werden eveneens te Pamele gedoopt : de kinderen van Daniel de Lombaert en Maria Vlamincx : Maria, 2-10-1590, Oliverius 13-7-1592, Adriana 3-3-1595, Daniel 31-8-1598, Maria 28-9-1599, Janneken 19-5-1607 en Godefridus 27-1-1610. Oliverius huwde met Joanna Stalyns. Hun zoon Adrianus werd gedoopt te Zottegem 7-1-1161 en wordt vermeld in de doopregisters van Pamele-Oudenaarde.

76) ALGEMEEN.

F. SCHEPKENS :

CONGREGATIE DER BROEDERS VAN LIEFDE.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. Jaargang X. nr. 4, mei 1974. blz. 273-276. Redaktieadres : Centrum voor Familiegeschiedenis, Wolstraat 39, 2000 Antwerpen. Drukkerij G. Veys, Pittem.

Zijn afkomstig uit het Land van Aalst : Goeman Petrus, geboren te Sint-Lievens-Esse 3-12-1822 en overleden Sint-Truiden 19-2-1873; Heylebos Alexander, geboren te Geraardsbergen 23-7-1822 en overleden Zelzate 8-8-1892; Impens Leopold, geboren te Lede 24-1-11877 en overleden Mortsel 12-12-1959.

id. id. 5 juni 1974, blz. 327.330.

Meuleman (novice), geboren te Impe in 1923 en overleden Gent 26-8-1943.

77) ALGEMEEN.

FILIP LEMMENS :

REPERTORIUM VAN DE XIX° BIDPRENTRESPORTRETTEN.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. Jaargang X, nr. 3, april 1974. blz. 189-192. Twee illustraties. Redaktieadres : Centrum voor Familiegeschiedenis, Wolstraat 39, 2000 Antwerpen. Drukkerij G. Veys, Pittem.

We citeren voor het Land van Aalst : Moens Joseph Camille Ernest, geboren te Lede 25-5-1839 en aldaar overleden 19-5-1892, weduwnaar van Marie Antoinette Gravet, notaris en schepen. Moens Joseph Louis, geboren te Grembergen en overleden te Lede 5-12-1873, 76 jaar oud, echtgenoot van Dorothée Françoise Gillard, oud-schepen en gemeenteraadslid van Lede, oud-voorzitter van de Kamer der notarissen van het arrondisse-

ment Dendermonde. Monfils Edouard Isidore, geboren te Lede 5-7-1827 en overleden te Aalst 1-6-1878, pastoor van het begijnhof te Aalst. Mortiers Charles, geboren te Wetteren 11-1-1813 en overleden te Ronse 17-8-1896, ere-kanunnik van Sint-Baafs te Gent, voorheen pastoor-deken te Ronse. Muyshondt Aloysius Joannes, geboren te Zele 29-3-1822, was onder meer onderpastoor te Ledeberg 21-2-1854.

id. id. nr. 4, mei 1974. blz. 269-272. Twee illustraties.

Oste Mathilde, geboren te Strijpen 16-4-1837 en overleden te Eke 2-2-1900, echtgenote van Fransiscus Ide. Ost Renilde, geboren te Burst en aldaar overleden 7-12-1875 in ouderdom van 77 jaar. Papyn Henri, geboren te Sint-Maria-Horebeke en aldaar overleden 17-8-1892 in ouderdom van 53 jaar. Pede Albin, geboren te Sint-Maria-Horebeke 26-10-1815 en aldaar overleden 21-8-1887, echtgenoot van Antoinette Herman, oud-provincieraadslid, oud-burgemeester. Pede Leopold, geboren te Schorisse 26-12-1836 en overleden te Sint-Maria-Horebeke 10-10-1894, echtgenoot van Constance Blommaert, gemeenteraadslid te Sint-Maria-Horebeke. Pede Maria Louisa Alphonsina, geboren te Sint-Maria-Horebeke en aldaar overleden 2-2-1886 in ouderdom van 23 jaar. Pede Marie Therese, geboren te Ename 10-1-11813 en overleden te Gent 9-6-1874, trad in bij de zusters van Liefde te Gent 3-10-1839. Overste van het huis te Bergen 21-11-1841.

78) ALGEMEEN.

JAAK OCKELEY :

DE EIGENAARS VAN DE SLUYS 1802-1974.

Ascania. Driemaandelijks tijdschrift over Asse, zijn streek en zijn mensen. Uitgave van de Heemkundige Kring. Jaargang 17. nr. 1, lente 1974. blz. 23-27. Sekretariaat : Flor De Smedt, Mollestraat 5, Asse. Drukkerij Van Geertruyen, Asse.

De Sluys, een buitengoed van de abdij Affligem, gelegen op Essene, werd door de Franse revolutie aangeslagen en op 19 mei 1802 openbaar verkocht. De koper was Jozef Callebaut uit Aalst, die het kocht in opdracht van Guillaume de Clercq, handelaar uit Aalst. Hij was gehuwd met Maria-Theresia de Gheest. Zijn zoon Charles Louis nam die eigendom over. Dezes oudste zoon Guillaume Victor werd in 1919 de nieuwe eigenaar. Op 29 juli 1942 werd de Sluys terug verkocht. Ditmaal aan Andries Jaak Huyllebroeck-Gyssels, wiens kinderen werden geboren te Erembodegem en te Nieuwerkerken. Bij de verdeling van het familiegoed op 11 juni 1960 kwam het buitengoed de Sluys aan de kinderen Freddy en Monique, die het dezelfde dag verkochten aan Frans Jozef Sienaert, gehuwd met Suzanne Celestina Chevalier, nijveraars te Ninove, die op dit moment nog de Sluys bewonen.

79) ALGEMEEN.

WINKLER PRINS :

ENCYCLOPEDIE VAN VLAANDEREN.

Vierde Deel. Vijf delen gepland. 558 blz., rijk geillustreerd. Uitgave Elsevier Sequoia. Brussel 1974. Prijs : 895 fr.

De eerste 107 bladzijden van dit voorlaatste deel zijn besteed aan het Compendium Vlaanderen, kunst, en kunstambachten. Komen hier aan de beurt : schilderkunst, graveerkunst, tapijtkunst, beeldhouwkunst, bouwkunst, edelsmeedkunst, glas- en glasschilderkunst en de kant. De trefwoorden van het encyclopedisch gedeelte lopen van het woordje Laan tot Ray Jean. Zoals het met de vorige delen het geval is biedt dit deel eveneens de lezer uit het Land van Aalst een rijke bron van historische gegevens over zijn steden en dorpen en over de bekende figuren.

80) ALGEMEEN.

YOLANDA SUYS :

HET GESLACHT VAN DROOGENBROECK TE ERPE.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. Driemaandelijks tijdschrift. Jaargang XIV, nr. 2; april 1974, blz. 16-18.

De reeks gaat hier verder over de Van Droogenbroeck's die benevens Mere ook te Erpe voorkomen.

81) AALST.

AALST IN DE XIX° EEUW. STADSBEELDEN 1867-1868. 7 LITHOGRAFIEEN DOOR C.J. HOOLANS.

Inleiding en ontwerp Karel Baert - Jos Ghysens. 27,5 x 19. Facsimilédruk in vier kleuren. Drukkerij-Uitgeverij Erik Veys; Ieperstraat 18, 8880 Tielt. 1974. Uitgegeven in map. Prijs : 1200 fr.

Charles Joseph Hoolans, geboren te Antwerpen 26-1-1814, vestigde zich mettertijd te Ath, waar hij muzikant was in het vierde linieregiment. In 1842 trad hij op als muziekmeester te Lessines. In 1852 vestigde hij zich voor goed te Brussel. Zijn eerste lithografien van Lessines, Geraardsbergen en Ninove zijn in 1848 gedrukt door Ets. Lithografiques en Toovey. Hij maakte ongeveer 280 tekeningen en evenveel litho's, praktisch allen in het bezit van het Prentenkabinet van de Koninklijke Biblioteek te Brussel. Ondanks onbetwistbare verdiensten blijft hij voor de «Dictionaire d'Artistes Belges du 19° siècle» een onbekende. De Koninklijke Musea van Belgie bezitten zelfs geen biografie over Hoolans. De zeven nagelaten schetsen van Aalst, die door Erik Veys met bizondere artistieke zorg zijn uitgegeven, blijven kostbare herinneringen aan de stad in de 19e eeuw; ze zijn de volgende: algemeen zicht van Aalst (1867), stadhuis van Aalst en standbeeld van Dirk Martens (1867), de Grote Markt (1867), de Hopmarkt (1867), het stationgebouw (1868), de Dender en de Werf (1868), binnenzicht van de St.-Martenskerk (1867). Voor de kunstminnaar een mooie gelegenheid om zijn verzameling aan te vullen.

82) AALST

ETIENNE LE COMPTE :

VAN AARDE TOT MENS.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 22e jaargang. nr. 6, nov. dec. 1974. blz. 113-115 - Drie illustraties Redaktie en beheer: Koningin Hendrikaplein 27. 9000 Gent. Drukkerij L. Vanmelle, Mariakerke-Gent.

Een biografie, die dichterlijk aandoet, van Etienne Le Compte, geboren Aalstenaar. Hij woont in Hekelgem. Hij schreef een honderdtal kinderboeken, sprookjes en biografische verhalen over grote figuren uit het verleden. Hij staat echter beter bekend als schilder. Hij doorreisde de hele wereld, maar zijn Oost-Vlaanderen, zijn Denderstreek, staan bovenaan. Zijn schilderijen stralen die liefde voor zijn volk en land overvloedig uit.

83) GENTBRUGGE.

ONTSTAAN VAN DE VREDE-EENDRACHT EN VERBROEDERINGSTRAAT TE GENTBRUGGE.

Heemkundig Genootschap Land van Rode. Driemaandelijks tijdschrift. Juni 1974. Gestencilleerd. Verantwoordelijke uitgever G. Waeytens, Jef Vandermeulenstraat 42. 9001 Gentbrugge.

Een pittig relaas van gemeentelijke politieke wederwaardigheden rond de jaren 1898 en van naamgeving aan nieuwe straten toetertijd, waarin pastoor Buysse een vooraanstaande rol heeft gespeeld.

84) GENTBRUGGE.

GERARD WAEYTENS :

MEIDAGEN IN 1905.

Heemkundig Genootschap Land van Rode. Driemaandelijks tijdschrift. Juni 1974. Gestencilleerd. Verantwoordelijke uitgever G. Waeytens, Jef Vandermeulenstraat 42 - 9001 Gentbrugge.

Beelden uit mijn kinderjaren, zo besluit schrijver zijn bijdrage over een jaarlijks terugkerende levendige en spannende episode uit het jongensleven: zoeken naar, spelen met, en het zingen over de meikever in de meidagen. Kennen onze kinderen nog de meikever ?

85) GENTBRUGGE.

GERARD WAEYTENS, PATOOR WALTER, VAN DAMME RICHARD :

GESCHIEDENIS VAN GENTBRUGGE.

Heemkundig Genootschap Land van Rode. Driemaandelijks tijdschrift. Juni 1974. Gestencilleerd. Verantwoordelijke uitgever G. Waeytens, Jef Vandermeulenstraat 42 - 9001 Gentbrugge.

Dit zesde vervolg is volledig gewijd aan de verschillende lenen van Gentbrugge, die allen achterlenen waren van het Land van Aalst, zo onder meer: Coninckxdonck dat zich ook op Gontrode uitstrekte, het hof ter Doolaeghe, het hof Cuypersgoed, het goed te Steenbeke, het goed te Pennaerts, het leen te Putte, het goed Weverskeet, het hof ter Mieken en het hof ter Leenstraete.

86) GERAARDSBERGEN.

C.T.

KRAKELINGENWORP EN TONNEKENBRAND TE GERAARDSBERGEN.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vaanderen. 23e jaargang nr. 1, jan. febr. 1974. blz. 5-7 - Drie illustraties. Redaktie en beheer: Koningin Hendrikaplein 27 - 9000 Gent. Drukkerij L. Vanmelle, Mariakerke-Gent.

Het werpen van krakelingen en tonnekenbrand staan telkenjare te Gegaardsbergen centraal. Stad en omgeving leven dat ten volle mee. Natuurlijk enkele jaren terug meer dan nu. Over het ontstaan ervan werpt schrijver meer dan een vraag naarvoor. Is het een oud volksfeest in verband met het inluiden van de vastentijd, een adieu aan alle verteer en drankgebruik ? Of stamt het uit de heidense tijden ? Veel is daarover reeds geschreven en geredetwist. Maar in se genomen zijn krakelingen en tonnekenbrand twee van elkaar losstaande gebeurtenissen. Dat de krakelingenworp steek kan houden met een herinneren aan een bepaalde belegering der stad, kan best zijn. Maar tonnekenbrand kan ons inziens moeilijk doorgaan als het verbranden van de te veel gebruikte wijnton. Waarom worden dan in alle dorpen in het Denderdal rond Geraardsbergen de avond van tonnekenbrand honderden vuurhaarden aangestoken en dat op hetzelfde ogenblik ? Persoonlijk hebben we dat als kind en jongen jarenlang meegemaakt en ook meegebrand. Die honderden vuurhaarden duiden toch op iets uitzonderlijks. Joelfeesten ? Of was tonnekenbrand op de Oudenberg het signaal tot een bepaalde gebeurtenis wat in het dal met vuur werd beantwoord ? Signaal dat de omwonende bevolking klaar stond voor een aanval of verdediging ? Dat gebruik kan best ontstaan zijn bij de oeroude bevolking honderden of een paar duizend jaar geleden of nog ouder ? In de krijgskunde van toen speelde vuur een bizondere rol van signaal, wat we nu zien gebeuren door de radioseinen. Daar valt nog veel over te zoeken. In de heidense tijd zal de Oudenberg wel een voorname rol hebben gespeeld. Waarom heeft schrijver geen woord over voor de «eerste toog» te Geraardsbergen, die toch nauw aansluit met krakelingen en tonnekenbrand ?

87) GERAARDSBERGEN.

PIET WOLLAERT :

GERAARDSBERGEN STAD VAN DUIZEND EN EEN BRONNEN.

Het Rijk der Vrouw. Weekblad. nr. 1511. - 17 april 1974. blz. 142-151. Elf illustraties.

Een bijdrage die de verdienste heeft in gezappige en frisse taal, ongedwongen en losweg alles te vertellen over deze schilderachtige stad uit Zuid-Oost-Vlaanderen, die zelfs in de toeristische uitbundigheid van vandaag al te veel in de vergetelhoek blijft steken. Dat is niet te wijten aan de stad, noch aan het stadsmagistraat, noch aan de Geraardsbergenaar, want veel wordt daar aangepakt om de toerist gul te ontvangen. De Vlaming loopt zijn eigen steden onachtzaam voorbij in een roes op weg naar verre streken. De auteur heeft het hier achtereenvolgens over de markt, het manneken-pis, de Oudenberg, krakelingen en tonnekenbrand, mattetaarten, de lekkernij van stad en omliggende, het toeristisch centrum en over Hunnegem, de bakermat van de stad. Heel het betoog is goed gevoed met geschiedenis. Wie een dag - of meer - over houdt voor Geraardsbergen, zal zijn moeite niet onbeloond voelen.

88) GERAARDSBERGEN.

CHEVALIER XAVIER de GHELLINCK VAERNEWIJCK.

COLENBUEN DE STRAZEELE.

Le Parchemin. Office Généalogique et Héraldique de Belgique. XXIe serie nr. 171. Mai-juin 1974, blz. 137-140. Sécrétaire et rédaction : M. Harmignies, rue Martin Lindekens 57, 1150 Bruxelles.

Een bondige genealogische bijdrage, waarin we voor het Land van Aalst kunnen aanmerken : Gustave-Lous Colenbuen, direkteur van de kolenmijnen van Jemappes. Vna zijn grootvader Anselme de Ghellinck erfde hij de machienen der koolmijn. Gustave-Louis werd geboren te Ieper 26 oogst 1806 en overleed te Mons 5 december 1848. Op 26 oogst 1842 huwde hij te Geraardsbergen met Melanie Spitaels, geboren te Geraardsbergen 2 februari 1810 en overleden te Mons 19 december 1881; ze was de dochter van Jozef Adriaan en Charlotte Isabella Verhaeghe.

89) LETTERHOUTEM.

J. SCHIMMER :

EEN MERKWAARDIG RECHTSGEBRUIK. MIDDELEEUWSE GERECHTSHANDEN.

Spiegel Historiaal. Maandblad voor Geschiedenis en archeologie. 9e jaargang. nr. 5, mei 1974, blz. 294-299. 18 illustraties. Redactie-adres Postbus 17, Bussum (Nl.) Drukkerij Koch en Knuttel. B.V. Gouda. (Nl).

Onze zuidelijke Nederlanden kenden in de middeleeuwen een alternatief voor de lijfstraffen. In plaats van het afhakken van de vuist veroordeelde het toenmalig gerecht de schuldige tot het maken van een metalen vuist of hoofd, waarin of waarop naam en misdrijf of misdaad vermeld werden. De auteur citeert een geval uit het Land van Aalst. Yolenta Courtroisin, vrouw van Herseaux, uit het adellijk geslacht der kasteleinen van Kortrijk, zou de baljuw van Letterhoutem bij uitoefening van zijn ambt ten haren huize zwaar hebben beledigd en met een stok geke vernedering in volle abdijkerk te Gent. In een kapel der
ke openbare vernedering in volle abdijkerk te Gent. In een kapel der
abdijkerk moest ze een zilveren bekken laten ophangen, waarop was afgebeeld een vuist, haar wapen en haar portret. De vuist, het masker of hoofd waren dus boetesymbolen. Soms behoorde daarbij een metalen plaat, waarop het vonnis was aangebracht. Dit soort vonnissen was in gebruik in bepaalde steden van Vlaanderen, Zeeland en Brabant in de

15e en 16e eeuw. Zo in Nederland: Goes, Vere, Middelburg en Sluis; in Vlaanderen: Veurne, Ieper, Gent, Brugge, Mechelen en Duinkerke, toenmalig rijksdeel van Vlaanderen.

90) MERE.

ALBERT D'HOKER :

DE EVOLUTIE VAN ONS KIESSTELSEL. VAN CIJNSKIEZER NAAR ENKELVOUDIG KIESRECHT.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. Driemaandelijks tijdschrift. Jaargang XIV, nr. 2, april 1974. blz. 13-16. Redaktie en beheer: Kleine Steenstraat 9, 9420 Mere.

Het substantiele van deze bijdrage: de kieswet van 3 maart 1831, van 12 maart 1848, van 1893 en de kiezerslijsten van Mere van 31 oogst 1897 en van 30 augustus 1900 en het algemeen enkelvoudig stemrecht.

91) OORDEGEM.

B.D.K. :

DE OORDEGEMSE FAUCONNIER-MOLEN DE REDDING NABIJ.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor toerisme in Oost-Vlaanderen. 23e jaargang, nr. 1, jan. febr. 1974. blz. 13-14. Een illustratie - Redaktie en beheer: Koningin Hendrikaplein 27, 9000 Gent. Drukkerij L. Vanmelle, Mariakerke-Gent.

Voor de koerante weggebruiker van de Brusselse steenweg is de oude Fauconnier-molen een welbekend beeld aan de weg. Eenzaam staat hij in het volle veld, deerlijk gehavend. Lange jaren staat hij buiten dienst. De molen werd in 1845 opgericht door de weduwe van Petrus Fauconnier. Vervolgens verkocht in 1884 aan Celeste Lalement het jaar daarop aan Petrus, Adolf De Buyst en in 1912 aan Jules Lalement. In 1953 werd de molen geschonken aan «Les Amis de la Commission Royale des monuments et des sites», van Brussel, die de molen liet vervallen en zo zijn einde nabij kwam. Einde 1973 kocht het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen de molen. Deze aankoop zal zijn redding zijn.

92) SINT-MARTENS-LIERDE.

Dr. J.P. GUMBERT :

OVER DE KARTUIZERBIBLIOTHEKEN IN DE NEDERLANDEN.

Bijdrage in : «Studies over het Boekenbezit en Boekengebruik in de Nederlanden voor 1600». blz. 159-186. Vier illustraties. Uitgave Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extranummer 11. Uitgegeven in samenwerking met de werkgroep «Het Geestesleven in de Late Middeleeuwen» van het Instituut voor middeleeuwse studies van de Katolieke Universiteit van Leuven. Brussel 1974. Drukkerij George Michiels, 3700 Tongeren. - Prijs : 1300 fr.

We zijn verwonderd dat de auteur, die een opvallend stevig opgebouwd dokumentair werk heeft geschreven over de biblioteken van de kartuizers in onze Lage Landen, één bepaalde kartuize links heeft laten liggen. We bedoelen de kartuize Sint-Maartens Bos te Sint-Martens-Lierde, waarvoor hij in een voetnota juist maar de naam Geraardsbergen over heeft; wat heel zeker al foutief is, want de kartuize bevond zich op het grondgebied van Sint-Martens-Lierde, terwijl de stad Geraardsbergen zeven km. verder ligt. Over de bibliotheek van deze kartuize geen woord. De Lierdse kartuize beschikte over enkele goede auteurs. We vermelden alleen Levinius Ammonius, humanist en beoefenaar van de griekse en latijnse letteren; hij korrespondeerde met Erasmus. Vermaard is zijn Brievenboek dat in de biblioteek van Besançon wordt bewaard. De kartuize stond ook bekend om haar manuscrits, zie exemplaren bewaard in

de biblioteken van Brussel, Dresden, Londen. Dat Sint-Maartens-Bos een bewijst wel de katalogus van aangeslagen boeken in 1783 bij de afschafbiblioteek had waarover mag en moet gesproken en geschreven worden fing, opgemaakt door boekhandelaar Erwin te Brussel. De katalogus vermeldt minstens 560 boeken, dus waardevolle boeken die van hogerhand ingevorderd werden om hun waarde. Hierin komen twee incunabels voor (zie onze recensie nr. 64), talrijke postincunabels en werken uit de 16e, 17e en 18e eeuw. Veertien boeken in handschrift staan ook nauwkeurig aangetekend. Dat alles, in het kort aangegeven, toont wel klaar aan dat het boekenbezit van de Lierdse kartuize wel het behandelen waard was in deze bijdrage van de auteur.

93) SINT-MARTENS-LIERDE.

Dr. PAUL ROGGHE :

GENT IN DE XIV° en XV° EEUW. DE GEESTELIJKHEID EN HAAR TIJD. III.

Appeltjes van het Meetjesland. Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland. nr. 24. - 1973, verschenen in 1974. Drukkerij Standaert-Verbeke, Maldegem. blz. 102-145.

In de Appeltjes van het Meetjesland nr. 20, 1969 publiceerde de auteur een bijdrage onder de titel : Gent in de XIVe en XVe eeuw, mede over het geloof en de devotie, de kerk en het volk in de Lage Landen inzonderheid te Gent». De hier besproken bijdrage III is de voortzetting van de vorige en hierin heeft hij het speciaal over de geestelijkheid te Gent. De aangehaalde wantoestanden en het diep zedelijk verval bij de geestelijkheid te Gent zijn historisch juist. Maar waarom blijft de auteur uitsluitend stilstaan bij die schaduwzijden ? Waarom het tijdsmedaillon niet getoond langs beide kanten Naast het negatieve ontdekken we toch altijd in de geschiedenis een positieve kant. Uitzondering echter maakt hij, onder meer, voor de kartuizers, die in deze tijdsroes niet zijn meegesleept. Het enige negatieve aan het adres der kartuizers is dat de geest van studie, van de schone letteren, blijkbaar niet werden aangemoedigd. Zoals Levinius Ammonius kartuizer te Sint-Martens-Lierde aan Erasmus schreef, werden de monikken die de schone letteren beoefenden als ketters aangeschreven. Hij betreurde het op 18 jarige ouderdom kartuizer te zijn geworden, ofschoon hij de stap had gedaan uit pure vrije wil. Daar hebben we een opmerking aan toe te voegen. Tijdens zijn verblijf in de Lierdse kartuize, onder prior Dierickx, had Levinius Ammonius alle vrijheid voor zijn studies. Na Dierickx kwam prior Vaerenbeke die hem elke studie van grieks en latijn ontzegde. Zou de geestesgesteltenis van zijn broer Jan, kartuizer te Herne daar geen schuld aan hebben ? Deze was lutheraans ingesteld en ervoor gestraft. In geschiedenisschrijven moet met alle feiten rekening gehouden worden. Een bijdrage die een schril licht werpt op die dagen van toen.

94) ZANDBERGEN.

S. - BESCHERMING VAN MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN IN VLAANDEREN.

Ons Heem. Tweemaandelijks tijdschrift. Jaargang 28. nr. 1, Louwmaand 1974, blz. 33.

Bij Koninklijke Besluit van 9 december 1971 (Belgisch Staatsblad van 16 juni 1972) wordt als monument beschermd : de Onze-Lieve-Vrouwkerk met de aansluitende kerkhofmuur te Zandbergen.

GOTTEM A/LEIE Valère GAUBLOMME

Onze Bibliografie

ALGEMEEN.

SIMONE BERGMANS :

HET DRIELUIK VAN 1534 IN DE SINT-NIKOLAASKERK TE VEURNE, AAN JAN VAN AMSTEL TOEGESCHREVEN.

Bulletin der Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. — Twintigste jaargang, 1971 - 1-4, blz. 39 tot 54 - 9 afb.

De in het Frans gestelde studie wordt gevolgd door een degelijke samenvatting in het Nederlands.

Het drieluik «De Geschiedenis van het Kruis» kwam in de belangstelling dank zij (!) de oorlog 1914-1918.

Op de linkerdeur is de koningin van Saba voorgesteld, het rechterluik brengt St.-Helena in beeld bij de vinding van het kruishout. Op het middenpaneel : de Kruisdraging, de afneming van het kruis en nog een paar nevenscenes.

Stilistisch verwijst de auteur naar de school van Jan Martens alias Van Dornicke. Deze had twee schoonzoons-schilders : Jan Van Amstel en Pieter Coecke, het zelfportret van Jan Van Amstel wijst hem aan als auteur van het drieluik.

Zijn naam verzonk spoedig in de vergetelheid, in tegenstelling met de bekend gebleven Coecke, wegens menselijke omstandigheden. De Aalstenaar had kinderen met Anna Van Dornicke, als weduwenaar kreeg hij twee bastaardzoons, beiden schilders, zijn huwelijk met Mayken Verhulst bezorgde hem nog drie kinderen waarvan een dochter huwde met de grote Bruegel. Het is vooral door de publicatie van «Moeurs et façons des Turcs» dat de weduwe de aandacht op Coecke vestigde, de man die bekend was om zijn kartons voor wandtapijten en om zijn publicaties over bouwkunst.

De mening wordt uitgesproken dat heel wat werk, nu aan de naam van Coecke verbonden, bij latere studie van Van Amstel zal blijken te zijn.

In memoriam

Jules PIETERS

Overleden op 78 jarige ouderdom.

Hij was lid van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Ondervoorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen.

Ondervoorzitter van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde, Bestuurslid van de Heemkundige Kring «Jan Broeckaert» te Wetteren.

Medestichter en Bestuurslid van de Heem- en Geschiedkundige Kring «Het Land van Aalst».

Toen ik op 16 oogst de krant inkeek en de naam van de geachte overledene bemerkte, kreeg ik een schok. Een ogenblik hoopte ik nog dat het om een naamgenoot ging, helaas het was wel onze gewaardeerde Medewerker die ons plots was ontnomen. De man die op zijn eigen eenvoudige en toch wetenschappelijke manier het verband wist te leggen tussen heem- en volkskunde.

In hem verliezen wij een stille, talentvolle medewerker die gedurende 25 jaar zijn beste krachten wijdde aan «Het Land van Aalst». Liefst hield hij zich op de achtergrond maar toch viel hij op door zijn grote wijsheid en degelijkheid evenals door de accutaresse van zijn publicaties.

Nog in het begin van dit jaar bewees hij «Het Land van Aalst» een onschatbare dienst door de samenstelling van zijn «Indices op de jaargangen 1949-1973», een waar benediktijnerwerk dat nog door vele generaties zal worden geraadpleegd en waarvoor wij, en velen met ons, hem steeds erkentelijk zullen blijven.

Een tragische biezonderheid : Met het opstellen van deze «Indices» werd begonnen door wijlen de heer Marcel Cornelis, de heer Pieters was dadelijk bereid deze moeilijke taak voort te zetten en ze op schitterende wijze te beëindigen. En nu heeft ook hij ons verlaten !

Een goed mens is heengegaan, dat de Heer hem belone voor zijn schoon leven.

F. Courteaux
Voorzitter van «Het Land van Aalst»

Men gelieve voortaan de ruilnummers en recensie-exemplaren te sturen aan :

E.H. Gaublomme
pastoor
9803 GOTTEM

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, 9300 Aalst - Tel. (053) 21.80.96

Beheerder : G. van Bockstaele. H. Hartplein 8, 9620 Zottegem Tel. (091) 60.19.04

Redaktiesekretaris :
E.H. J. de Brouwer, past., 9340 St.-Gillis-Denderm. - Tel. (052) 21.48.27

Ruil- en Recensiedienst :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 63.30.80

Bestuursleden : K. Baert - B. Boel - L. De Rijck - J. Pieters - A. van Lul.

Prijs voor het jaarabonnement :
Voor leden 200 fr., steunende leden 300 fr. en voor ereleden 500 fr., te storten op postrekening nr. 000-0586911-61 «Het Land van Aalst», H. Hartplein 8, Zottegem.

Bestellingen van jaargangen en losse nummers bij de heer Luc de Rijck, D. de Wolfstraat 18, 9300 Aalst (Tel. 053 - 21.67.63), na voorafbetaling op voornoemde postrekening, van 50 fr. per enkel nummer, 100 fr. per dubbel nummer en 300 fr. voor een volledige jaargang.

INHOUD VAN NUMMER 3-4 — 1974

C. REEDIJK — Erasmus en Dirk Martens 149

J. DE BROUWER — Bijdrage tot de reguliere en sekuliere gemeenschappen in het Land van Aalst gedurende de 17e en 18e eeuw 163

F. COURTEAUX — Lieven Van der Looy, Eerste Stadssekretaris van Aalst van 1830 247

V. GAUBLOMME — Onze Bibliografie 250

F. COURTEAUX — Idem 263

F. COURTEAUX — In Memoriam Jules Pieters 264

Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9340 Sint-Gillis-Dendermonde
Drukkerij : «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - tel. (053) 21.37.87 - 70.01.71